

**СВЕТИ-
КНЕЗ
ДАКАР**

БРОЈ 1 (45)

ПРИЗРЕН/ГРАЧАНИЦА, 2004.

ГОДИНА ДВАНАЕСТА

Са благословом Његовог Преосвештенства
Епископа рашко-призренског и косовско-метохијског
господина др АРТЕМИЈА

Издаје Епархија рашко-призренска
и косовско-метохијска

Главни и одговорни уредник:
Војислав Јовичић

Уређивачки одбор:
епископ Атанасије (Ракита)
протосинђел Симеон
протосинђел Сава
Векослав Станковић

Адреса издавача:
Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска
Манастир Грачаница, 38205 Грачаница
тел: 063 72 93 532

ISSN 0354-3927

Садржај

УМЕСТО УВОДА

Епископ Артемије: Савремени положај Православне цркве на Косову и Метохији	7
Говор Њ.К.В. престолонаследника Александра II у Орашцу на Сретење 2004. године	19

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

Проф. Сергије Тројицки: О границама простирања права власти Цариградске Патријаршије на "дијаспору"	21
---	----

БИБЛИЈСКА ТЕОЛОГИЈА

Радомир Ракић: Христос – Месија	41
---------------------------------------	----

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

Др Мирољуб Јевтић: Сарадња Исламске заједнице (ИЗ) БИХ и усташке власти 1941.....	57
Др Векослав А. Станковић:	
Албанске паше и Први српски устанак	75
Албанске паше и грчки устанак.....	85
Академик проф. др Дејан Медаковић: Карађорђе је почео да остварује визију о српској држави.....	89

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

Јереј Бобан Миленковић: Пасивни теизам	101
Архимандрит Рафаил Карелин: Зашто је монаштво све ослабљеније?	107
Архимандрит Рафаил Карелин: „Није добро узети хлеб од деце...”	110

ХРОНИКА

Јерођакон Варнава: Архипастирске активности	113
Јерођакон Варнава: Мисија мира и разумевања, Москва, јануар 2004.....	121
Протосињел Симеон: Посета делегације СПЦ Сједињеним Америчким Државама	127

УМЕСТО УВОДА

Савремени положај Православне цркве на Косову и Метохији*

*„Крстѝ носитѝи нама је суђено!
Расѝейѝ битѝи – ѝо крај јошѝе није.
Под Крстѝом се васкрсење крије.”*

КОСОВО је распето на крсту пет пуних година. Из пијетета према жртви, под крстом се ћути. И Богородица је под Крстом сина свога – ћутала. Сузе су говориле.

Ја, као Православни Епископ Косова и Метохије налазим се не само под крстом распетог Косова, него и на крсту. Утолико ми је теже да говорим. Па ипак, од мене се очекује не да ћутим, него да говорим. Да позајмим снагу од громава, да узмем трубу јерихонску, да сведочим и објавим о ономе шта се на Косову и Метохији збива у последњих пет година.

Косово и Метохија данас (то „данас” је временска одредница за период од 1999. године, који још траје) највише подсећа на римски Колосеум из првих векова хришћанства. Ту су истовремено присутни мучитељи, мученици и зверови. Та крвава пред-

* Предавање одржано на XIV Богословској конференцији (од 22. до 24. јуна) 2004. у Москви

става, где зверови кидају и комадају тела недужних хришћана а публика (цео свет) то посматра преко мас-медија и од задовољства пада у делиријум, траје и траје.

Српском народу на Косову и Метохији у тој представи додељена је улога жртве. А ја сам вољом Божјом духовни вођа тога народа. Зато ми је и тешко да о страдању своје и свога народа говорим академским, хладнонаучним језиком. У Колосеуму преовладавају емоције. Различите, разуме се. Зависно од улоге коју ко има: жртве, зверови или публика која се увесељава.

Стога ћу се потрудити, колико ми то буде било могуће, да емоције потиснем у други план. Пустићу да чињенице и бројке саме говоре и сведоче. Јер, чињенице су неподмитљиве, бројке не знају да лажу. Њихов језик је искреност, а говор – истина.

Косово! Шта је Косово за Србе и Србију? Оно што је Јерусалим за јеврејски народ, оно што је срце у човековом телу, оно што је огњиште у сваком дому. Косово је било и остало КОЛЕВКА српске државности, српске културе, српске духовности. Тамо су наши најдубљи народни корени, тамо су наше највеће православне светиње, задужбине наше најсветије владарске лозе Немањића.

Отуда је Косово после имена Божијега, најсветија српска реч. Она не означава само територију, географски појам. Она је нешто далеко више и шире. То је симбол духовних вредности, вечних хришћанских вредности за које се живи, али за које се и умире. Тај духовни, мистички набој реч Косово је добила од чувене Косовске битке одржане на Косову Пољу далеке 1389. године. То је био преломни историјски тренутак који дели историју српскога народа на време пре Косовске битке и време после Косовске битке. Тај дубоки смисао који је Косовска битка задобила у свести српскога народа, дошао је од свесног опредељења светог Кнеза Лазара и свих његових витезова, а то значи целог српског народа, за *Царство Небеско*, за вечне хришћанске вредности и циљеве.

Свети Кнез Лазар изашао је на Косово Поље пред бројно надмоћнију турску силу не да отима туђу земљу, него да брани своју; не да поробљава други народ, него да брани свој народ од робовања; не да некоме намеће своју веру, него да штити своју веру. То је то косовско опредељење, косовски завет, стожер

историје српског народа. Од тада је Косово постало синоним за свако страдање за истину, за правду, за веру, „за крст часни и слободу златну”. А таквих момената је било заиста много у нашој историји. Од Косова (= Косовске битке) па до данас. Преко шест стотина година.

А данас, данас је кулминација тога страдања. Његови узроци, међутим, нису од јуче. Они сежу вековима у прошлост. Требало би много времена да се о свему томе, макар и најкраће проговори. Зато ћемо се осврнути само на најновије догађаје почев од јуна месеца 1999. године, од доласка међународне мисије на Косово и Метохију у виду НАТО оружаних снага КФОР-а и цивилне управе УН, УНМИК-а.

Када говоримо о страдању Православне Цркве на Косову и Метохији, морамо да разликујемо две стране:

1. Страдање живе цркве, православног народа, и
2. Страдање = уништавање хришћанских споменика – цркава и манастира, културне баштине и гробаља.

1. После трагичних сукоба на Косову и Метохији, који су настали као последица судара два екстремизма, сецесионистичке тежње косовских Албанаца с једне стране и тоталитарног режима Слободана Милошевића с друге стране, а у коме су страдале недужне жртве на обе сукобљене стране, и код Албанаца и код Срба, уследило је скоро тромесечно бомбардовање Србије, посебно Косова и Метохије, од стране НАТО пакта, што је имало за последицу, поред великих материјалних разарања, и нове недужне жртве међу цивилима. Налазећи се под сталном опасношћу да постанете део „колатералне штете”, како су западни „хуманисти” назвали недужне жртве, сви смо жељно очекивали престанак бомбардовања, а ми на Косову и Метохији – долазак међународних мировних снага. Веровали смо да ће они стварно заштитити недужни народ од дивљачке освете различитих терористичких група и појединаца који су се налазили организовани, или се прикривали под именом злогласне УЧК-а.

Најзад, 10 јуна 1999. године, потписивањем Војно-техничког споразума у Куманову о повлачењу са Косова и Метохије ВЈ и МУП-а Србије, званично је завршен рат и престало НАТО бомбардовање. Долазак КФОР-а, нажалост, није значао „миран

и безбедан живот за све грађане”, као што је предвиђала Резолуција СБ УН. Мир и слобода стигли су само за косовске Албанце. За све остале заједнице, посебно за Србе, то је отворило нови период невиђених страдања и неописивих злочина према голоруком и ни од кога заштићеном народу.

Са доласком међународних снага, на Косово и Метохију стигле су и организоване групе УЧК-а које су се обучавале у Албанији, али и многе друге групе и појединци жељни пљачке и освете, који никада раније нису на Косову живели. Свима њима су били дозвољени неограничена пљачка, убиства, прогони, силовања, киднаповања и злостављања Срба, Рома, Муслимана, Горанаца и других неалбанаца који су до тада мирно живели на Косову и Метохији.

Само за месец дана вратило се на Косово и Метохију више од 700.000 избеглих Албанаца из Албаније и Македоније, од којих су многи били „избеглице” по наговору и захтеву УЧК-а или својих политичких лидера, како би пред светском јавношћу створили што јачи утисак „хуманитарне катастрофе”, а што је требало да доведе и „оправда” НАТО интервенцију над Србијом и српским народом.

Била је то потресна слика. С једне стране еуфорично улажење непрегледних колона Албанаца, осокољених и охрабраних припадницима КФОР-а, а с друге стране одлазак исто тако других колона нових избеглица (прогнаника) Срба и других неалбанаца, такође под пратњом КФОР-а. КФОР није штитио прогонене Србе од насиља, али им је омогућавао безбеднији одлазак са Косова и Метохије. Многи злочини, убиства и пљачке одигравале су се пред очима КФОР-ових војника, који ни у једном случају нису интервенисали да би злостављане заштитили. Срби су избацивани из кућа и станова на улицу, а КФОР их је дочекивао, и помагао да оду са Косова.

За прва три месеца, од јуна до септембра 1999. године, са Косова и Метохије је протерано преко 230.000 Срба и 50.000 других неалбанаца, највише Рома, Ашкалија, Бошњака. Тај процес је настављен и даље, све до данас, иако са смањеним интензитетом.

Тако су под „заштитом” КФОР-а и под управом УНМИК-а, етнички очишћене читаве области Косова и Метохије, а нарочито градови, који су до тада и били најмултиетничкије насеоби-

не. Без Срба су остали потпуно, или скоро потпуно сви градови, сем Косовске Митровице, где су се Срби одржали у њеном северном делу. Пећ, Ђаковица, Призрен, Урошевац, Србица, Вучитрн, Клина, Исток и др. остали су такоређи потпуно без Срба. У Приштини, од 40.000 Срба колико их је живело до 1999. године, остало је једва око 200 душа, који већ пет година живе у тоталној изолацији, без могућности и да на улици изађу.

Свакодневно су стизале вести и извештаји о прогонима, отмицама или убиствима Срба, и то из свих крајева Покрајине. То су била потресна сведочанства какве су све злочине Шиптари вршили над Србима, њиховим домовима, имовином, и над свим што је носило обележје српско. Преко 1.300 Срба је убијено на најзверскији начин, толико их је још киднаповано, о чијој судбини ни до данас нисмо ништа дознали. Десетине хиљада домова је спаљено или порушено: стотине села је сравњено са земљом.

И поред свега тога на Косову и Метохији остала је једна трећина српског народа, негде око 135.000, разбацана по мањим и већим енклавама, које често личе на гетое и логоре. То је „српски архипелаг” на Косову и Метохији, чија су острвца опкољена узбурканим морем Албанаца. Ти Срби, који су поред свих страдања, невоља и притисака, ипак остали да живе на Косову и Метохији, постали су грађани „ван закона”, лишени свих могућих основних људских и националних права. Пре свега, лишени смо права на живот. Свак је могао, и још увек може да нападне, убије или киднапује Србина где год се он појави. Лишени смо права на слободу кретања, јер изван ових енклава, дуго нисмо могли ниједан корак направити без пратње КФОР-а или УНМИК полиције. Срби су лишени и права на рад и живот од свога рада. Повратком Албанаца, Срби су протерани са свих радних места, из свих предузећа, установа, институција. Нису могли да обрађују ни своје њиве и баште, јер су и тамо били нападани, убијани или киднаповани од стране албанских терориста УЧК-оваца. Срби су лишени адекватне здравствене заштите, јер су све болнице и клинички центри по свим градовима прешли у руке Албанаца, и постали моноетнички. У њима више нема ниједног лекара Србина, и ни једног пацијента Србина. Изузетак је само болница у северној Косовској Митровици где су се задржали Ср-

би. Образовни систем, све школске зграде и установе прешле су у руке Албанаца. Српска деца најчешће су принуђена да наставу похађају по приватним кућама и подрумима.

Такви услови за живот Срба трају и данас. Истини за вољу, интензитет напада и убистава је смањен. Не зато што је безбедност на вишем ступњу, него што у многим местима више нема Срба, па се не могу нападати и убијати. Али та тенденција и психоза влада и данас. Довољно је сетити се појачаног насиља и злочина почињених над Србима прошле 2003. године.

У првим месецима 2003. године настављени су учестали напади и провокације на Србе широм покрајине. Под ударом су се нашли преостали Срби у општини Обилић, који су били честа мета напада и у 2002. години (само у октобру – шест напада). 20. јануара 2003. године Шиптари су бацили две гранате на кућу Славише Вукадиновића у селу Јањине Воде код Обилића. У нападу нико није био повређен, али је причињена велика материјална штета. Неколико дана касније, 6. фебруара, Албанци су бацили гранату на кућу Слободана Тодоровића у Обилићу, а 10. априла подметнут је пожар у кући Србина Павла Милића.

Слично је било и у осталим местима. На Велики Петак, 25. априла 2003. године Албанци силеције сурово су претукли Српкињу Смиљку Анђелковић (66) у њеној кући у Липљану. Смиљкин супруг Љубинко нашао је своју жену, која је у време напада била сама у кући, у кухињи како лежи у локви крви и са тешким повредама лобање. Крвава је била и столица којом је старица више пута ударана у главу.

Истог дана стигла је потресна вест из Гњилана: да су Албанци из Градске библиотеке избацили на сметлиште око 1000 књига на српском језику. Међу књигама, које су се нашле у контејнерима за смеће, била су дела нобеловца Иве Андрића, Његоша и песникиње Десанке Максимовић. Нажалост, ово варварско дело, које подсећа на паљење књига из времена нацизма у Немачкој, није и једини случај ове врсте на Косову и Метохији. Непосредно након завршетка рата 1999. године и доласка међународне мисије КФОР-а и УНМИК-а широм Косова и Метохије уништене су на хиљаде српских књига, које су масовно избациване из библиотека. Слично се поступало и са књигама из приват-

них библиотека, које њихови власници Срби нису на време стигли да евакуишу.

Само неколико дана после Васкрса, 3. маја 2003. године де-сио се низ инцидентата у селу Суви До у општини Исток. Срби Милан и Милорад Јефтић, мештани Сувог Дола, повређени су када је на њих намерно налетео албански аутобус. Само три да-на касније, 6. маја, аутобус Косметпревоза, који је превозио срп-ске ђаке на релацији Косовска Митровица–Суви До, каменовали су Албанци. Истог дана Албанци су напали таксисту Дејана Јефтића из овог села и нанели му повреде од којих се дуго опо-рављао у болници у северном делу Косовске Митровице.

Следећа трагедија на Косову и Метохији одиграла се 17. ма-ја у селу Врбовцу код Витине када је мучки убијен од Шиптара Зоран Мирковић, професор руског језика, док је радио на својој њиви изван села. Шиптари су пуцали у њега са више метака у груди и у главу, и онда га бацили крај оближње реке, где су га и пронашли војници КФОР-а. Одмах сутрадан у суседној Вити-ни Шиптари су претукли 90-годишњег Славка Стаменковића у његовој рођеној кући. Такође је тих дана покушано киднапова-ње Србина Станка Нисића из суседног Клокота код Витине.

Већ почетком следећег месеца, у ноћи између 3. и 4. јуна из-вршен је стравичан злочин, поново у Обилићу. Троје Срба уби-јени су на најбруталнији начин. Наиме, Слободан Столић (стар 74), Србин из Обилића, заједно са својом супругом Радмилом и сином Љубинком, убијени су у својој кући, и то ударцима тупим предметима по глави. Овај злочин је, као и многи раније, само декларативно осудио УНМИК, и поједини албански руко-водиоци, и на томе се завршило. Истрага никада није открила починиоце, што је терористе само охрабривало да наставе свој крвави пир на Косову и Метохији.

Тако већ 6. јула 2003. године у насељу Девет Југовића код Приштине, поподне око 17 часова Шиптари су запалили и пот-пуно је изгорела кућа Србина Небојше Стаменковића, који је са-мо чудом спасао живу главу. Оваквим начином Шиптари насто-је да протерају и преостале Србе, јер КФОР и УНМИК ништа не предузимају за њихову заштиту, што само охрабрује Шипта-ре за даљи тероризам против Срба, чији положај на Косову и Метохији с дана на дан постаје све несноснији.

Но, небивали и невиђени злочин који је засенио све што се до тада десило, догодио се 13. августа у селу Гораждевцу, када су албански терористи побили недужну српску децу на купању у реци, где су деца потражила освежење у врелим летњим данима. Том приликом двоје деце је убијено а петоро тешко рањено, од којих се неки још увек налазе на лечењу у болници у Београду. Беше то онога дана када је нови шеф УНМИК-а гдин Хари Холкери преузимао дужност на Косову. Погођен таквом добродошлицом, обећао је да ће починиоци бити пронађени и изведени пред лице правде. Но, и то обећање остало је само празно слово на папиру, као и сва ранија.

Много би времена и папира требало да се сви случајеви напада на Србе макар и помену. Али и до сада речено, пружа јасну слику апартхејда који влада на Косову и Метохији у присуству и под влашћу међународне заједнице.

Ипак не можемо а да не поменемо најновији случај који се десио руској делегацији Фонда „Андреја Првозваног”, која је била на Косову и Метохији за Божић ове 2004. године, а која је и поред јаке пратње – десетак оклопних возила и хеликоптер у ваздуху – ипак била организовано нападнута и каменована у месту Дечани. Чланови делегације, међу којима је био и депутат Сергеј Шчеблигин, уверили су се на личном примеру да на Косову и Метохији и даље траје рат варвара против цивилизације. Свештеник Сергеј Попов, један из групе која је доживела каменовање, рекао је да ће целог живота памтити Божић који је прославио са Србима. Верујемо да је српска трагедија на Косову и Метохији, која траје већ пет година, отворила очи руској јавности, јер све што се са нама радило, можда је само генерална проба онога шта Запад намерава да уради Русији.

2. Што се, пак, тиче страдања Српске Православне Цркве када су у питању њени храмови и православна гробља, већ је речено да албански екстремисти раде на уништавању свега што на Косову и Метохији носи српско обележје. Главна и основна мета су им наше цркве и манастири. Тачан број порушених и оштећених светиња није могуће утврдити, будући да немамо слободан приступ у свим местима, чак ни у пратњи КФОР-а. Оно што се сигурно зна, у прва три месеца 1999. године јуни -

септембар, било је порушено преко 50 цркава, да би тај број до краја године достигао скоро троцифрену бројку. Данас знамо за 115 порушених и оскрнављених цркава и манастира, које су грађене од 12. до 20. века. Многе од њих су преживеле 500 година турског ропства, а нису биле у стању да преживе ни годину дана међународног мира. То најбоље показује какав смо мир ми Срби добили на Косову и Метохији.

Уништење српских православних цркава и манастира, затирање гробаља и културних споменика, део је једне шире албанске стратегије, чији је циљ да промени не само демографски, већ и културно-историјски идентитет покрајине. Истовремено се у новој албанској историографији и образовном систему намеће псеудо идентитет неким нашим великим светињама, као што су Дечани и Патријаршија, Богородица Љевишка и Грачаница. У овом процесу врло нечасну улогу играју и неки римокатолички кругови, првенствено међу самим Албанцима, који отворено заступају теорију да су Срби „окупирали” тобожње албанске католичке цркве. Римокатолички бискуп у Призрену Марко Сопи (Албанац пореклом), у свом интервјуу за публикацију о Косову, коју је 2001. године публиковао Каритас-Вићенца директно је оправдавао рушење српских цркава након рата као тзв. „политичких” цркава, иако су многе од њих грађене у 13. 14. и 15. веку.

Напади на храмове Српске Православне Цркве никада нису престали. Они трају и данас. Најновији случај је разбијање цркве у Горњој Брњици поред Приштине уочи самог празника Божића. Да српске цркве и манастири и српска православна гробаља и даље остају мете албанских екстремиста показују и два најновија догађаја. У време првомајских празника 2003. године, Албанци су оскрnavили 11 српских гробова у селу Житиње код Витине, из кога су Срби протерани још у лето 1999. године. После тога обесни Шиптари рушили су и српско гробље у самој Витини, где су ишчупали и бацили надгробни дрвени крст једне Српкиње која је тек била ту сахрањена. Предвече, 10. маја албански хулигани засули су камењем српску православну цркву св. Николе у Приштини и поразбијали све прозоре на цркви. То каменовање како саме цркве, тако и куће свештеника о. Мирослава Попадића понављало се много пута током протекле го-

дине. Сви наши протести и апели КФОР-у и УНМИК-у да заштите цркву и свештеника, остали су без икаквог одговора.

Поред бруталних насртаја, минирања и рушења наших цркава и манастира, гробаља и споменика, у новије време албански екстремисти покушавају да своје дело етничког чишћења и отимања наших светиња доврше кроз привремене институције, захваљујући томе што УНМИК преноси своје ингеренције на косовске (= албанске) институције. Тако је јануара 2003. године Министарство образовања Косова покренуло у албанској јавности иницијативу да се уклони незавршени православни храм Христа Спаса у самом центру Приштине. Нашим протествовањем код УНМИК-а и презентирањем валидних дозвола о добијању локације и градње храма, успели смо да ту иницијативу оспоримо. Нажалост, изгледа само привремено.

Храм Христа Спаса својом монументалношћу је већ дуже времена трн у оку албанским екстремистима. Зато је крајем децембра исте 2003. године, Скупштина општине Приштина поново насрнула на имовину Српске Православне Цркве и храм Христа Спаса доневши одлуку да се СПЦ одузме право коришћења земље у центру града на коме је подигнут храм Христа Спаса. Поново смо устали у одбрану легитимних права упућујући писма и апеле свима, те је поново интервенцијом УНМИК-а та незаконна одлука суспендована (нажалост још увек не и поништена) тако да не знамо шта ће се на том плану даље догађати.

Ови најновији злочини на Косову и Метохији према српском народу, посебно насртаји на наше светиње, јасно показују свима који имају очи да виде, да се ситуација у Покрајини ни најмање није поправила, и да су Срби и њихове светиње и даље изложени отвореном прогону и терору при међународном присуству и под влашћу УН. После овог кратког осврта, очигледно је да су перспективе опстанка Срба на Косову и Метохији, посебно у односу на повратак прогнаних, доста црне. О томе да на Косову и Метохији влада правни хаос, за који је одговоран УНМИК, недавно је изјавио и Омбудсман за Косово Марек Антони Новицки у свом званичном извештају о стању људских и грађанских права, који је поднео у Приштини. По његовим речима, Косово је и даље „црна рупа” Европе и света у погледу људских права, а УНМИК наставља да игнорише доказе о томе.

Посебно је значајно овде навести део извештаја Амнести Интернешенела, у коме се врло прецизно описује стање људских права на Косову, тој јужној покрајини Србије, која под управом УН-а и даље остаје узаврела тачка Балкана, иако је од завршетка оружаног конфликта 1999. године прошло скоро пет година. Ево извода из тог извештаја поднетог 29. априла 2003. године, а који носи наслов: *Заточеници у сопственим домовима.*

Од краја рата на Косову, упркос напорима НАТОМ предвођених Косовских снага КФОР-а, УН цивилне полиције (УНМИК полиције) да обезбеди сигурност и заштиту, наставаља се страдање припадника мањинских заједница које и даље живе у страху од насртаја припадника већинске заједнице на њихове животе и имовину. Њихов страх је појачан константном некажњивошћу оних који су чинили насиље и кршења међународних хуманитарних права и хуманитарног закона у току оружаног сукоба као и оних који су одговорни за злоупотребе које су се наставиле након завршетка рата.

Ова атмосфера страха, несигурности и неповерења која је још више појачана некажњивошћу, суштински онемогућава мањине да на Косову уживају слободу кретања.

Осим тога, чак и они који имају извесну слободу кретања изложени су директној или индиректној дискриминацији приликом покушаја да користе своја основна грађанска, политичка, социјална, економска и културна права... Срби и остале мањине на Косову живе под сталном животном опасношћу, упркос четири године мира и присуства мировних снага УН-а и НАТО-а... премлаћивања, убијања (ножем), отмице, пуцање из возила, коришћење ручних граната да би се застрашили или убили припадници ових мањина и даље су уобичајени у овој покрајини. Пошто је већина ових злочина неразрешена, извршиоци су слободни да и даље чине нападе и доприносе клими страха и негирања основних људских права.

И недавно, 10. фебруара ове 2004. године, у Одбору за међународне односе Представничког дома америчког Конгреса у Вашингтону чуло се сведочење председника америчког Института за религију и јавну политику гдина Џозефа Грибоског, којом приликом је Грибоски, између осталог, истакао да и „пет година после успостављања међународне управе на Косову, Срби су у покрајини-

ни грађани другог реда, којима су ускраћена елементарна људска права”, потврдивши то чињеницама да су у том периоду „у покрајини убијене на стотине Срба, да је две трећине српског становништва протерано са Косова и да су њихове куће спаљене”.

И на крају, ово наше излагање завршићемо подацима које је пре пар месеци изнео Координациони Центар за Косово и Метохију. Према томе извештају, „за четири и по године УНМИК-овог шефовања Покрајином, од 10. јуна 1999. до августа 2003. године, извршено је 6.392 напада на Србе. Од тога је 1.197 Срба убијено, 1.305 Срба повређено, 1.138 киднаповано. Од укупно отетих Срба зна се данас да је 155 убијено, 13 је побегло, а 95 пуштено на слободу, док је судбина осталих 863 српских лица непозната”.

Тај тренд убијања, напада, пљачки, рушења и демолирања цркава и угрожавања свих права Србима на Косову и Метохији наставља се и даље. Питање је када ће престати при оваквим ставовима међународне заједнице. Да ли тек онда када више Срба не буде било у покрајини?

То само Бог зна. Нама остаје да се молимо и да се надамо, да трпимо и истрајавамо на нашем мученичком Косову и Метохији поред наших светиња, поред грובה наших предака, уверени да Бог има решење и тог проблема.

ЕПИСКОП АРТЕМИЈЕ

Говор Њ.К.В. престолонаследника Александра II у Орашцу на Сретење 2004. године

Ја сам Александар.

Син краља Петра Другог, унук краља Александра Првог, праунук краља Петра Првог, чукунунук кнеза Александра, потомак Карађорђа.

Добро дошли у Орашац. Срећан празник!

Као домаћим и потомак Карађорђевог поздрављам потомке оних који су на овом месту били са Карађорђем пре двеста година, као и наше драге госте из земље и иностранства.

Орашац је данас зборно место свих Срба ма где били. Заједно су и преци и потомци и сви они који са Србима деле историју и судбину. Овде је темељ Србије и срце Шумадије. Овде је подигнут један од најславнијих барјака који су Срби подигли током своје историје.

На том барјаку су исписане речи: слобода, истина, правда, Србија. Понекад смо тај барјак спуштали на пола копља, понекад га скривали. Никад га нисмо испуштали ни заборавили шта на барјаку пише.

Пре два века овде је раја постала народ, а пашалук држава. Почели су је стварати Шумадинци, али су је сањали и помагали

сви Срби и сви њихови пријатељи. Орашац је место на коме је био нађен излаз, одређен правац, враћен понос, отворен видик, рођена нада.

Време је да Србија поново васкрсне на тим истим идеалима. Модерна демократска Србија на добробит свих грађана. Наш задатак је да своју земљу вратимо на место које јој припада.

Као Карађорђевић потوماк имам визију Србије у којој грађани живе и раде без сукоба.

То је стабилна Србија у којој млади имају будућност.

То је Србија која тражи и налази решења, Србија која спроводи реформе.

Не смемо да губимо драгоцену време.

Треба да консолидујемо демократију, развијемо људска права, обезбедимо равноправност свих грађана без обзира на верско и етничко порекло.

Хитно нам је потребан нови устав.

Требају нам нова радна места, привредни развој и бољи животни стандард, боље социјалне службе и боља здравствена заштита..

Треба нам модерна европска Србија без корупције.

Треба нам часно и независно судство и владавина закона.

Други речима, потребна нам је Србија која поштује прошлост, разуме садашњост и иде у правцу будућности.

Мој предак Карађорђе је био отац и избавитељ Србије.

Мој прадеда краљ Петар Први – ослободилац.

Мој деда краљ Александар Први Ујединитељ.

Мој отац краљ Петар Други – био млади краљ који је волео своју земљу.

Ја желим да будем помиритељ и заступник демократије.

Дозволите ми да вас подсетим да је још поводом првог српског устанка Доситеј Обрадовић указао на пут којим ова земља и данас треба да иде.

Запевао је:

Востани Србије!

Востани царице!

Покажи Европи своје красно лице!

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

Проф. Сергије Тројицки

О границама простирања права власти Цариградске Патријаршије на „дијаспору”

Велико искушење земаљске власти, последње и најтеже искушење којим је ђаво кушао Господа (*Мтл. 4, 3–10*), није мимоишло ни Његове следбенике. Особито често искушењу власти били су изложени предстојатељи Цркве, они који су, захваљујући одређеним околностима, били постављени изнад других, а међу њима пре свих пет старих Патријаршија, и само је саборна свест Цркве, просвећена одозго, стала на крај овом туђем духу. Тако, почетком петог века, Картагенски Сабор је осудио покушај римских папа да потчине себи Картагенску Цркву, а нешто доцније III Васељенски Сабор је својим 8. правилом осудио тежњу Антиохијских патријараха да потчине Кипарску Цркву. „Да се не преступају правила Отаца”, гласи одлука Сабора, „да се не би, под видом свештене службе, поткрала гордост световне власти, и да неприметно, мало-помало, не изгубимо ону слободу коју нам је својом крвљу даровао Господ наш Исус Христос, Ослободилац свих људи.”

Ипак, нису сви и нису увек памтили овај упозоравајући глас Васељенског Сабора. „Мало-помало и неприметно” гордост световне власти поткрала се у прву по рангу аутокефалну Цркву – Цркву Римску, и она је отпала од јединства Васељенске Цркве. Ово искушење није мимоишло ни другу до ње (IV Вас. Саб. 28) – Цариградску Цркву, и у њеној историји често се испољава тежња да себе постави изнад других аутокефалних Цркава и да тако, наслеђено од Римске Цркве првенство части претвори у првенство власти. Додуше, на велику срећу православног света, ова тежња се, за разлику од Рима, пројављивала само у појединим актима црквене политике и понекад у теоријама неких црквених политичара, нпр. у теорији „преношења жезала”, и никада није била узведена на ниво црквеног догмата; али и ти појединачни акти и теорије нанели су не малу штету Православној Цркви. Кривицу за одвајање Западне Цркве од Источне*, што је имало погубне последице по цели хришћански свет, сноси не само Рим, него и Константинопољ. Вишекратно затварање словенских Патријаршија, бугарска и антиохијска схизма – то су само неке од многих чињеница које су последица таквог настројења ума. Спољашње унижење Цариградске Цркве, с једне стране, и уздизање Руске Цркве, с друге стране, није давало могућност широког испољавања ових тежњи, али чим је Руска Црква доспела у потешкоће, „испразна овосветска гордост” се поново кришом увукла у Цариградску Цркву, и она поново покушава да „преступи границе које су поставили Оци и Сабори”.

Ова тежња се пројавила у виду новоизмишљене теорије о обавезном и искључивом потчињавању Цариградској Цркви целе православне дијаспоре, целог православног „расејања” (Вас. Вел., прав. 85), под којим су Грци почели да схватају не само појединце, особе, него и све православне парохије, па чак и епархије које се налазе изван граница држава у којима постоје аутокефалне Православне Цркве.

* О „Западној и Источној Цркви” после 1054. г. може се говорити само са црквенополитичког и техничко-куртоазног становишта, пошто је са сугтински еклесиолошког становишта појам „Западна Црква” неприхватљив – (прим. прев.).

„Вашем Блаженству и драгој сестри Српској Цркви”, пише, нпр., 30. V 1931. г. патријарх Фотије II патријарху српском Варнави, претендујући на потчињавање Будимске епархије Цариградској Цркви, „познат је општи поглед нашег Патријарашког Престола по питању канонског положаја православних црквених општина и колонија које се налазе у дијаспори и ван граница Православних аутокефалних Цркава — да све црквене општине, које год да су народности, треба да буду, што се црквених односа тиче, потчињене нашем Најсветијем Патријарашком Престолу.”

Исту ту теорију налазимо и у посланици патријарха Василија III Варшавском митрополиту Дионисију од 12. XII 1925. г. и у многим другим актима ове Патријаршије, почев од 1922. г. Творац ове теорије је ватрени панјелиниста – најпре Кинески, па Атински митрополит, а затим Цариградски (1921–1923) и Александријски патријарх Мелетије (Метаксакис 1871–1935), и ова теорија није остала празно слово на папиру, него је била енергично спровођена у живот, како од стране њеног творца, тако и његових прејемника на Цариградској катедри. Тако је 1922. г. ова Патријаршија отворила 4 епархије у Америци и назначила егзарха за Западну и Централну Европу са апокалиптичном титулом (2,18) Митрополит тијатирски; 1923. г. назначила је Архиепископа прашког и целе Чехословачке, и издала томос о васпостављању старе Кирило-Методијевске архиепископије, која је потчињена јурисдикцији Цариграда, а тој јурисдикцији су потчињене и Финска, Естонска и Пољска Црква; године 1924. био је постављен Митрополит „мађарски и егзарх целе Централне Европе” у Будимпешти, а такође и епископ у Паризу; Пољска Црква, иако је била проглашена за аутокефалну, остала је у зависности од Цркве Цариградске; биле су отворене две епархије у Аустралији и учињен покушај да се укине Руска Патријаршија, а да се Руска Црква стави у зависност од Цариградске. Године 1925. дата је титула „Блаженства” поглавару Пољске Цркве, а тамо је 1929. г. био послат, са широким овлашћењима надзирања, Епископ трахијски; године 1928. био је потчињен епископ Руске Цркве у Америци, Адам; године 1931. Руски митрополит у Западној Европи, Евлогије, заједно са њему потчињеним епископима, био је примљен у јурисдикцију Цариградске Цркве; године 1932. било је покренуто питање потчињавања Царигра-

ду свих епархија и парохија Српске Цркве које су се налазиле ван граница Југославије. Ово је дугачак, али никако не потпун и закључен списак примене нове теорије о јурисдикцији над православном дијаспором.

Но, чим је завршен Други светски рат и побољшао се положај Руске Цркве, почео је и обратни процес отпадања епархија и парохија од Цариградске Цркве и њиховог враћања Мајци-Цркви – Руској Патријаршији.

Под јурисдикцију Московске Патријаршије већ се вратио низ православних руских епархија и парохија, како у оквиру граница СССР-а, тако и ван њих.

Покренуто је питање повратка Мајци-Цркви Финске и Пољске Цркве. Но, имајући у виду да ово питање није до сада решено, као и то да у Западној Европи део руске дијаспоре и даље себе сматра потчињеним јурисдикцији Цариграда, а такође имајући у виду да се грчки црквени кругови, очито, не одричу своје теорије о каноничности потчињења Цариграду целе православне дијаспоре, сматрамо да је неопходно размотрити ову теорију и саму по себи и њену примену на Цркве у Финској и Пољској, с тим што је у погледу Пољске Цркве потребно размотрити не само питање њене зависности од Цариграда него и право Цариграда да јој дâ аутокефалност.

У каноничком кодексу Православне Цркве заштитници теорије налазе потврду за њу у трима канонима: а) у 2. правилу IV Васељенског Сабора; б) у 8. правилу III Васељенског Сабора и в) првенствено у 28. правилу IV Васељенског Сабора.

а) „У 2. правилу II Васељенског Сабора”, пише патријарх Мелетије митрополиту бившем Кијевском Антонију 5. VII 1927. г. (*Панїенос* 1927, бр. 89, 514–516), „читамо: ‘Обласни епископи да не простиру своју власт на цркве ван граница своје области [дијецезе]* и да не ремете Цркве... Уколико нису позвани, епископи да не прелазе ван граница своје области ради рукоположења или било ког другог посла који се тиче црквене управе. Кад се очува у пуноћи горе описано правило о црквеним областима, јасно је да ће свим пословима сваке поједине епархије управља-

* Речи у угластим [...] заградама додао је преводилац ради лакшег разумевања основног текста.

ти дотични епархијски [= митрополијски] сабор, као што је установљено у Nikeји’”

„На основу овог правила”, закључује патријарх Мелетије, „ви, као епископи Руске Цркве, немате право да се мешате у епископску јурисдикцију изван граница ваших цркава.”

Међутим, као прво, правило не даје никаква већа права Цариградској Цркви, па чак је и не помиње, а друго, да правило говори само то на шта се позива патријарх Мелетије, онда би то значило да ниједна Црква, па ни Цариградска, не може имати мисију изван својих граница, што би било противно заповести Оснивача Цркве: „Идите, научите све народе” (*Мтл.* 28,19; *Мк.* 16,15). У ствари, патријарх Мелетије наводи само онај део канона који се и не односи на питање о коме је реч, а намерно изоставља онај део који даје право свим Црквама да имају мисије. А управо на крају канона читамо:

„А Црквама Божјим које су код варварских народа (*ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐθνεσιν*) има се управљати у складу са отачким обичајем који се до сада очувао.”

Одавде следи да се забрана простирања јурисдикције изван граница Цркава не односи на мисионарске области, него само на територије других Цркава, али никако не на територије које се налазе изван тих Цркава, тј. на мисионарске области, где треба сачувати стари поредак. Какав је то поредак? Како објашњавају ауторитативни тумачи, Јован Зонара и Теодор Валсамон, овде нису постојале одређене границе аутокефалних Цркава, па су епископи неке Цркве, који су се одликовали проповедничким даром, могли посећивати и области других епископа како би поучавали новообраћене хришћане и утврђивали их у вери (Правила Св. Васељенских Сабора са тумачењем 1 М. 1877, стр. 85, уп. 86; Атинска Синтагма II, 171, 172). Дакле, ово правило говори управо супротно од онога што хоће доказати патријарх Мелетије.

б) У 8. правилу III Васељенског Сабора патријарх Мелетије и други грчки каноничари обраћају пажњу на следеће место: „Да нико од најбогољубазнијих епископа не простира власт на туђу епархију, која није била одавно и од самог почетка под његовом или његових претходника руком; а ако је неко заузео другу епархију и насилно је себи присвојио, нека је поврати.”

Одавде они извлаче закључак да аутокефалне Цркве, изузимајући Цариградску, немају право да шаљу епископа ван граница државе у којој се налази њихова Црква и, следствено томе, Руска Црква не може имати своје епархије у Пољској и Финској.

Но, све и да је то прави смисао канона, најпре је сасвим несхватљиво на основу чега Грци чине изузетак за Цариградску Цркву, када правило установљава општи поредак за све Цркве, *не њравећи изузетак* ни за једну Цркву нити помињући неки изузетан положај Цариградске Цркве. Па ако Руска Црква не може имати епархије у Пољској и у Финској зато што се оне налазе у другим државама, онда епархије не може имати ни Цариградска Црква, јер се и она налази у другој држави.

Међутим, правило се уопште не односи на питање црквене јурисдикције ван државних граница, него, штитећи аутокефалију Кипарске Цркве од претензија Антиохијске Цркве, решава само питање разграничења јурисдикција оних Цркава које се налазе у *једној држави* – Византији. „Прочитај још и 2. правило Другог Сабора”, саветује Валсамон у тумачењу 8. правила III Васељенског Сабора, „28. правило IV Сабора и 39. VI Сабора, и шта је у њима написано па ћеш дознати да су Цариградском престолу биле потчињене Цркве које су се налазиле у *Римској империји*, са изузетком њих неколико” (Прав. са тумач. 135–136; Атинска Синтагма II, 206). А ако бисмо почели примењивати ово правило и на ширем међудржавном плану, онда би претензије Цариграда дошле под строгу осуду: „Ако је неко заузео другу епархију и насилно је себи присвојио, нека је поврати”, наређује правило и додаје: „овај свети и Васељенски Сабор установљава да свакој појединој епархији (тј. аутокефалној митрополији) очувана буду чиста и неповређена права која од самог почетка и из давнине ужива, сходно обичају од старине утврђеном.” Међутим, Финска Црква је од самог свог оснивања припала Руској Цркви, и Црква Цариградска није никада била повезана са њом. Исто тако, више од сто година све православне епархије у Пољској биле су потчињене Руској Цркви, док је за црквену давнину, по 17. канону IV Васељенског Сабора, довољно тридесет година. Одатле следи да је Цариградска Црква, која је, уз помоћ световне власти, заузела и Финску и Пољску Цркву, дужна да их врати Руској Цркви. За то није чак потребан ника-

кав нови акт Цариградске Цркве, јер поменуто правило Васељенског Сабора одређује да се сви слични акти заузећа, који би се десили у будућности, имају сматрати *ништивним сами њо себи*, без посебне [нове] одлуке. „Ако, пак, неко предложи одлуку супротну овоме што је одлучено”, каже се на крају канона, „сав свети и Васељенски Сабор наређује да таква одлука буде ништавна.” Из овога је јасно колико је неосновано становиште дела руске дијаспоре у Западној Европи који [део] се до сада потчињава јурисдикцији Цариградског патријарха.

в) Главни доказ за своју теорију Грци виде у 28. правилу IV Васељенског Сабора, који, збиља, говори о правима Цариградске Цркве. Ово правило се на почетку позива на 3. правило II Васељенског Сабора, које је Цариградској Цркви дало иста права части као и Риму, а затим одређује и границе те власти: „Зато, само митрополити Понтске, Азијске и Тракијске области (дијецезе), а тако исто и епископи код иноплеменика у горе поменутих областима биће постављани од реченог најсветијег престола најсветије Цариградске Цркве.”

Заштитници нове теорије виде потврду за ту теорију у речима правила „код иноплеменика” („*εν τοις βαρβαρικοις*”) и тумаче их у политичко-географском смислу, у смислу православне дијаспоре која се налази ван граница држава у којима постоје Православне аутокефалне Цркве, која дијаспора, наводно, по овом правилу, треба да улази у искључиву јурисдикцију Цариградске Цркве. Да бисмо показали да је овакво тумачење 28. правила погрешно, потребно је објаснити истински смисао израза „дијаспора” и „варвари” у црквеној литератури.

Израз „дијаспора” – „расејање” узет је из Светог Писма. У Старом Завету (*Пон. зак. 30, 3–4; Јудиѿа 5,19; Јов 7, 35* и др.) он означава Јевреје и прозелите, расејане међу незнабошцима. Израз „дијаспора” се у овом смислу среће и у старој хришћанској књижевности, нпр. код св. Климента Римског (Мињ, Патр., гр. I, 200, Ц), у Клементинама (Мињ, Патр., гр. II, 147, А). У овом смислу срећемо га и у Новом Завету. Када Исус Христос каже Јудејцима: „Где сам Ја, ви не можете доћи”, Јудејци су говорили међу собом: „Не мисли ли Он ући у јелинско расејање и учити Јелине?” (*Јн. 7, 35; уп. Јн.12, 20–29*). Али чешће се тим изразом означавају хришћани који живе расејани међу нехришћанима.

Апостол Јаков адресира своју посланицу на „дванаест племена налазећих се у расејању” (1,1), тј. хришћанима који живе у расејању међу Јеврејима. Апостол Петар адресира своју прву посланицу „изабранима који странствују у расејању по Понту, Галатији, Кападокији, Азији и Витинији”, називајући странцима хришћане, али странцима изабраним (1,1; уп. *Јевр. 11,13*) У том смислу се овај израз употребљава и у каснијој хришћанској књижевности.

Дакле, израз „дијаспора” уопште нема географски или политички смисао, него има смисао професионални и означава вероисповедну мањину, без обзира на то да ли та мањина живи у оквирима неке државе или ван ње. Као што смо видели, апостол Петар „дијаспором” назива хришћане који живе у Римској држави, а не ван ње.

Сличан смисао у црквеној литератури има и израз „варвари” или „варварски народи”. Међу варварским народима хришћанство се ширило касније него међу Римљанима и Грцима, због чега су хришћани били мањина међу њима, „дијаспора”, у којој се није могао применити општи црквени поредак. Због тога канони (нпр. 2. правило II Вас. Саб.; 28. правило IV Вас. Саб.) дају другачије прописе за те народе. Но, и тај израз је у црквеној литератури имао етнографско, а не политичко-географско значење. Реч „ο βαρβαρος” у Новом Завету означава сваког човека који не говори државни грчки или латински језик, без обзира на то да ли живи у Римској држави или ван ње. „Ако не разумем значења речи”, пише у Коринћанима апостол Павле, „онда сам варварин за онога који говори, и онај који говори, за мене је варварин” (1 Кор. 14, 11 – превод према цитату проф. Тројицког – *йрим. йрев.*). Апостол Павле је, не прелазећи границе Царства, проповедао и варварима (*Рим. 1, 14*). Дела Апостолска (28, 2 и 4) житеље острва Мелита (Малте) називају „варварима”, зато што су говорили пунским језиком, премда су они били римски поданици. У каснија времена, реч „варвари” или „варварски народи” означавала је иноплеменике, како ову реч и преводи Књига правила, било да се налазе ван граница Царства (види *Кодекс Јустинијана XII, 36, 39; 85. правило Василија Великог*) или унутар њих (види нпр. 8. правило VI Вас. Саб; *Посланицу Диогнеју 5, 4; Мињ II; Сократ, Црквена историја IV, 33; Мињ 67, 551, 554; Созомен, Црквена историја VI, 37;*

Мињ 67, 1404–1409). А за означавање варварских држава, које се, наравно, налазе ван Римског царства, употребљаван је израз „то βαρβαρικόν” тј. μερος – варварски свет, за разлику од грчког света – „το ελληνικόν”)¹ или „barbaricum”². У таквом смислу се овај израз употребљава у 63. (52) правилу Картагенског Сабора, где се говори о томе да у Мавританији није било Сабора зато што се та земља „налази на крају Африке и граничи се са варварском земљом („τὸ βαρβαρικὸν παρακοίτα”).

А у каквом су смислу употребљене речи „ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς” у 28. правилу IV Васељенског Сабора – у географском или у етничком? У зависности од тога да ли ће ово питање бити решено на овај или онај начин, биће решено и питање да ли је основана претензија Цариградске Цркве да има јурисдикцију над свим православним епархијама и парохијама које се налазе ван граница држава у којима (већ) постоје друге аутокефалне Цркве. Ако реч „варварски” у 28. правилу IV Васељенског Сабора има политичко-географски смисао, односно означава државне границе, онда се може сматрати да је Сабор потчинио тој Цркви сву територију изван граница Византије. Но, ако ова реч има смисао етнички и означава само одређене не-грчке народе међу којима се ширило хришћанство, онда су све претензије Цариградске Цркве потпуно неосноване.

Нема сумње да је израз „варварски” у 28. правилу IV Васељенског Сабора употребљен у етничком, а не у политичко-географском смислу. Ово се доказује: прво, значењем саме речи „βαρβαρικόν”; друго, његовим контекстом; треће, 2. правилом II Васељенског Сабора; четврто, ауторитетом каноничких тумача; и пето, историјским чињеницама.

1) Већ смо видели да се за означавање земаља у којима владају варвари у канонима употребљава реч „βαρβαρικόν” и да је 28. правило IV Васељенског Сабора имало у виду те земље, у њему би било речено „ἐν τῷ βαρβαρικῷ”. Међутим, у том правилу стоји: „ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς”, што значи да се не говори о варвар-

1. Види Е. Preuschen, *Handwörterbuch zu dem N. T.*, Giessen., 1910, с. 99.

2. Е. А. Sophokles, *Greek Lexicon*, New York, 1900., р. 289; *Du Cange, Glossarium totius graecitatis*, Vratislaviae, 1891, sub. v. βαρβαρικόν; *Beveregius, Synodicon.*, II, Oxoniae, 1702, annotationes, p. 125.

ским државама, него о варварима, о варварским народима, макар они живели и у границама Царства.

2) У 28. Халкидонском правилу постоји само придев „βαρβαρικοῖς”, али нема именице на коју се тај придев односи. Но, због везе овог правила са правилима II Васељенског Сабора³, о чему се говори на почетку 28. правила, нужно се мора сматрати да се и овде ради о именици „народи”, пошто се у 2. правилу II Васељенског Сабора каже „ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι”

3) Халкидонско правило не говори о варварским народима уопште, него само о одређеним народима, само о народима „горе поменутих области” (τῶν προειρημένων διοικήσεων), тј. само о варварима који живе у дијецезама Понтској, Азијској и Тракијској. Дакле, правило се не односи на државне границе, него Цариградском епископу потчињава епископе међу оним варварима који живе у црквеним границама ових трију дијецеза, без обзира на то да ли се ти варвари налазе у Византији или ван ње.

Мотиви овакве саборске одлуке објашњавају се историјом Цариградске Цркве. Дуго времена је територија Цариградског епископа, епископа града који се тек недавно уздигао, била веома мала и он је био само један од епархијских епископа Тракијске дијецезе. Међутим, II Васељенски Сабор је својим 3. правилом њему дао друго место у поретку поглавара Православних Цркава, изједначивши га по части са Римским епископом, а његов висок фактички положај, као епископа нове престонице Царства, блиског цару, довео је до тога да је он почео постављати како епископе, тако и митрополите у трима суседним дијецезама. А онда му је IV Васељенски Сабор, установљавајући подударност између права части и фактичког положаја епископа Новог Рима, с једне стране, са границама његове власти, са друге стране, својим 9. и 17. правилом дао иста она судбена права која су имали поглавари аутокефалних Цркава – егзарси, и потврдио већ постојеће стање – фактичку потчињеност Цариградском епископу трију суседних дијецеза, слично као што је I Васељенски Сабор потврдио потчињеност Римском, Александријском и Антиохијском епископу не једне, него неколиких про-

3. Сабор се позива на 3. правило II Васељенског Сабора, али 3. правило је продужетак 2. правила и повезано је са њим речцом „μεντι”.

винција. У складу са овим било је решено и питање потчињености мисија. Мисијама обично управља централна власт одређене аутокефалне Цркве, а пошто је централна власт за три новопотчињене дијецезе постао Цариградски епископ, то је њему припало и да управља мисијама у дијаспори ових (и то само ових) трију дијецеза.

4) Сви тумачи канона – Алексије Аристин, Јован Зонара и Теодор Валсамон, као и састављач алфавитне синтагме, Матија Властар, под речју „βαρβαρικοῖς” разумеју управо варварске *народе*, и то само *народе* који су потчињени јурисдикцији ових трију дијецеза, наглашавајући да варварски народи у другим суседним дијецезама нису овим правилом били потчињени јурисдикцији Цариграда, него су, као и раније, остали под јурисдикцијом других Православних Цркава. „Њему (епископу Цариграда) потчињавају се”, пише Аристин, „само митрополити Понта, Азије и Тракије, и од њега примају хиротонију, а такође и епископи варварà у *џим* дијецезама, пошто су се дијецезе Македоније и Илирика, и Тесалије, и Пелопонеза, и целог Епира и (варварских) народа у *њој* (тј. у тој дијецези) налазиле тада под влашћу Римског епископа” (Атинска Синтагма II, 286; Крмчија, изд. 1816. г., лист 73).

„Цариградском епископу”, пише Зонара, „предаје се хиротонија епископа међу [оним] варварским народима који се налазе у поменутиим дијецезама, јер су остале дијецезе, тј. Македоније и Тесалије, Јеладе и Пелопонеза, тзв. Епира и Илирика, тада биле потчињене епископу старог Рима” (Атинска Синтагма II, 283, 284).

„Епископије међу варварима”, пише Валсамон, „јесу у Аланији, Русији и друге, пошто Алани припадају Понтској дијецези, а Руси – Тракијској” (Ат. Синтагма II, 285).

У *Синтагми* Матије Властара читамо:

„Епископу Цариграда је допуштено да хиротонише и епископе [који се налазе] међу варварским народима који се граниче са њему потчињеним дијецезама, какви су Алани и Руси, јер се први граниче са Понтском дијецезом а други – са Тракијском” (Е., II; Ат. Синтагма, VI, 257).

Из овога видимо да су сви стари ауторитативни тумачи канона тврдили да је Халкидонски Сабор Цариградском еписко-

пу дао, у односу према дијаспори, само оно право које је до тог Сабора припадало ушавшим у састав Цариградске Цркве дијецезама Понта, Азије и Тракије, тј. право да шаљу епископе за дијаспору само иноплеменцима који живе у тим дијецезама. А Аристин и Зонара, осим овога, указују и на то да се право Цариградског епископа да шаље епископе за дијаспору у Европи простирало само на варваре у Тракијској дијецези, пошто су остале дијецезе биле потчињене Римском епископу. А пошто су се границе Тракијске дијецезе тада простирале само до Сардикије (данашње Софије) у Бугарској⁴, а даље су се налазили Тесалија, Македонија и Илирик, који су у то време били потчињени епископу Рима, то значи да је по 28. правилу IV Васељенског Сабора јурисдикција Цариградске Цркве, када се ради о дијаспори у Европи, простирала само на дијаспору која се налазила источно од Софије. А што се тиче граница Цариградске Цркве у Азији, Валсамон у тумачењу 28. правила IV Васељенског Сабора пише: „Знај да се Понтским зову [они] митрополити који се граниче са морем Евксинским (тј. Црним) до Трапезунџа, и унутарњи, а Азијским (митрополитима) они који су око Ефеса, Ликије, Памфилије и њихове околине, али не и у Анатолији, како неки говоре. У Анатолији има право хиротоније (епископ) антиохијски” (Ат. Синтагма II, 284).

Значи, Софија у Европи, а Трапезунт и Анатолија у Азији – то су крајње тачке до којих се, по 28. правилу IV Васељенског Сабора, простирала јурисдикција Цариградске Цркве.

5) Историја доказује да 28. правило IV Васељенског Сабора, потчинивши Цариграду три поменуте дијецезе са њиховим дијаспорама, ни у чему није умањило право других аутокефалних Цркава, нарочито не обим њихових јурисдикција у „варварској” дијаспори. Тако је Римска Црква именовала епископе *in partibus infidelium* скоро целе Европе, осим Тракије, Александријска – у земљама јужно од Египта, Антиохијска – на истоку, у Грузији, Персији, Јерменији и Месопотамији, а јурисдикција Цариградске Цркве је дуго времена после Сабора остала управо у оним границама у којима су до Сабора имале јурисдикци-

4. Види П. Лепорски, *Ист. Солунског егзархаџа до времена његовог присаједињења Цариградској Папирјаршији*, Петербург, 1901.

ју њене дијецезе: Азијска, Понтска и Тракијска. Јустинијанов грађански кодекс, издат 534.г., 83 године после IV Васељенског Сабора, сведочи⁵ да су у то време Цариградском епископу била потчињена само два епископа дијаспоре — епископ Мале Ски-тије са катедром у граду Томи и епископ Исаврије са катедром у Исавропољу. Ове Цркве 30. правило VI Васељенског Сабора и назива „варварским” Црквама. Следеће, 525. г., Јустинијан је, највише ради мисије међу варварима на Балканском полуострву, својом XI новелом организовао нову аутокефалну Цркву под називом Прва Јустинијана, при чему су архиепископу нове Цркве били потчињени епископи провинција Средоземне и Рипинсијске Дакије, Превалије, Дарданије и Горње Мезије⁶, а то значи да је ова архиепископија обухватала територије не само данашње Југославије и Албаније него и западне Бугарске. Но, против нове аутокефалије протествовао је не Цариградски патријарх, него Римски папа, сматрајући да она повређује његова права, па је 545. г. Јустинијан, својом CXXXI новелом⁷, воспоставио тамо папску јурисдикцију.

Почетком VII века архиепископија Прва Јустинијана је угашена услед досељавања словенских народа, али њени митрополити се ни тада нису потчињавали Цариградском патријарху него су се осамосталили и основали нове епископије за словенску дијаспору.⁸

Да је јурисдикција Цариградског патријарха над дијаспором само мало прелазила границе Византије доказују и најстарији спискови епархија Цариградске Патријаршије – Епифанија (Мињ, гр. 86, 1, 789), Де Бура⁹, тзв. Лава Философа (Ат. синтагма В, 474–475), Нила Доксопатора (Мињ, гр. 132, 1097).

5. 1, III, 36; уп. *Номоканон Фоѿија*, 1, 20; VIII, 1; *Аѿ. Синѿагма*, 1, 57 и 144; *Крмчија* изд. 1816 г. глава 44, лист 34.

6. Види *Номоканон Фоѿија* 1, 5; *Аѿ. Синѿагма*, 1, 42 и 44; *Синѿагма Властѿара* Е., 11; *Аѿ. Синѿагма* VI, 259; *Василике*, В, III, 4, по изд. Хајмбаха, 1, 134.

7. Главе 2–4; Види Голубински, *Краѿка стѿудија... Цркава*, М. 1871, 108–110.; Грујић, *Истѿ. Хр. Цркава*, Београд, 1923, 1, 38; П. Лепорски, *Исто*, 188–212, 250–253, 260.

8. Грујић, *Исто*.

9. *Zeitschrift für Kirchengesch*, 1891, XII.

Додуше, други списак помиње целу Готску митрополију са осам епархија, али, како је доказивао В. А. Мошин, ту се ради само о пројекту, а не о нечему стварном¹⁰.

Списак Лава Философа, као и горе поменути тумачи канона, прибарају и Руску Цркву митрополији Цариградске Цркве, али у првом случају имамо доцнију интерполацију, а у другом очигледни анахронизам, пошто је потпуно неосновано мислити да је у V веку на територији данашње Русије постојало хришћанство. У сваком случају, Руска Црква је у почетку била потчињена Цариградској Цркви не на основу 28. правила IV Васељенског Сабора¹¹, него на основу општег принципа, по којем се новообраћени народи потчињавају обративој их у хришћанство Цркви-Мајци, док се не стекну потребни услови за аутокефалију.

Ако се касније јурисдикција Цариградске Цркве периодично ширила и сужавала, то се дешавало не у вези са 28. правилем IV Васељенског Сабора, него због сасвим других разлога. До ширења њене јурисдикције долазило је благодарећи повољним за Цариград политичким збивањима, а још више благодарећи мисионарској ревности словенских просветитеља, а сужавала се услед неповољних по Цариград политичких збивања, као и чињенице да су не-грчке Цркве стицале потребне услове за аутокефалију. Тако се 732. г. јурисдикција Цариграда простирала све до Дирахуума (сада Дурацо), што помиње Валсамон (Ат. Синтагма II, 285) и Властар (Ат. Синт. VI, 257), али је до тога дошло само захваљујући чињеници да је Лав Исавријанац освојио Илирик.

И као што у ширењу Цариградске јурисдикције у области дијаспоре нико није видео примену 28. Халкидонског правила, тако ни њено сужавање нико није сматрао кршењем тог правила. Теорија о потчињавању Цариграду целе православне дијаспоре није постојала све до 1922 г. када ју је створио патријарх Мелетије. Да је то тако, види се из двају званичних каноничких зборни-

10. Епархија Готтиас у Хазарији у VIII в., Радови IV Конгреса руских академских организација, 1, 149–156.

11. Види А. С. Павлов, *Теорија Источног џаизма у руској литератури*, Православни њреглед, 1879.г., децембар, стр.753.

ка Грчких Цркава – *Пидалиона* (1800. г.) и *Аџинске Синџагме* (1852–1859.г.), где су наведена поменута тумачења коментаторâ канонâ и где нема ни најмањег трага ове теорије. То се види и из брошуре архимандрита Калиста: *Паџиријарашки Васељенски Пресџо и његова џрава и џривилегије у односу на друге Православне Цркве* (штампане 1921. г.), где аутор покушава да прошири права Цариградске Цркве, али не говори ништа о њеном тобожњем праву да потчини целокупну православну дијаспору.

Осим трију напред поменутих правила (II Вас. 2, III Вас. 8 и IV Вас. 28), за питање граница јурисдикције Цариградске Цркве од значаја је и 17. правило IV Васељенског Сабора, чији крај понавља и 38. правило VI Васељенског Сабора. На та правила грчки аутори се позивају као на основу права Цариградске Цркве за давање аутокефалије Пољској Цркви.

Таква позивања налазимо не само у њиховој преписци са другим јерарсима него и у самом Томосу о аутокефалности Пољске Цркве (од 13. XI 1924. г.). У Томосу се тврди да ови канони, наводно, говоре да се црквено устројство мора усклађивати са политичким и друштвеним устројством, из чега следи закључак да у Пољској, као независној држави, и Православна Црква треба да стекне самосталност, односно аутокефалију.

Чак да је ова тврдња и тачна, одатле још увек не следи да би аутокефалија Пољске Цркве била правилна и законита, јер законита аутокефалија може бити добијена само од законите власти, од Цркве-Мајке, а за Пољску Цркву је то Црква Руска, док су, као што видимо, претензије Цариградске Цркве да има јурисдикцију над Пољском Црквом — неосноване. Но, и сама тврдња Томоса о обавезности усклађивања црквеног устројства са државним је, и канонски и историјски, погрешна. Да канони ово збиља налажу, онда би Финској и Естонској Цркви, које су се тада налазиле у независним државама, Цариград морао дати не аутономију, него аутокефалију. Пре свега, треба обратити пажњу на то да оба правила [17. IV Вас. Саб. и 38. VI Вас. Саб.] уопште не говоре о разграничењу аутокефалних Цркава, него говоре само о разграничењу епархија и парохија *унуџар* аутокефалних Цркава, због чега она [ова два правила], у суштини и немају везе са питањем аутокефалности. А да је њима потпуно туђа мисао о обавезном усклађивању аутокефалије са др-

жавном независношћу види се из тога што је у то време у једној Византијској држави постојало неколико (а не само једна) аутокефалних Цркава, и канони Васељенских Сабора (I, 6; II, 2; III, 8 и др.) потврђују такав поредак.

Четврти Васељенски Сабор у почетку указује на сасвим други принцип црквеног разграничења, а то је *принцип старине*. Епархије и парохије су дужне да сачувају неизмењене старе границе, ако су оне постојале најмање 30 година, а спорове о границама треба, у првој инстанци, да решавају Сабори митрополија, а у другој – или дијецезални митрополит (егзарх) или Цариградски епископ. „али ако је царском влашћу основан нови град, или се убудуће обнови, нека распоређивање црквених парохија (требало би превести „епархија“) последује државном и управно-територијалном поретку.”

Значи, усклађивање црквеног поретка са државним јесте одступање од опште норме очувања старог разграничења, и обавезан је само у *једном* случају, а то је – када државна власт оснује нов град. „Ако цар опет оснује нов град”, додатно објашњава ову одлуку Аристин, „или га у будућности подигне, суседни епископ не треба да због тога покреће спор и да га преузима у своју епархију, него треба да следује државном и управно-територијалном поретку, зато што нови град треба да има под својом влашћу епископ оне области или епархије којој је прибројан и потчињен” (*Прав. са шум.*, 214; *Ап. Синџ.* II, 263) Исто говори и Зонара (*Прав. са шум.*, 213; *Ап. Синџ.* II, 260–261). И није тешко објаснити зашто се у таквом случају одступа од начела старине. То начело је примењиво само у градовима који постоје одавно, и никако се не може применити на новооснован град. Да Халкидонски Сабор није могао донети одлуку о обавезном усклађивању црквеног устројства са државним, види се како из 12. правила, тако и из саборских аката. Дванаесто правило управо забрањује да се митрополије деле према новој подели провинција, а из саборских аката се види да је у спору двојице епископа поводом граница епархија Сабор донео одлуку да при подели црквених области већу важност имају канони и црквени обичаји, него државни акти (*Акџи Вас. Саб.* IV, 82–92). Ако се понекад канони и у другим случајевима слажу са државним административним разграничењем, то уопште није због тога

што је такво поклапање принципијелно обавезно, него само зато и само онда када то одговара интересима Цркве, њеној добробити. „У свакој митрополији”, говори, на пример, 9. правило Антиохијског Сабора, установљавајући паралелност црквене поделе на митрополије са државном поделом на провинције, „епископи треба да знају епископа који управља главним градом провинције и који води бригу о целој митрополији, јер у главни град митрополије одасвуд долазе сви који имају каквог посла”. Дакле, обавезно је не усклађивање црквеног устројства са државним само по себи, него само оно усклађивање које је на добробит Цркве. Када, пак, због добробити Цркве треба одступити од државног административног разграничења, такво одступање правила одобравају. Ка великим центрима – Риму, Александрији, Антиохији гравитирало је неколико провинција, и зато су митрополије тих епископа обухватале неколико провинција, нарушавајући склад са државним устројством, што се одобрава 6. правилом I Васељенског Сабора. Исто тако и 28. правило IV Васељенског Сабора, опет из разлога црквене користи, потчињавајући не једну, него три дијецезе Цариградском епископу, нарушава принцип усклађености. Могло би се навести још много сличних примера. И у доцнија времена границе аутокефалних Цркава су се подударале са државним границама само онда када је то налагала добробит Цркве, а у супротном случају од слагања се одустајало. Тако црквена историја сведочи да је понекад у једној држави постојало неколико аутокефалних Цркава, а са друге стране, понекад је једна аутокефална Црква простирала своју јурисдикцију на неколико држава. Валсамон у свом тумачењу 2. правила II Васељенског Сабора правилно каже да су у стара времена (тј. у IV веку) сви митрополити епархија (тј. митрополија) били аутокефални (αὐτοκεφαλοὶ) и били су рукополагани од сопствених епископâ [= епископâ из њихове митрополије] (*Прав. са шџум.*, 86; *Аџ. Синџ. II*, 171), а пошто је митрополија било у скоро свакој провинцији, а провинција је у то време у Римској држави било око стотину, то је и аутокефалних Цркава било око стотину. Крајем IV века митрополити су се ујединили у дијецезе или егзархате, а потом у још крупније јединице – патријаршије, али ипак број аутокефалних Цркава у грчко-римској држави никада није био

мањи од 6, при чему се њихове границе понекад нису поклапале са границама државних територијалних јединица. На пример, три аутокефалне Цркве – Антиохијска, Јерусалимска и Кипарска налазиле су се у једној истој Источној дијецези. У новије време у Турској су, осим четирију Источних Патријаршија, своју аутокефалију дуго задржале Српска (до 1766. г.) и Бугарска (до 1767. г.) Црква. Три аутокефалне Цркве и једна аутономна су постојале у Аустро-Угарској. Још касније, на територији која је под суверенитетом Енглеске, постојале су Цркве: Александријска, Јерусалимска и Кипарска. У СССР-у постоје две аутокефалне Цркве – Руска и Грузијска.

С друге стране, неке Православне Цркве су простирале своју јурисдикцију на територију неколиких држава. Римска Црква не само да је обухватала све државе Западне Европе него је простирала своју власт и на део Византије, дуго времена све до Тракијске дијецезе. Цар Јустинијан I је својом XI новелом 535. г. изузео из потчињености Риму и учинио аутокефалном Цркву Прва Јустинијана, али после само 10 година СХХХI новелом поново ју је потчинио Риму. Руска Црква је неколико векова била потчињена Цариградској Цркви, иако се налазила у самосталној великој држави, а своју јурисдикцију над Малоруском Црквом Цариградска Црква је сачувала до 1686. г., премда је политички Малорусија ушла у састав Русије још 1654. г. Цариградска Црква је простирала своју јурисдикцију на Пољску, Литванију, Молдавију, Влашку, Србију, Угарску и Енглеској потчињена острва у Јонском мору (в. *Ап. Синџ.* V, 522–523). Она и сада има своје епархије у Западној Европи, Америци и Аустралији. Српска Црква је имала своје епархије у Америци, Угарској, Италији, Албанији и Чешкој; Александријска Црква у Абисинији и у Нубији, итд. Значи, политичка независност државе у којој се налази нека Православна Црква уопште не прејудуцира питање аутокефалије. Потпуно је у праву највећи ауторитет православног богословља, Московски митрополит Филарет, када тврди да „једна Црква може бити у многим нацијама, у многим царствима” (*Сабр. мишљења и реаговања*, V, 694). „Другачије становиште”, како је писао патријарх Тихон Румунском Синоду у својој грамати од 5. VI 1918. г. (бр. 1936) „заснива се на мешању црквеног и политич-

ког живота, који су разнородни по самом свом бићу. Државни мач не може, као што је познато, сам по себи одредити границе помесних Цркава”.

Из свега реченог произилази да политичка самосталност Пољске уопште није, сама по себи, дала право на аутокефалност делу Руске Цркве који се тамо налазио, те да и у овом случају, као и увек, одлучујући значај треба да има мотив црквене добробити, користи. Руска Црква може дати аутокефалију Пољској Цркви ако процени да ће њена самосталност допринети њеном развоју и процвату, одн. да је неће довести у опасност да пређе у унију или католичанство у земљи где огромна већина становништва припада католичкој цркви и где католичко свештенство испољава непријатељска осећања према „источним шизматичима”. Као што је познато, патријарх Тихон и митрополит Сергије су, страхујући да би се тако што могло десити, више пута одбијали да признају аутокефалију Пољске Цркве (в. нпр. грамату патријарха Тихона од 23. V 1924. г. и писмо митрополита Сергија од 24. XI 1927. г. бр. 397).

Да ли су се сада, после Другог светског рата, промениле ове околности? Свакако да јесу, али у смислу повећања и умножења разлога који говоре против аутокефалије. С једне стране, услед ранијих прогона православних у Пољској, као и услед војних невоља и новог прекрајања граница, у Пољској је остало много мање православног живља, тако да је оно постало мање способно за самосталан црквени живот него после Првог светског рата, а са друге стране, у Русији су се успоставили бољи односи између државне и црквене власти, због чега централна црквена власт може указати делотворнију помоћ православном живљу расејаном у неправославној држави.

Према томе, правила Васељенских Сабора (II, 2; III, 8; IV, 28 и 17), на које се позивају заштитници новоизмишљене теорије о јурисдикцији Цариградске Цркве над целом православном дијаспором, у ствари не пружају за њу никакве аргументе, и корене ове теорије не треба тражити у тежњи да се васпостави канонска норма у погледу јурисдикције над дијаспором, него у оној, канонима забрањеној, „надмености световне власти”, која се тако лако поткраде владајућим црквеним круговима, тако много штети ствари црквене правде, љубави и мира и тако сна-

СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР

жно омета успех Православља у одвојившем се од њега хришћанском свету. И што пре, просвећена Духом Божјим, свест Васељенске (Саборне) Цркве осуди ову папистичку и антиканонску јерес, утолико боље.

Превео са руског: РОДОЉУБ ЛАЗИЋ

(Журнал Московске Патријаршије 1947. г., бр.11)

БИБЛИЈСКА ТЕОЛОГИЈА

Христос – Месија*

(Еф. 2,10 и др)

Христос је грчка реч и значи Помазаник, док је реч Месија јеврејска и значи исто што и грчка реч. Отуда, Јевреји називају Господа Месијом, а ми хришћани – Христом. Назив Помазаник потиче од помазања свештеним миром преко којег се дају дарови Светога Духа. У давнини су се помазаницима називали цареви, првосвештеници и пророци. Исус Син Божји назива се Помазаником, јер се његовој човечанској природи неизмерно подарују сви дарови Светога Духа, и на тај начин му у највишем степену припада знање пророка, светлост првосвештеника и моћ цара. Цар Кир, кога је Бог одредио на нарочито високо служење, назван је његовим помазаником (Ис. 45,1), а и пророци, свештеници, као и цареви, помазани светим миром, називају се помазаницима Господњим (1 Сам 24,6; 2 Сам 19,21). Син Божји – пророк, првосвештеник и цар

*Из Библијске енциклопедије II, која је у припреми за штампу

превасходно и у највишем степену од свих напред наведених лица, назива се Помазаником. Тако нпр. у 2. псалму о њему читамо следеће: „Устају цареви земаљски и кнезови људски се скупљају на Господа и на Помазаника његовог” (ст. 2). И сам Господ Исус Христос тако говори о свом духовном помазању: „Дух је Господа Бога на мени, јер ме Господ помаза да јављам добре гласе кроткима, посла ме да исцељујем рањене у срцу” (Ис. 61,1-3). Пр. Данило такође указује на њега као на Месију или као на Помазаника Господњег: „А после те 62 недеље погубљен ће бити Помазаник и ништа му неће остати” (Дан. 9,25-26).

С друге стране, реч Исус потиче од јеврејске речи која значи спасити или посланога да спаси (*Мих.* 1,21; ср. *Лк* 2,21). Реч Исус је имала исто то значење као и претходна реч, а ово име Исус често срећемо код Јевреја. Оно је служило као човечанско име Господа. Када су први људи исповедали пред Богом грех свој, Бог им је по својој милосрђу дао наду спасења: „Тада рече Господ Бог змији: ... још мећем непријатељство између тебе и жене, и између семена твога и потомства њезина; оно ће ти на главу стајати, а ти ћеш га у пету уједати” (*Посй.* 3,14-15).

У овим малобројним, кратким речима, садржи се главни и велики почетак све наше вере. Оне чине, такорећи, корен и суштину свих пророчанстава и обећања кроза сва потоња времена. Било је објављено непомирљиво непријатељство између греха и праведности, непријатељство које се непрекидно продужавало све од тога времена (*Рим.* 7,23). Син Божји и сви истински верујући јесу семе женино; ђаво и све његове слуге изображавају змију и сав њен пород. Искушења, страдања и срамна смрт на крсту Господа Христа, страшно противљење вери Христовој и жестока гоњења која су у потоња столећа подносили хришћани, а подносе и дан данас, упечатљиво су исказани сликом уједања змије за пету. Све док коначну победу не оствари свесилни Господар Искупитељ над грехом и смрћу, даровану верујућима благодаћу, а што се очигледно изражава у исказу да ће они скршити главу змији. Наведене речи из књиге Постања јесу прва вест о доласку у свет Божанског Спаситеља изречена прародитељима у рају после њиховог грехопада. То је протојеванђеље, прво јеванђеље, прва радосна вест о њему. За сва потоња столећа, у изванредно устројеном систему жртвоприношења и

обрета, у свим праобразима и сенкама јудејског законодавства, у целом низу пророчанстава, при свима тумбањима и преокретима царстава и народа, Јевреји су могли тако јасно да појме карактер и служење обећаног Месије, у чему их је ометало њихово неверје и окорелост када је он стварно дошао у свет, што се ничим не може објаснити до њиховим коначним духовним ослепљењем. Та мисао се нарочито потврђује у свим најподробнијим предсказањима и пророчанствима о његовом рођењу, животу и смрти, што су старозаветни пророци предсказали с толико тачности и јасноће као да су они сами били непосредни очевици свих догађаја његовог овоземаљског живота, без обзира на читаве векове који су их делили од Христовог времена.

Предсказања пророка о његовом доласку и служењу била су тако јасна да је владало свеопште очекивање појаве у свету неког великог Ослободитеља и да се на његов долазак гледало као на један од највећих догађаја у светским летописима. Међутим, углавном су погледи Јевреја били веома уски и ограничени у том погледу, а у народним масама врло ретко се стварало неко више схватање о оновременој моћи, слави свога народа. Јевреји су стењали под туђинским јармом и нестрпљиво су очекивали ослобођење од њега; они су се надали да ће их обећани Месија, као цар, повести у рат с непријатељима и прогнати римске легије из свештене земље. Нису схватили да је његово царство духовно, да је његово ослобођење Јевреја имало да се пројави у ослобађању не само њих, него и свега човечанства од окова и власти греха, да ће плодови његовог ослобођења бити светост и живот вечни, и да призвани у то нису само Јудејци него чак и незнабошци који су се покајали и поверовали у јеванђеље. Како дуго времена су у срцима тих Јевреја владала ова груба, чулна поимања Месије, чак у умовима таквих лица која су боље од свих поимали истину, сазнајемо из *Јеванђеља од Луке* (24,21) и *Дела апостолских* (1,6). Чак и по васкрсењу Господњем из мртвих његови ученици нису се подигли до савршено правилног схватања духовног царства Месије. Међутим, треба приметити да ова чулна схватања нису била свеопшта, па тако у време појаве Месије у свету видимо нпр. праведног Симеона, праведну Ану, и неколико других светих лица који су очекивали обећано спасење. Догађај у јерусалимском храму, када је старац Симеон

примио у своје наручје Богомладенца Исуса, има нарочити и дубоко смисаони карактер, јер је он служио као прослава вере услед околног мрачног скептицизма.

Господ Исус Христос је дошао у свет како би принео себе на жртву за грехе рода људскога. Приповест о спаситељним дејствима Божјег промисла у збивањима Цркве Христове од самог почетка до сада јесте најубедљивији начин да докажемо неизмерну милост жртве Господње, његово посредништво између Бога и људи, и да је он „крај закона праведности за свакога верујућег”. У вишем степену ово нам је јасно и потпуно објавио сам Син Божји „који је у наручју Очевог”: „Ја сам Пут и Истина и Живот; нико не долази Оцу осим кроз мене” (Јн. 14,6).

Он је принео себе на жртву, ради пуног умилостивљења за наше грехе. Као велики Првосвештеник и Посредник за род људски (Рим. 8,34; Јев. 4,14), који је са својом крвљу ушао у Светињу над светињама (Јев. 9,12), он је постао вечни Искупитељ за све нас. „У њему имамо избављење крвљу његовом, опроштење грехова по богатству благодати његове” (Еф. 1,7). „Христос нас је искупио од проклетства Закона, поставши за нас проклетство” (Гал. 3,13). Подобно нама, он је узео на се тело и крв, да би својом „смрћу сатро онога који има моћ смрти, то јест ђавола, и да избега оне који из страха од смрти целог живота беху кривци за своје робовање (Јев. 2,14–15). Проповеђу његовом јави се у свету живот и нераспадљивост (ср. 2 Тим. 1,10). Оне је рекао за себе: „Ја живим, и ви ћете живети” (Јн. 14,19). Он теши, подржава и руководи све истински верујуће у њега, било да су од ког рода и народа, проналази им изворе у пустињи, проводи из кроз огањ и воду, дарује им победу над грехом и смрћу и, на крају крајева, ставља им на главу неувели венац славе.

Син Дјеве Марије је обећани Месија, очекивани Христос. Он се јавио у свету како га је предсказао пророк много времена раније (ср. Посл. 49,10). Не улазећи у подробно преиспитивање пророчанства које је на самрти исказао патријарх Јаков своје сину Јуди, о Примиритељу (јевр. Шилох), ипак треба приметити само нагласак да се од племена Јудиног неће одвојити палица владалачка све до самог времена рођења Господа Исуса Христа, докле ће сва друга племена бити расејана (у време рођења Христовог на престолу у Јерусалиму владалачку па-

лицу је држао Идумејац Ирод Велики). Општи смисао пророчанства Даниловог (*Дан. 24–25*) необично је јасан, и наведено пророчанство о 70 седмина испунило се у танчине када се по истеку ових седмина јавио у свету Христос Спаситељ. По пророчанству Агејевом (*2,6–9*), Месија се имао јавити у другом јерусалимском храму, који је ускоро после Христове смрти био претворен у рушевине.

Родио се, према пророчанству Михејевом (*5,2*), у Витлејему, а по нарочитом Божјем нахођењу, родио се у том граду Давидовом у који су Јосиф и Марија дошли ради пописа становништва будући да су били од рода Давидова.

Земаљски живот и служење Исуса Христа одговарали су древним пророчанствима. тако нпр. Захарија предсказује нам о њему следеће: „Ево, Цар твој иде к теби, праведан је и спасава, кротак и јаше на магарцу и на магарету, младунчету магаричину” (*ср. Мш. 21,5*). Син Божји се родио у бедним и сиромашним животним условима; крајем његовог земаљског живота упечатљиво тачно испунило се ово значајно пророчанство док је обављао свој последњи свечани улазак у Јерусалим. Његов карактер се свагда одликовао неизмерним смирењем, благородством, кротошћу, трпљењем и састрадањем са свима беднима и несрећнима, у потпуној сагласности с наредним предсказањем пр. Исаије: „Неће викати ни подизати гласа свога, нити ће се чути глас његов по улицама. Трске стучене неће преломити, и свјештила које се пуши неће угасити; јављаће суд по истини” (*42,2–3*). На пример, на питање Јованових ученика посланих да се распитају да ли је он Христос, одговара: „Идите и јавите Јовану оно што чујете и видите: слепи прогледају и хроми ходе, губави се чисте и глухи чују, мртви устају и сиромашнима се проповеда јеванђеље” (*Мш. 11,4–5*). У овом исказу из самих уста Господњих чујемо чудесну потврду и испуњење пророчанства пр. Исаије неколико векова раније: „Тада ће се отворити очи слепима, и уши глуха отвориће се” (*Ис. 35,5*).

Старозаветни пророци су исто тако необично живо и тачно описали појединости смрти на крсту Господа Исуса Христа. Цар и пророк Давид у једном своме псалму говори за њега: „Деле хаљине моје међу собом, и за доламу моју бацају жреб (*Пс. 22,18; ср. Јн. 19,24*). Када је у смртним мукама изнемогао на кр-

сту, понудили су му да се напије нарочитим напитком, о чему псалмопевац прориче: „Дају ми жуч да једем, и у жеђи мојој поје ме оцтом” (*сп. Мтш. 27,34.48*). Њему су се подсмехивали док је умирао на крсту, и чак сами ти подсмеси и ругања предсказани су код пророка на много векова пре тог самог догађаја: „Који ме виде, сви ми се ругају, разваљују уста, машу главом и говоре: ослонио се на Господа нека му помогне, нека га избави ако га милује” (*Пс. 22,7–8; сп. Мтш. 27,39; Јн. 14,4*). Био је распет између два разбојника што је пр. Исија предсказао овим речима: „Одредише му гроб са злочинцима, али на смрти би с богатим, јер не учини неправде, нити се нађе превара у устима његовим” (*Ис. 53,9; 1 Петш. 2,22; 1 Јн. 3,5*). Још у давнини је било предсказано да ће га одбацити Јевреји, али да ће после смрти и васкрсења тријумфовати над свим својим непријатељима (*Ис. 53,1–3.12*).

На њему су се испунили такође сви старозаветни обреди и праобрази, те о њему апостол мудрује овако: „Речено је претходно, да жртву и принос и све спаљенице и жртве за грехе [које се приносе по закону] ниси хтео, нити су ти биле угодне оне које се по закону приносе”; потом рече: „Ево, идем да учиним вољу твоју, Боже. Укида прво, да постави друго” (*Јев. 10,8–9*).

Могло би се навести још много доказа, но без сумње су и ова наведена довољна да бисмо се уверили да је Исус Назарећанин – обећани Месија. Па ипак, без обзира на сва ова откривења, пророчанства и праобразе о Месији, Јудејци у њему нису препознали обећаног ослободитеља и примиритеља, јер се он није јавио у свету у виду и лику какав је одговарао њиховом грубом и чулном схватању.

Најглавнији доказ да је Господ Исус Христос истинити Бог јесу њему приписивана: божанска имена, божанска својства, божанска дејства и божанско поклоњење (*Рим. 9,5; 1 Јн. 5,20; Ошк. 1,10; сп. Ис. 6,1–10; Јн. 12,41*). Доказ који се садржи у два последња наведена цитата веома је моћан и изразит. Догађај изнесен у књизи пр. Исаије (6,1–4) величанствен је. Богонадахнути писац не оставља нас ни у најмањој сумњи по питању Онога који је седео у слави на престолу високом и узнесеном и примао од свих сличних њему поклон и част. Управо као што и јеванђелист Јован потврђује ово следећим речима: „Ово рече Исаија када виде славу његову и говораше о њему” (*Јн. 12,41*).

Господу Исусу Христу се приписују суштинска својства Божја, као нпр. вечност (*Јн. 1,1; 8,58* и др.), свезнање (*Мтљ. 9,4; Јн. 16,30*), свемогућство (*Флп. 3,21; Кол. 2,9-10*), свудаприсуство (*Мтљ. 18,20; 28,20*) и неизменљивост (*Јев. 13,8*).

Њему се приписују божанска дејства и способности. Он је творац и саздатељ свега (*Ис. 44,24; Јн. 1,1-8*), промислитељ света (*Јев. 1,3*), опрашталац греха (*Дан. 9,9; ср. Пс. 40*), васкрсавање и суд свему свету (*Мтљ. 25,31-33; Јн. 5,22-29*).

Он је Друго Лице Свете Тројице пред којим се као и пред Оцем и пред Светим Духом поклања свако колена са страхопоштовањем (*Флп. 2,10-11; Јев. 1,6*).

Књига Откривења садржи опис свеопштег страхопоштованог поклањања пред њим, заиста величанственог (*5,9-13*). Њему се на небесима клањају свети и анђели, узносе му част и поклањају пред оним који је умро за људе, пред божанским Искушитељем, непрекидно сведочећи његово вечно Божанство.

Будући истинити Бог, Господ Исус Христос је истинити човек. У Символу вере читамо да је он „ради нас људи и ради нашега спасења сишао с небеса, и оваплотио се од Духа Светог и Марије Дјеве и постао човек”. Под речју „оваплоћење” у Символу вере разумемо да је Син Божји узео на се људско тело, осим греха, и постао човек, не престајући бити Бог. Ова реч је позајмљена од јеванђелиста Јована: „Логос [Реч] постаде тело” (*Јн. 1,14*). У Символу вере се наводи да је он „постао човек” ради тога да неко не би помислио да је Син Божји примио неку плот или тело него да би примио у себе савршенога човека од тела и душе. Ап. Павле пише о овоме овако: „Један је посредник између Бога и људи, човек Христос Исус” (*1 Тим. 2,5*). На овај начин се у Исусу Христу налазе нераздељно и несливено две природе, божанска и човечанска, и, сходно овим природама, две воље. Па ипак, без обзира на њих, у њима је једно лице, Бог и човек заједно, једном речју, Богочовек.

Неки јеретици су одрицали човечанску природу Исуса Христа из разлога што су признавали греховност у сваком постојећем човеку. Заведени таквим погрешним мудровањем, они су тврдили да, пошто је Исус Христос у највишем степену свети, он није могао имати природнога тела, сличног нашем, па је уместо таквог тела носио тело као призрак које му је давало везу са људи-

ма. Међутим, ако Господ Исус није био човек у правом смислу, он није могао у стварности умрети за човека и пострадали за њега.

Аријевци су у 2. веку одбацивали истинску божанску природу Исуса Христа и тврдили да је Логос био тек твар, мада у вишем степену. Други су, истичући истинско Божанство Исуса Христа, пали у разне заблуде у питању односа његове природе и личности: тако су они допуштали у њему само једну природу (монофизити), други – само једну вољу (монотелити). Следбеници Аполинарија су учили да је божанска природа у Исусу Христу заменила човечанску душу. Аполинаријева јерес је осуђена на 1. Цариградском сабору 381. године, а монофизитска на 6. Васељенском сабору (3. Цариградском) 678. године, Јефтихијева или монофизитска - на 5. Васељенском сабору (2. Цариградском) 553. године. Све наведене и сличне јереси су природна последица горде жеље да се мудрује у питањима где се захтевала јединствена вера. Људи су заборавили ту велику, непроменљиву истину – да су дужни примати царство Божје, слично малој деци, а заборавивши ово они су природно почели падати у различите верске заблуде.

Господ Исус Христос је у највишем степену био чист и непорочан. „Такав нам Првосвештеник требаше: свети, незлобив, чист, одвојен од грешника и виши од небеса” (*Јев. 7,26*). По својој праведности могао је рећи својим непријатељима: „Ко од вас ме је ухватио у греху?” Јуда издајник, умирући од вратном смрћу самоубице, посведочио је његову светост и непорочност следећим речима: „Сагресих што издадох крв невину” (*Мтв. 27,4*).

Заиста је Христос био најсавршеније биће које је видео овај свет, суштина која се одликовала беспримерним особинама чистоте и благости. Благост, која служи за украс човечанства, у свој својој пуноћи и хармонији спојила се у њему у највишу чистоту и непорочност. У његовом срцу, преиспуњеном љубављу према целој свету, пламтела је дубока и нежна љубав према његовој матери. Он је био свестан да умирући као син и тада врши чин умилостивљења као спаситељ. Каква благост у његовом карактеру, какво милосрђе и трпљење услед беспримерних трпљења и гоњења! Никад га нису видели са натмуреним челом, и из његових уста никад није излазила реч презира и подсмеха,

али често су му очи биле испуњене сузама, срце дубоким са-страдањем са нечасним људима, а уста изванредном речју утехе за сва будућа поколења. Његов једини циљ био је добро човечанства. Ради остварења овога великога циља и он се ноћу молио, а дању делао. Противдејства нису га плашила, а неблагодарност није га раздражавала. Учио је он са таквим стрпљењем какво је доликовало да пострада и умре. Ради постизања највишег и нај-благороднијег циља умро је ужасном смрћу на крсту. Може се рећи да је живео у раскоши благочинства и добрих дела, а умро је у слави са пуним сазнањем да је достигао тај највиши циљ. Ништа није чинио ради самог себе. Хиљаде људи је гладовало и он их је нахранио, они су лутали и он их је усмеравао на пут истине. Његови ученици су се устрашили за време буре на Галилејском језеру, и гле, он је устао и запретио ветру и мору. Васкрснуо је са носила сина наинске удовице и предао га мајци. На свадби у Кани Галилејској, када је нестало вина, учинио је прво своје чудо претворивши воду у вино. Примао је малу децу у своје наручје и благосиљао их. Јавивши се по свом васкрсењу уплаканој Марији Магдалини, није хтео оставити је у недоумици, него јој је рекао само једну реч: „Марија!” по којој га је она препознала. Лазареве сестре су плакале од бола за умрлим својим братом, а он га је васкрснуо. Ап. Петар га се три пута одрекао и он га је три пута утешио, вративши му поново сва права апостолства. На такав најсавршенији начин поступао је у свим животним односима, будући свагда премудар у речи и учењу, неизменљиво непорочан и безгрешан у свеукупном свом начину живота, увек прожет састрадањем и милосрђем и доброчинством, у потпуности испуњен свим достојанственим особинама које на јединствен начин обузимају и привлаче људе.

Представе које су нам ученици његови забележили о њему такође су узвишене и величанствене. Из њих се види да је Христос поседовао највиши степен спокојства, беспримерну бистрину ума, благоразумност сједињену са живим, дубоким ентузијазмом. Господ Христос је свагда био смирен и кротак. Он тражи, пре свега, сиромашне, беспомоћне, одбачене, и ради људи добровољно прихвата крајње унижење и умире презривом смрћу на крсту. Његово дело је било равно његовој речи, а његова реч сместа је постајала дело. Често би он посрамио

своје непријатеље једноставним ћутањем, које би зрачило и пред самим Синедрионом.

Но ништа се не може упоредити у достојанству са оним што је Исус Христос посведочио о себи пред римским управитељем и судијом: „Ја сам за то рођен и за то сам дошао на свет да сведочим истину. И сваки који је од истине слуша глас мој” (Јн. 18,37). Из земаљског начина живота Господа Исуса Христа, како нам је он забележен у светом јеванђељу, видимо несумњиве доказе тога да је он упућивао своје погледе даље од своје овоземаљске отаџбине. Често је обраћао пажњу на нејевреје, грлећи у својој благородној души цео род људски. То што је он мислио о незнабошцима, што је често размишљао о њиховом верском систему и моралном схватању, доказано је више пута на оним местима у јеванђељима у којима их помиње у својим беседама (Мтљ. 5,47; Мк. 10,42). Из истога разлога, он једе и пије са цариницама и грешницима (Мк. 2,15–16; Лк. 5,30; 15,12; 19,7), у смислу да се под грешницима не подразумевају само лица порочног живота, него и незнабошци, а нарочито међу њима Римљани. Несумњиво је да се међу незнабошцима налазило много цариника, најмљених у службу римских власти, и може се претпоставити да је незнабошце из ових редова привукла његова громка реч, често у маси народа који га је окруживао у градовима, а понекад ишао за њим у пустињу (Мк. 3,8; Лк. 6,17). Житељи Тира и Сидона који су дошли да га слушају, несумњиво су били незнабошци (Мк. 7,24–26). Израз „свет” у Светом писму има широко значење и захвата „Јудејце и незнабошце”. Реч „свет” понекад означава сав земаљски шар; у смислу места становања целог човечанства понекад означава цео човечански род. Исус Христос употребљава ту реч да означи границе и циљеве новозаветног домостроја Божијег. У причи о пшеници и кукољу (Мтљ. 13,24–30) Христос употређује своје верне ученике са добрим семеном посејаним међу кукољем, а њива са кукољем и пшеницом јесте не само Палестина, или већ нека друга земља коју су насељавали само Јудејци, него је та њива цели свет.

Христос је нарочито истакао Никодиму, једном од јеврејских старешина, да га је љубав Божија послала на земљу управо ради спасења света, и да је он дошао овде не да суди свету него

да спаси свет (*Јн. 3,16–17*). У другом случају, чинећи алузију на хлебова којима је нахранио неколико хиљада људи у пустињи, он је себе назвао хлебом живота који је дошао с неба као храна верујућима. Међутим, он је додао да се ова небеска храна неће раздавати само Јудејцима него и целоме свету, тј. свима без обзира на то да ли верују и да ли желе да је искрено приме (*Јн. 6,33–51*). У том истом смислу, називајући себе светлошћу живота, он представља себе учитељем и добротвором целог људског рода, слично сунцу које сија животворном светлошћу (*Јн. 3,19; 8,12; 9,5; 11,9*). На неколико дана пре његове смрти, када га је једна жена помазала скупоценим миром, он је казао својим ученицима који су то осудили као непотребну ствар: „Где се год успрооведа ово јеванђеље у свему свету, казаће се за спомен њен и ово што она учини” (*Мтш. 26,13*). Покорност и смирење са каквом је прихватио крсну смрт, по његовој речи, служи за доказ свету да он привржено воли свог Небеског Оца и да са строгом тачношћу испуњава његове заповести (*Јн. 14,31*). Христос је обећао својим апостолима да ће им после своје смрти послати Духа истине, који ће по своме доласку покарати свет за грех (*Јн. 16,8*). Овај последњи израз нарочито сведочи о свеопштости његовог високог циља, који се веома често сусреће у високоумној молитви којом се обраћао Богу на крају своје опроштајне беседе са ученицима. Он треба да изашаље своје ученике у свет исто као што је Бог отац послао самог њега у свет, а свет (цео човечански род) треба да се увери у то да је он послан од Бога. Из овога можемо несумњиво закључити да је велики циљ његовог оваплоћења и силаска на земљу - спасење целог људског рода и да његове речи, његово учење, његова дејства, све то служи као потврда свеопштости спаситељне жртве његове принете за све нас. Не говори ли он Јудејцима још прве године свог јавног служења роду људском (*Мтш. 8,11*), да ће „многи од Истока и Запада доћи и сести за трпезу с Аврамом, и Исаком, и Јаковом у Царству небескоме” (*Мтш. 13,11*). Није ли то он исто казао и у разговору са Самарјанком (*Јн. 4,21–24*) када јој је представио целу земљу као храм у којем ће се „истински богомољци клањати Богу у духу и истини”.

Утицај хришћанске вере на ceo свет био је и јесте заиста огроман. Уколико би сви људи беспрекорно живели и беспре-

корно поступали под њеним животворним утицајем, земља би постала ваистину слична небу. Она узноси човека ка образу и подобију Божјем, уноси мир и спокој у породице, чврстину и слободу друштва и државе. Њена начела су начела неизменљиве истине, оригиналне и братске љубави према људима и народима, пошто она налаже својим следбеницима да поступају правично, пројављују милосрђе и смирено ходе пред Богом. Рат, ропство, насиље и сви видови злостављања и чулности савршено су противни духу и утицају ове вере. Хришћанство је у обавези да прожме савремену друштвену цивилизацију у најбољем и најблагороднијем значењу те речи, која треба да поступно овлада овим светом. Црквени оратор Лактанције, указујући на противречности између учења моралних норми и делатности многобожачких филозофа и чистоте и узвишености јеванђељског учења, кличе следећим потресним речима: „Дајте ми човека жеднога, раздраженога, дрскога и необузданог, и ја ћу га са неколико речи учинити кротким као јагње. Дајте ми жестоког и крвожедног човека и његова свирепост ће се под утицајем учења хришћанства брзо изменити у кротко, благородно и милосрдно расположење. Дајте ми грешника, безумника, нечастивога, и он неће каснити да под сеном Христове вере постане частан, мудар и добродетељан. Толико је велика узвишеност божанске мудрости да она, једном проникавши у срце потпуно изгони безумље, родоначелника свих порока. Није ли се моћно дејство хришћанског учења нарочито показало у томе да су дванаест апостола, узетих између сиромашних ненаучених људи, из нискога сталежа, овим учењем победили и покорили Христу силне мудре, богате царе и царства?”

Преглед јавне службе Исуса Христа

Имајући у виду да је важно истаћи места Спаситељеве јавне службе, овде ћемо у кратким цртама навести места, догађаје и проповеди, како су они забележени у јеванђељу, а зарад јасности, приказати их у неколико одељака.

А) Излазак на проповед

Назарет. Живот до крштења.

Витавара и Јорданска пустиња. Крштење Јованово. Крштење Исуса Христа. Кушања (искушавања) Христа у пустињи. Претечино сведочанство о Исусу Христу пред изасланицима и пред ученицима. Први следбеници Исуса Христа.

Кана. Чудо на свадби, претварање воде у вино. Вера ученика. Капернаум. Живот у Капернауму с Матером и браћом.

Б) Путовање у Јерусалим на прву Пасху

Јерусалим и околина Јордана. Истеривање трговаца из храма. Чуда и веровање многих. Никодим. Ученици крштавају народ. Фарисеји дознају о повећању Христових ученика. Одлазак у Галилеју.

В) Повратак у Галилеју

Сихар. Разговор са Самарјанком и боравак у Сихару два дана.

Г) Јавна делатност у Галилеји (други пут).

Кана. Долазак у Кану преко Назарета.

Капернаум и обале Галилејског језера. Исцељење сина царевог човека. Чудесни риболов и призив рибара у апостолску службу. Исцељење бесомучног у синагоги, Симонове таште и других. Молитва за јединство. Молба Симона и других апостола да не одлази од народа. Одговори тројници изасланика. Одлазак на језеро и утишавање буре.

Гадара, Капернаум и обале језера. Исцељење бесомучних и повратак у Капернаум. Исцелење одузетога кога спуштају кроз кров куће. Призив Матеја у апостолство. Одговор фарисејима о посту. Исцељење крвоточиве жене. Васкрсење Јаирове кћери. Исцељење двојице слепих и бесомучног.

Д) Пут у Јерусалим на другу Пасху

Јерусалим и околина. Исцељење одузетог (раслабљеног) у Овчијој бањи. Учење Исуса Христа о једнакости са Оцем. Трзање пшеничног класја у суботу. Исцељење човека са сухом руком. Намера фарисеја и иродијеваца да погубе Исуса Христа. Путовање у Галилеју.

Ђ) Делатност у Галилеји (трећи пут).

Гора блаженства. Молитва ноћу. Избор дванаест апостола. Проповед на гори. Исцељење губавога.

Капернаум. Исцељење капетановог слуге.

Наин. Васкрсење удовичиног сина.

Капернаум и обале језера. Изасланство Јована Крститеља код Исуса Христа и разговор Спаситељев овим поводом. Молба грешнице у дому Симона фарисеја. Исцелење бесомучнога. Одговор фарисејима који су чуда Исуса Христа приписивали Велзевулу. Одговор онима који су тражили знаке с неба. Позивање на Ниневљање и на царицу Савску. Усклик жене да је блажена утроба која је носила Христа. Матер и браћа Христова. Прича о сејачу и семену и др. Објашњење тих прича.

Назарет. Проповед у синагоги. Неверовање житеља. Одлазак из града.

Околна насеља. Путовање по Галилеји после посечења Јована Крститеља. Изаслање дванаесторице апостола на службу.

Витсаида Галилејска. Одлазак на језеро код Витсаиде. Христос храни пет хиљада људи. Пловидба ученика и ходање Исуса Христа по води.

Капернаум. Исцељење болесних на обали. Одлазак народа на другу страну језера. Учење о небеском хлебу. Указање на Јуду издајника. Изобличење фарисејских предања. О нечистоти која излази из срца.

Тир и Сидон. Декапољ. Исцељење бесомучне Хананејкине кћери. Исцељење глувонемога и многих болесника. Христос храни четири хиљаде људи.

Далманута. Тражење чуда. Прелазак на другу страну. Упозорење на издају.

Витсаида – Јулија. Исцељење слепога.

Кесарија Филипова. Разговор са апостолима. Петрово исповедање вере. Обећање о Цркви. Прво предсказање страдања. Учење о крсту.

Тавор. Преображење. Силазак са горе. Исцељење бесомучног дечака. Друго предсказање страдања.

Капернаум. Чудесна уплата пореза. Царство небеско припада деци. О саблазнима. О праштању грехова. Одлазак у Јерусалим (на Празник сеница), у почетку браће Исуса Христа, а потом и њега самог.

Самарија. Самарјани одбијају да укажу гостопримство. Одговори изасланицима.

Е) Пут у Јерусалим и боравак у његовој околини о празнику

На путу за Јерусалим. Изаслање на службу седамдесеторице апостола. Разговори Исуса Христа у храму. Злоба фарисејска. Савет Никодимов. Одлазак на Маслинску гору. Повратак у храм. Молба жене ухваћене у прељуби. Проповед у храму. Срџба Јудејаца. Повлачење Исуса Христа. Повратак седамдесеторице. Христов разговор са Самарјанком.

Витанија (први пут). Гозба Христова код Марте и Марије.

Непознато место. Јерусалим. Образац молитве и сведочанство о њеној моћи. Проповед последњег дана Празника сеница. Исцељење слепорођеног и нове проповеди, првенствено у причама. Исцељење згрчене жене. Празник обновљења храма. Исцељење водене болести у дому старешине фарисеја. Проповеди о смирењу, о позванима на вечеру, о самоодрицању. Прича о изгубљеној овци и драхми, о блудном сину, о богаташу и Лазару.

Између Самарије и Галилеје. Исцељење десеторице губавих. Пророчанство о Царству Божјем и о Другом доласку (први пут). Приче о неправедном судији, о царинику и фарисеју. Жеља Христова да иде у Јудеју због Лазареве смрти.

На другој страни Јордана. Учење о разводу. Благослов деце.

СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР

Упутство богатом младићу како да уђе у Царство небеско. Прича о радницима у винограду који су примили исту плату.

Витанија (други пут). Васкрсење Лазара.

Јефрем. У време боравка Исуса Христа у Јефрему чланови Синедриона смишљају како да открију његово место боравка.

Јерихон. Предсказање о страдањима (треће) и молба синова Зеведејевих. Дела милосрђа у Јерихону. Прича о талантима.

Витанија (трећи пут). Вечера у дому Симона губавога.

Јерусалим. Последњи дани овоземаљског живота Исуса Христа.

После уласка у Јерусалим Господ је проводио једно време у Јерусалиму, као и у околним насељима, нарочито у Витанији. Из овог разлога је тешко тачно представити путовања Исуса Христа ових последњих дана.

Што се тиче јављања васкрслога Исуса Христа, није их потребно овде посебно наводити пошто су ова јављања описана код јеванђелиста свако понаособ. Оваквих јављања било је једанаест, и ти јеванђелски текстови се зову „васкрсна јеванђеља”.

ПРОТОБАКОН РАДОМИР РАКИЋ

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

Сарадња Исламске заједнице (ИЗ) БиХ и усташке власти 1941.

У 1941. години, времену окупације Краљевине Југославије и успостављања квислиншке НДХ, дошло је до снажне колорације ИЗ из БиХ са том нацистичком творевином. Да није било сарадње ове моћне и врло утицајне верске заједнице са усташким властима, не би било онако масовне подршке муслиманске популације режиму Анте Павелића, нити тако жестоких сукоба у томе региону наше земље са ослободилачким покретом српског народа, који је био приморан да брани голи живот.

Опредељивање ИЗ БиХ за сарадњу са усташама има своју предисторију, коју овде ваља истаћи да би се схватило како је могло доћи до заједничког интереса ова два пола, на којима је почивала НДХ, римокатоличких Хрвата и муслимана БиХ.

Догматски гледано свака ИЗ, па и босанска, заснива се на исламском учењу које је у суштини неодвојиво од политике. О томе један од најуваженијих теолога савремених БиХ – муслимана вели: „Сматра се да је у исламу право оно што је теологија у хришћанству – најтипичнија манифестација вјерског учења. За муслимане право није само елеменат укупног исламског учења, већ његов функционални израз.”¹ Из тога јасно

1. Fikrat Karčić, *Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941*, Sarajevo, Islamski teološki fakultet, 1986, str. 11.

проистиче да се ислам испољава кроз шеријатско право. А право је најважнији инструмент државе. То значи да се већ из овога види да је ислам без државе немогућ. О томе нам у *Таквиму*, органу ИЗ за Рашку област из Новог Пазара стоји: „Тако изгледа муслиманско друштво. То је, дакле, друштво у коме се апсолутна потчињеност једино Алаху целешанухуу подједнако манифестира како у убеђењу његових субјеката њихову поимању, тако у његову богослужењу и ритуалима, те у друштвеном уређењу и законодавству. У случају да изостане било који од ових аспеката, то дословно значи да изостаје ислам сâм.”² Сасвим јасно каже се да ислама без исламске државе нема. Са те тачке гледишта сваки искрени верник зна да ако прихвати да живи у немуслиманској држави чини смртни грех, јер негира једну важну шеријатску одредбу. А према шеријатском учењу таквом човеку не само да следи изопштавање из заједнице већ и смртна казна, јер се вероодступништво у исламу кажњава смрћу. Колико је то озбиљно види се из чињенице да човек не постаје вероодступник само тиме што нпр. каже да је од сада атеиста или хришћанин, већ и ако тврди да је муслиман а рецимо не обавља обавезну петодневну молитву.

То се јасно види из органа ИЗ за Рашку област где један читалац пита шеријатског стручњака, који има право да каже шта значи бити муслиман. Питање гласи: „Какав је статус особе која је припадник ислама, а не обавља намаз?”³ Намаз је обавезна молитва која се обавља пет пута у току сваког дана. Шеријатски стручњак на то одговара: „...а казна за такву особу је убиство, јер је постала неврјерник (муртед – одмјетник од вјере).”⁴ Са те тачке гледишта гледано, живот у једној држави која је била одвојена од исламског концепта власти за сваког правог муслимана је незамислив. Поготову ако та држава настоји да стално истакне и ако је стално истицала свој римокатолички ексклузивитет и представљала се као „Света Крстова војујућа Хрватска”. О римокатоличком карактеру усташке државе најбоље го-

2. *Таквим за 1994*, орган Мешихата тј. старешинства ИЗ за Рашку област у Новом Пазару, стр. 11.

3. *Глас ислама*, Нови Пазар, бр. 53 за месец април 2001, стр. 21.

4. *Истџо*.

вори римокатолик историчар Џон Корнвел. Он вели, описујући однос папе Пија XII према НДХ: „Пачели [право име Пија XII – прим. М. Ј.] је одлучно подржао хрватски национализам и потврдио усташко поимање историје, новембра 1939, када је група хрватских ходочасника дошла у Рим да се заложује за канонизацију хрватског фрањевачког мученика Николе Тавелића. Хрватски примас, надбискуп Алојзије Степинац, представљао је ходочаснике и говорио у папином присуству. У свом одговору, Пачели је употребио епитет који је на Хрвате применио Лав X: Предстража хришћанства.”⁵ Ту се мислило на векове борбе са муслиманима у оквиру судара Османске царевине и Хабзбуршке монархије. А како знамо, главне борбе су се одвијале на подручју БиХ и пограничних региона Хрватске узете у данашњим границама. Значи БиХ муслимани и римокатолици из садашње Хрватске били су вековни непријатељи. И НДХ је тако схваћена у Риму. Све то је за муслимане требало да буде још један подстрек више да НДХ не прихвате, а учинили су супротно.

Зато се поставља питање нису ли они чинећи тако извршили највећи могући грех и постали вероодступници, муртеди, јер су прихватили државу која им је увек била непријатељ. А што је још горе, нису ли тако амнестирали убице својих дедова, који су изгинули борећи се са тим римокатолицима?

Поготову што ислам, према учењу највиших својих ауторитета, тражи уништење свих држава и влада на свету. О томе они веле: „Ислам тежи да уништи све државе и владе било гдје на лицу земље које су супротстављене идеологији и програму ислама без обзира на државу и нацију која је на власти. Сврха ислама је да успостави државу на темељу своје идеологије и програма, без обзира која нација постаје носилац ислама, или пак која нација је поткопана у процесу оснивања идеолошке исламске државе. Ислам тражи земљу – не само њен дио него цијелу планету.”⁶ Из овога цитата се могу закључити барем две ствари: Прва да је за ислам нација апсолутно неважна. То значи и

5. Џон Корнвел, *Хитлеров ђаја*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000, стр. 239.

6. *Таквим*, издавач Председништво удружења иллмије БиХ, Сарајево, 1992, стр. 68.

бошњачка, а камо ли хрватска. Затим, да ислам као такав, значи не нека осамљена терористичка група, тежи да уништи читав свет односно сваку државу која није исламска. То значи и НДХ која није исламска. Упркос томе, муслимани БиХ, односно њена ИЗ (која је задужена за чистоћу и ширење ислама, а сви наведени цитати су како видимо из службених публикација БиХ), је ту државу прихватила.

Ако овоме додамо да ИЗ БиХ такође јасно истиче да сваки муслиман мора да се бори против сваке власти која није исламска и да је сруши у циљу прављења исламске, питање постаје још занимљивије. О томе поменути *Таквим* вели: „Ниједна партија која вјерује у вриједност и исправност своје идеологије, не може досљедно живјети по својем концепту под владавином система који се разликује од њеног система... Исто тако немогуће је за муслимана да успије у намјери спровођења исламског система живота под владавином неисламског система власти... И због тога, овој се партији не оставља други избор него да преузме државну управу, јер неправедни систем се укорјењује и цвета под патронатом неправедне владе.”⁷ Све то указује да је, праволинијски гледано, ИЗ БиХ прихватајући НДХ починила смртне грехове и тиме изашла из ислама.

Међутим, то уопште није било тако. Напротив, све што је ИЗ БиХ чинила у вези са концептом НДХ било је директно у функцији остваривања исламских циљева. И то се мора објаснити да би одговор био јасан и утемељен.

Исламско право је казуистичко, тј. нема фиксна решења за све ситуације, па је увек најважнији крајњи циљ. Тако се зарад достизања крајњег циља могу користити и средства која су на први поглед исламски недозвољена. Као пример докле то иде навешћемо случај цихада, исламског светог рата. Учешће у цихаду је верска обавеза. Значи да у њему могу учествовати само муслимани.⁸ Али из наше историје знамо да је после Косовског боја, исто као и после Маричке битке, пораженим Краљевићу Марку и деспоту Стефану била обавеза да ратују као вазали

7. Исто, стр. 75.

8. Јевтић Мирољуб, *Савремени цихад као рај*, „Никола Пашић”, Београд, III издање, 2001, више о томе.

османских владара. Према томе, како је сваки учесник у цихаду муџахедин, то су ова двојица српских владара били у преносном смислу муџахедини, јер су учествовали у светом рату цихаду. Јер, према исламском учењу, једина дозвољена врста рата јесте цихад, сваки други рат је забрањен.⁹

Кад смо објаснили ове ствари, ваља се вратити конкретној ситуацији да би се видело како се све то одражавало у БиХ.

Са исламизацијом која је наступила после исламско-османског освајања БиХ, које никако није било национално турско како се погрешно у нашим историјским уџбеницима данас говори, осим ако се појам Турчин, турски, итд. не узимају у Вуковом смислу, али је онда то потребно објаснити, што се не чини¹⁰, босански муслимани су то прихватили као трајну чињеницу. О томе Адил Зулфикарпашић каже: „Позната је чињеница да је на овим просторима до Балканских ратова била турска држава... То је била наша држава. Држава која је испуњавала наше интересе... Дакле, ми смо своју еманципацију, свој просперитет, своју будућност везивали за ту турску државу и настојали да је ојачамо.”¹¹ Јасно и гласно најтипичнији заступник тезе о посебности БиХ у сваком погледу: историјском, етничком, географском и политичком, и најупорнији борац за њено бошњачко утемељење, показује какав је био став муслимана према Османском царству. Он показује да су се босански муслимани у потпуности поистоветили са Османском државом и да су били против независности Босне, односно за њен нестанак и потпуно стапање са, како он каже, Турском.

Шта се десило? Десило се да је та идеја онемогућена пре свега борбом Срба. Било је сукоба и са римокатолицима, било Србима ове вере, Хрватима или Мађарима, Аустријанцима, али православни Срби, они су у очима муслимана највећи непријатељ. Они су уништили ту државу. То је опште мишљење муслимана.

9. Погледати о томе Мирољуб Јевтић, *Савремени цихад као рај*, „Никола Пашић”, Београд, 2001, III издање.

10. Српски геније Вук Караџић о томе вели: „У царству турскоме ко ђу вјерује у свијецу Мухамеда, он се зове и јест Турчин” – цитирано према В. Станисављевић, *Српска национална револуција у делима Вука Стефановића Караџића*, Горњи Милановац, 1987, стр.8.

11. *Слав*, Нови Сад, 21. II 1992, стр. 21.

Зулфикарпашић о томе вели даље: „Јер ми смо, мислим на Србе и муслимане, онда били љути противници. Кад се турска империја повукла, ми смо једноставно наставили да будемо противници... Срби су у дубини душе остали наши противници, рушитељи наше земље, наши такорећи природни противници.”¹²

И ту је одговор на питање откуда сарадња ИЗ БиХ и усташке власти за време Другог светског рата. Од аустроугарске окупације БиХ 1878. године основни циљ ИЗ БиХ био је да се што је могуће пре прекине са страном неверничком влашћу и да се та покрајина поново уједини са Истанбулом. Непријатељ је у том случају била и Аустро-Угарска и Срби, јер су они желели такође прекид власти Беча, али да би се ујединили са Србијом. Како је српски народноослободилачки покрет у Рашкој области, потпомогнут акцијама трију српских династија, Петровића, Обреновића и Карађорђевића тежио укидању османског суверенитета на томе тлу, који је био једина веза БиХ муслимана са Истанбулом, то је мржња према Србима још више расла. После успешно окончаних балканских ратова нада да се поново уједине са Турском још се више тањи, а мржња према Србима још више расте. То је боље од свих историчара описао Иво Андрић, мада ваља признати и сам историчар по образовању. То код њега изгледа овако: „На капији седе дању потиштени варошки муслимани,... Многи од тих старца је прешао седамдесету годину. У њиховом детињству турска власт се пружала од Лике и Кордуна па до далеког Стамбола, а од Стамбола све до неодређених пустињских граница далеког и непроходног Арабистана. [А турска власт то је велика, недељива и неуништива заједница Мухамедове вере, сав онај део земног шара где езан учи.] Они то добро памте, али памте и то како се после, у току њиховог живота, турска власт повлачила из Србије у Босну, па из Босне у Санцак. И сада, ево су доживели да је та власт као нека фантастична морска осека отпласнула и повукла се негде у недоглед, а они су остали овде, као водено биље на копну, преварени и угрожени, препуштени себи и својој злој судбини.”¹³

12. *Исто*.

13. Иво Андрић, *На Дрини ћурија*, Сабрана дјела, Сарајево, 1981, стр. 282.

Зато се понашају једино онако како и могу, теже да поново дођу у тај свет, да се поново споје са „Стамболом”, а Срби су главна препрека на путу. О томе кретању ка Истанбулу Андрић нам опет, као узгред, говори у једној својој приповеци, али је нажалост мало ко успео да схвати шта је хтео да нам каже, упркос бројних студија посвећених његовом делу. Андрић о томе вели: „Јесте, каже, такав је Турчин. Исјецци га на комаде, сваки комадић тијела му опет живи за себе. И последњи драм меса миче се исто онако и гамиже у истом правцу у коме би се жив и читав Турчин кретао.”¹⁴

То је потпуно објашњење понашања ИЗ БиХ за време читавог живота у Краљевини Југославији и касније у НДХ. Срби су главни непријатељи. Свако ко потпомогне да се сруши Југославија која је у муслиманским очима „великосрпска творевина” савезник је и треба га искористити. А касније, кад се заврши са Србима, онда се треба обрачунати и са тим савезником, који је ипак мањи и мање опасан непријатељ од Срба. Како су главне снаге које су рушиле Југославију биле некадашње Централне силе поражене у првом светском рату, на које се ослањао хрватски фашистички покрет, то је било логично да ће муслимани изабрати Хрвате и усташку нацистичку организацију и помоћу ње рушити Југославију. Ту политику је тако догматски могла да прихвати као своју и оправда је и ИЗ БиХ која је иначе задужена за очување догматске чистоће. То утолико више што је политика великог и утицајног арапско-исламског света сукобљена са британским и француским колонијализмом подршку потражила у Немачкој, и то не само у периоду коме је претходио Други светски рат, већ и у оном ранијем када је у Првом светском рату Османско царство на чијем је челу био халиф тј. верски предводник муслимана, упутило позив на свети рат цихад против сила Антанте и тај се позив односио и на БиХ муслимане који су тако имали верску дужност да ступе у војску Аустро-Угарске.¹⁵

14. Жеђ, Сабрана дјела, стр. 119. Поред тога погледати и монографију Мирољуб Јевтић, *Ислам у делу Иве Андрића*, Београд, 2000, издање аутора.

15. Martin Kramer, *Islam Assembled: The Advent of the Muslim Congresses*, Columbia University Press, New York, 1986, str. 55.

Управо стога је већ од самог настанка НДХ, када је „десети травња тисућу деветстотина четрдесет и прве године ускрснула света Крстова војујућа Хрватска”, дошло до снажне подршке ИЗ тој политичкој квинслишкој творевини. Члан улема меџлиса тј. скупштине верских службеника, хафиз Мухамед Панџа значи човек који зна Кур`ан напамет, пошто хафиз значи баш то,¹⁶ је „већ у мају 1941. позивао муслиманску омладину Босне и Херцеговине да усвоји идеје вођа Њемачке и НДХ и да слиједи правац Хитлера и Павелића, јер је једини пут омладине пут Хитлера и Павелића”¹⁷. Како је Улема Меџлис орган управе ИЗ, а Панџа један од њених најутицајнијих чланова који је превео и Кур`ан на српски језик, заједно са реис ул-улемом Џемалудином Чаушевићем¹⁸, онда значај овога позива посебно добија на снази.

Тако од самих почетака НДХ ИЗ даје легитимитет, заснован на познавању ислама, свима онима који прихватају ту државу и као своје прихвата све последице које је та држава имала. А то је страховит покољ Срба. Али став једног члана улема меџлиса, ма колико он био значајан није ништа у односу на став реис ул-улема, тј. врховног поглавара ИЗ, зато је много важније да видимо како се реис понео тога пролећа 1941. године када је НДХ створена. У *Гласнику*, службеном листу ИЗ, 26. априла 1941. године обратио се тадашњи реис ул-улема Фехим Спахо и рекао: „Јучер 25. о. мј. имао сам састанак с Маршалом господином Славком Кватерником, војсковођом оружаних снага Независне Државе Хрватске... Главна сврха овог састанка била је да ми саопћи поруку Поглавника Независне Државе Хрватске, коју је преко мене, као вјерског поглавара упутио муслиманима у Хрватској.

Жеља је Поглавника да се муслимани у слободној и Независној Држави Хрватској сматрају и сами осећају своји на своме, слободни, равноправни и задовољни... Саопћавајући Вам ову важну и благонаклону поруку, молим Вас да учините све што тре-

16. Абдулах Шкаљић, *Турцизми у српскохрватском језику*, Свјетлост, Сарајево, 1989.

17. Енвер Реџић, *Муслиманско аутономаштво и 13. SS дивизија*, Свјетлост, 1987, стр. 22-23.

18. *Кур`ан часни*, Стварност, Загреб, 1969.

ба како би она преко надлежних вјерских органа дошла до знања широким слојевима муслимана.”¹⁹ Како видимо одмах је врх ИЗ ступио у сарадњу са врхом НДХ и указао муслиманима да се они у НДХ имају осећати као своји на своје. Било је то како каже Дервиш Сушић: „У вријеме почетка масовних злочина усташа, у чије су тачоре, логоре и стојере већ ушли и издајници муслиманског народа.”²⁰ Орган ИЗ *Гласник* се у потпуности ставља у службу усташке политике, и тако у броју 6–7 за мај и јуни 1941. године објављује као уводни чланак познатог усташког функционера и јавног радника др Милета Будака.²¹ Посебно је важно да се у фусноти која се односи на тај чланак указује следеће: „Ми преносимо овдје тај важни чланак, сретни да су се промијениле прилике, да можемо донијети из њега и оне важне пасусе, који су исувише увијено казивали мисли о пропадању исламских народа у православним земљама Балкана, као поуку данашњим и будућим нараштајима.”²² Како је ову напомену потписало уредништво званичног органа ИЗ јасна је шеријатско-правна поука коју су они упутили верницима. Она гласи да је очигледно да су православни народи, а у Босни су то Срби, криви за пропад ислама. Значи, крените и криво им се осветите за своје пропадање. И кад њих нестане вама ће све кренути на боље. И тако је и било, муслимани су масовно подржали НДХ и, како Сушић каже, ступили у усташке јединице и били носиоци покоља против Срба свуда где су се муслимани и Срби сретали.

ИЗ је чак прихватила потпуно поистовећивање са хрватском нацијом, из тактичких разлога свакако, али што се односа широких муслиманских маса према Србима тиче, та тактика није нимало утицала на покоље православних. *Гласник* о томе вели: „Циљ наш и у садашњости и у будућности треба да је: слободни и као сљедбеници узвишеног ислама и као припадници хрватске нације у слободној и Независној Држави Хрватској.”²³ Како је овај текст написао уредник, јасно је какве је он последи-

19. Цитирано према: Дервиш Сушић, *Парергон*, Ослобођење, Сарајево, 1980, стр. 32.

20. *Исто*, стр. 33.

21. *Исто*.

22. *Исто*.

23. *Исто*, стр. 34.

це имао на масе које су у гласу уредништва гледале неприкосновени ауторитет који због свога познавања шеријата не може погрешити и упућује вернике на прави пут. Колико је то имало одјека и било широко прихваћено, значи и политика опредељивања како за НДХ и нацистичке силе тако и за покоље Срба, који су у време лета 1941. године већ однели огроман број живота, види се из информације која у истом броју следи где стоји да је реис ул-улема 11. маја 1941. одржао говор у Гази – Хусреф-беговој џамији. Џамија, њено двориште и околне улице биле су пуне света и њима је путем озвучења преношен реисов говор. *Гласник* о томе вели: „Говор је преношен и гласноговорницима у препуни харем џамије и околне улице, који је саслушан помно и достојанствено, са бурним одушевљењем за Поглавника, Независну Државу Хрватску, њезине моћне пријатељске суседне народе, за Führera и Ducea.”²⁴ Званични орган ИЗ нас извештава да је муслиманска маса одушевљено клицала не само Павелићу већ и Хитлеру и Мусолинију и тако јасно показала своје политичко опредељење и расположење.

Однос према НДХ најбоље се види из речи које је реис ул-улема рекао а народ са одобрењем прихватао: „Родила се је Независна Држава Хрватска... Ми муслимани од срца смо је поздравили... Зато смо се састали данас у овој велебној џамији, која преко четири стотине година гледа догађаје из повијести наше, да у њој захвалимо Свемогућем на остварењу Независне Државе Хрватске и да га у највећој скрушености замолимо, да је до вијека чува.”²⁵

Свакоме ко иоле познаје ислам јасно је да се овде радило о такијаху, праву муслимана да кад му је то у интересу не говори истину.²⁶ Јер ниједан искрени муслиман, а камоли чланови улема меџлиса, није могао да пожели да једна држава која је организована на римокатоличким принципима буде вечита. Јер би то онда онемогућило остваривање исламске државе на том тлу. А како смо раније видели ислам тражи „Земљу не само њен дио него цијелу планету”, значи и БиХ. Према томе, било је то кори-

24. *Исјо*, стр. 34.

25. *Исјо*, стр. 35.

26. О такијаху погледати више у М. Јевтић, *Ислам у делу Иве Андрића*.

шћење такијаха у моменту када је од њега било користи. Али ваља рећи да су исто поступали и римокатолици. Њима је тада требала подршка муслимана да се разрачунају са Србима, а после би муслимани дошли на ред на овај или онај начин.

То се посебно видело по начину функционисања НДХ на простору БиХ. Усташке власти су увек настојале да муслимане ставе у прве редове у борбама против српских устаника. А када су организовале покоље чиниле су то тако да су и римокатолици у усташкој униформи на главама носили фесове, са намером да код српских жртава усмере мржњу пре свега према муслиманима. Како су Срби и муслимани у БиХ били измешанији него што је случај између Срба и Хрвата, када је дошло до српских устанака ради одбране голих живота, у међусобним борбама почели су да више страдају муслимани него римокатолици. То је муслимане освестило, схватили су да су они главне жртве које НДХ мора да да у акцији прикључења Босне Хрватској, у циљу што већег смањења броја неримокатолика. Јер је Србе требало истребити, а број муслимана што више смањити, било погибијом у борбама, било због српских освета, тако да се утре пут што лакшој потпуној кроатизацији и римокатолизацији БиХ.

Тада долази до првих протеста дела ИЗ против политике која се у БиХ водила. Те резолуције су се дуго времена од стране ИЗ и против научне истине усмерених историчара покушавале да прикажу као доказ да су муслимани били против НДХ. А те чињенице уопште не стоје из врло јасних разлога. Први је датум објављивања прве од ових резолуција. То је чувена резолуција удружења исламских свештеника познатог под именом „Ел-Хидаје”. То је резолуција донета тек 14. VIII 1941. године.²⁷ А то је четири месеца после проглашења НДХ. За све то време Ел-Хидаје била је као и читава ИЗ на страни НДХ у потпуности. А политика те квинслишке творевине према Србима била је позната још пре избијања рата. Сви су знали да усташе хоће физичку екстерминацију Срба. Према томе ИЗ и Ел-Хидаје су већ прихватањем НДХ прихватили идеју физичког уништења Срба. Затим, маса муслимана је ступила у редове НДХ и формиране су јединице са војним имамима тј. свештеницима који су

27. Енвер Реџић, *Истио*, стр. 16.

благосиљали учествовање у усташкој војсци.²⁸ Они су борбу против Срба представљали као верски рат џихад, тачније речено, као верску обавезу коју пред вернике поставља Бог, због чега оне који те покоље чине чека рајско блаженство. Говорећи о пропаганди џихада, Дервиш Сушић описује деловање доглавника Анте Павелића, Адемаге Мешвића за кога каже: „Од времена кад је као млад привредник донио из Стамбола фетву... до говора и мајско-јунских (1941) јурцања по босанскохерцеговачкој унутрашњости и позива на џихад против Срба и Јевреја... Адемага је прешао пут једног типичног провинцијалног амбициозуса недовршеног и недосљедног у свему...”²⁹

Осим тога посебно је важно нешто друго на шта се мало обраћа пажња. Енвер Реџић наике каже да се у Резолуцији главне скупштине друштва муслиманске илмије Ел-Хидаје (14. VIII 1941), осуђују насиља према Србима и Јеврејима и њихови извршиоци из редова муслимана.³⁰ За разлику од тога, Дервиш Сушић у своме делу цитира текст Резолуције из којег се види да се Срби и Јевреји уопште не помињу, већ да се помињу само погинули муслимани после избијања озбиљних непријатељстава. У тексту Резолуције, према верзији коју цитира Сушић, у члану 4. то изгледа овако: „Са болом у души и дубоком сућути сјећамо се свих оних невиних муслиманских жртава [пажња! само муслиманских – примј. Д. С.] које недужне падоше у немирима који се ових дана мјестимично догађају. Осуђујемо све оне појединце муслимане који су на своју руку са своје стране [дакле, искључиво оне који су то чинили изван система усташке и окупационе власти – примј. Д. С.] евентуално направили било какав испад и учинили какво насиље.”³¹ Из текста Резолуције која је била увод у појаву свих осталих резолуција, како видимо, види се да се жали само изгинуло муслиманско становништво. Значи нема помена о жаљењу због убијања Срба, Јевреја и других немуслимана. А то је време кад су већ извршени масовни

28. Тако нпр. усташки сатник имам прве усташке пуковније Хаџи Хафиз Акиф еф. Ханџић постаје муфтија усташке војнице у Загребу. Цитирано према Дервиш Сушић, *Истио*, стр. 38–39.

29. Исто, стр. 202.

30. Реџић, *Истио*, стр. 16.

31. Сушић, *Истио*, стр. 42.

покољи потпуно неприпремљеног становништва о којима је писано много страница, а аутору ових редова се чини да је међу најбољима оно што је о томе говорио Бранко Ћопић у роману *Пролом*. То је време када су Срби као стока вођени на клање и бацани у јаме само зато што им на ум није падало да ће држава тако уништавати „свој народ”. Касније резолуције за које Реџић вели да спомињу Србе већ немају никаквог смисла. Устанак пламти, борбе су кржаве и сада страдају и муслимани, јер Срби више не дозвољавају да их комшије којима су веровали тамане као овце. Сада се позива на мир, али о томе је требало мислити 10. априла 1941. године, када су скоро сви муслимани поздравили НДХ и тако пристали да буду, било лично, због учествовања у геноциду, било зато што ништа против њега нису рекли, одговорни за оно што је наступило и што је изазвало масовни устанак Срба.

Посебно је важно да и кад има резолуција које позивају на успостављање реда, врх ИЗ није иза њих, он их не спомиње и чврсто стоји иза НДХ. Резолуција Ел-Хидаје је донета како смо рекли 14. VIII 1941. Сарајевска резолуција је донета 12. X 1941. Али на њој исто као и на првој, нема потписа нити реис ул-улеме, нити главног и одговорног уредника *Гласника* органа улема меџлиса.³² О томе Сушић каже: „Цитирана молитва поглавара Исламске вјерске заједнице у Независној Држави Хрватској, иако изговорена у мају, објављена је у августовском броју *Гласника*, дакле кад се већ сасвим знало и за злочине окупатора и усташа и за прве устаничке акције у Босни и Херцеговини. Можда ће неко приговорити да једном вјерском поглавару те чињенице ипак нису биле толико познате, бар не док нису почеле припреме за потписивање Ел-Хидајине, па сарајевске резолуције. Али поглаваревог потписа нема на сарајевској резолуцији, као ни потписа уредника *Гласника*. Дакле ни онда кад су сва тијела исламске вјерске заједнице знала за злочине, а њихови представници ставили потпис.”³³

И не само да нису потписали него нису уопште смањили хвалоспеве усташкој власти. Мада је резолуција објављена у окто-

32. *Исто*, стр. 36–37.

33. *Исто*, стр. 37.

бру, *Гласник* из новембра месеца 1941. године не даје ниједну информацију о њеном постојању. Али зато на насловној страни објављује фотографију Анте Павелића са фесом на глави. Што је посебно важно, Сушић наводи да су све резолуције управо то осуђивале. Јер су и римокатолици у усташким редовима носили фесове да би освету и мржњу окренули против муслимана.³⁴

Значи, јасно се види да је врх ИЗ трајно укалупљен у пројекат који се у томе тренутку води под вођством Анте Павелића, чекајући тренутак када ће моћи да се одвоји и крене сопственим путем ка стварању муслиманске државе. Али, тада бивају свесни помањкања сопствених снага и силине усташке власти, они су заједно. Јер их уједињује мржња против Срба о којој је говорио Адил Зулфикарпашић.

Све то се сасвим уклапа у пројекат реализовања јединствене исламске државе која ће се остварити, односно која би требало да се оствари уз помоћ Немаца. Томе нарочито доприноси веома утицајни јерусалимски муфтија Амин ал Хусеини, са којим су везе успостављене још раније,³⁵ а који саветује БиХ муслимане и муслимане Шиптаре да се ослањају на Немце, помажу их у борби против Енглеза, САД и Руса, све у циљу реализовања великог исламског пројекта. Тада се формирају посебне борбене јединице састављене од БиХ муслимана, које не само што добијају потпуна SS обележја него иду и у шире акције изван Босне, да заједно са Немцима руше напоре СССР и потпомогну његово уништење. Тако се наставља политика коју су БиХ муслимани вековима водили, када су као ударне песнице османских војски клале по Русији и Украјини, све у име ислама и праве и чисте Мухамедове вере. О томе је врло отворено говорио поменути Адил Зулфикарпашић. Наводећи битке у којима су босански муслимани ратовали против хришћанских европских народа, наводи да је Бећир-паша опседао град Очаков у Русији.³⁶ При томе се види исламска логика кад Зулфикарпашић каже: „Ислам одгаја људе да воле и цијене слободу. Да је код се-

³⁴ *Исџо*.

³⁵ Крамер, *Исџо*, стр. 148.

³⁶ *Босански погледи*, Зборник радова објављен поводом педесетогодишњице Адила Зулфикарпашића, Беч, 1971, стр. 57.

бе сачувају и боре се за њу, и да је код других респектују.”³⁷ Питање које би свако ко логички размишља поставио било би како се одлазак хиљаде километара од Босне у Русију и тежња да се Русија покори може сматрати слободом и поштовањем слободе. То може, али само из исламске видне перспективе, за коју је свака слобода изван ислама најгоре ропство. О чему Меша Селимовић вели: „Он одлучно заступа слободу мишљења, без тога нема напретка и среће, али слободу мишљења у оквиру Кур`ана, јер мишљење изван Кур`ана није слободно већ назадно. Тешко гријеш и непријатељ нам је сваки онај ко слободом сматра слободу од божијих заповјести. То није слобода већ најгоре ропство. А робовање мраку и сатани смртни је гријех против кога се мора поћи у свети рат.”³⁸

Сада кад је дошло до промена у Босни то се сасвим јасно показало. Сада ИЗ која је слала људе у рат на страни НДХ и нападе на Русију у оквиру SS трупа и која је то покушавала да прикрије, отворено о томе говори и хвали се тиме. Ако подсетимо да су сада на челу те организације људи који су били сасвим мала деца у то време или се нису родили, а они хвале поступке својих претходника, то јесте најсигурнији доказ како у ствари остваривање ислама нема никакве везе са конкретним појединцима. Јер сваки од њих, било онај ко је био на власти у ИЗ 1941. или онај ко је на власти данас, нема никакву своју посебну идеологију, већ остварује оно што је зацртано у Кур`ану пре 13 векова. Само то и ништа више.

Тако је нпр. у органу ријасета ИЗ тј. владе објављен интервју са једним од бораца Ханцар-дивизије и јасно је као посебно тамо истакнуто следеће: „Као припадник Ханцар-дивизије борио сам се на руском фронту. Ја сам тамо два пута рањаван. Тамо је изгинуло пуно наших момака од 18–20 година. Срамота је то. Нико то више и не спомиње. Колико је само гробаља по Мађарској гдје су покопани младићи Бошњаци. Све су то били наши младићи, муслимани. Имам нам је био Хазим еф. Малкоч, од Бихаћа.”³⁹ Тим стопама крећу и њихови наследници, па је ја-

37. *Босански погледи*, Беч–Цирих, бр. 22–23, март–април, 1963, стр. 1.

38. Меша Селимовић, *Тврђава*, БИГЗ, Београд, 1983, стр. 232–233.

39. *Прейород*, Сарајево, 1. X 2000, стр. 20.

вљено да је погинуо и први босански добровољац у Чеченији бо-рећи се против Руса.⁴⁰

Тиме се види колико је ислам испрао свест БиХ муслимана. Они не само да нису Срби или Хрвати, него нису више ни Словени, јер су им сви Словени непријатељи само зато што нису муслимани, а они себе доживљавају као део исламског народа, баш тако, народа у једнини, а нису један од исламских народа, што би било за очекивати ако би се применила логика каква влада у Европи и САД. То се најбоље види из Меморандума који су муслимани упутили Хитлеру 1942. новембра месеца. Тамо дословно стоји: „Бошњаци – Муслимани Босне су саставни дио 300-милионског исламског народа Истока, који своје ослобођење може постићи само у борби против енглеског империјализма, јеврејства, слободног зидарства и бољшевизма на челу са њемачким народом под вођством његовог фирера.”⁴¹

За нашу анализу посебно је важно истаћи да је у томе Меморандуму који је био уперен против НДХ и тежио одвајању од ње, истакнуто оно што смо ми доказивали кроз читав текст тј. да су муслимани БиХ на челу са ИЗ од почетка подржали НДХ. У томе Меморандуму стоји: „Наша земља Босна и Херцеговина дошла је у састав НДХ, која је настала са нашом вољом и сагласношћу, али је крајњи развој догађаја ишао против наших нада и очекивања.”⁴²

За сам крај ове анализе ваља истаћи следеће: ИЗ БиХ је од почетка рата 1941. године поздравила оснивање ове квислиншке творевине и учествовала у њеној изградњи. Њени службеници: имами, муфтије, шеријатске судије итд., били су носиоци ове акције. Били су чланови државне администрације: судства, градске управе, највиших државних органа, официри, полицајци, итд. Својим акцијама и политиком активно су потпомагали и радили на остваривању геноцида над Србима у циљу стварања Босне очишћене од Срба и стварања претпоставки да се таква држава нађе у оквиру будуће исламске заједничке државе.

Посебно је важно да се, када се говори о људским губицима који су Србима нанети током историје, веома често упоређују

40. Дани, Независни магазин, Сарајево, 10. XII 1999., насловна страна.

41. Реџић, Исто, стр. 71.

42. Исто.

губици нанети током османске владавине са последицама деловања римокатоличке хрватске цркве за време Другог светског рата, па се та два периода упоређују. Историјске истине показују да таква подела није коректна из врло једноставног разлога, јер овај други период није могуће одвојити од деловања милитантног ислама. Тачније речено, немогуће је утврдити колико је жртва српски народ дао због усташког римокатоличког клерикализма, а колико због милитантног усташког екстремизма инспирисаног исламом и обученог у усташку униформу, а изазваног мржњом против хришћанства која се ограничила на православлје, јер се напросто налазила у оквиру творевине која је доминантно римокатоличка.

ДР МИРОЉУБ ЈЕВТИЋ,
редовни професор ФПН, Београд

Албанске паше и Први српски устанак

У косовској историографији још увек је недовољно изучено питање односа косовских ајана¹ према српским и другим устанцима на Балкану. Свакако, његово изучавање значиће расветљавање истине о којој се у контексту једне политике недовољно знало или погрешно интерпретирало. Фрагментарни подаци о појединим косовским ајанима који су у провинцијским областима Османске империје са прекидима владали скоро сто година, дају прилику историчарима да се озбиљније позабаве њиховом улогом у историји косовских збивања.

Призренски ајани Ротули, који су се у XVI веку појавили као Синанпашаићи², па све до 1873. године, када престаје њихов

1. Ајан, арапска реч која је служила за ознаку оних грађана који су по своме богатству и угледу остајали изнад остале масе градског становништва. Употребљена је и за ознаку лица која су стајала на челу града, касабе или пак за ознаку највиших представника владајуће класе. Понекад је употребљена и за ознаку војних команданата. Опширније: Авдо Суческа, *Ајани, њрилог изучавању локалне власћи у нашим земљама за вријеме Турака*, Сарајево – 1965, стр. 15–23.

2. *Косово некад и данас*, Београд, с. 925. Панта Срећковић, *Владике фанариотии Рашко-џризренске ејархије*, Београд 1881, с. 5. Петар Костић, *Призренски мућесарифи и валије у 18. и 19. веку*, ГСНД, Скопље, 1929, с. 258.

политички живот³, јесу карактеристични пример активног деловања у периодима када се у организацији власти и ратовања Османске државе много што-шта мењало и дограђивало.

Проширену територију на истоку и западу за време султана Сулејмана Величанственог (1520–1566) и његовог наследника Селима II (1566–1574)⁴ – на око осам милиона квадратних километара и са око тридесет милиона становника разних националности, њихови наследници нису могли да одрже, стога је царство почело да запада у кризу. Уз извесна мања померања та је територија остала неокрњена до XVII века.⁵

У то време Турска империја била је господар целог Балканског пролуострва и знатног дела Панонске низије.⁶

Покорена раја незадовољна њеном управом и поретком, скоро у свим нашим крајевима пружала је на разне начине отпор својим новим господарима, међутим у почетку он није био великих размера.⁷

Почетак опадања моћи Османског царства значиће пораз Турака под Бечом 1683. године када Османлије прелазе у незадрживу дефанзиву и трпе сталне поразе.⁸ У том аустро–турском рату (1683–1690) на историјску сцену Косова ступају и други ајани. Међу њима се посебно истичу пећки ајани Махмудбеговићи који су кроз цео турски период играли велику улогу у историји Косова и Северне Албаније.⁹ Тада су и призренски ајани Ротули, изгледа, добили чин паше.¹⁰

Међу овим породицама незаобилазна је и породица Бушатлија која се својим акцијама историјски веже за Призрен и одnose са члановима породице Ротула. Од ове феудалне породице формирала се једна владајућа династија која је управљала Се-

3. *Истио*.

4. Авдо Суческа, н. д. с. 52.

5. Колектив аутора, *Историја народа Југославије*, Књ. 2, Београд 1960, с. 447.

6. *Истио*, с. 468.

7. *Истио*.

8. Авдо Суческа, н. д., с. 52.

9. Хасан Калеш, Исмаил Ерен, *Призренац Махмуд-паша Роџул и његове задужбине и вакуфнама*, Старине Косова, 6–7, Приштина, 1972, с. 25.

10. *Истио*.

верном Албанијом готово независно од султана од 1757. до 1831. године.¹¹

Иако је Висока Порта тежила да сломи отпор ове породице и потчини је, она у томе није успела. У јесен 1794. године Кара Махмуд-паша потчинио је елбасански и охридски санџак.¹² Он је својом независном политиком почео још 1791. године. Следеће 1792. године тежио је да загосподари читавим Косовом: Вучитрном, Приштином, Новим Брдом, Призреном и другим местима. То је код осталих косовских паша изазвало незадовољство. Приштински Малић-паша (Ћиноли) и његови пријатељи затражили су одобрење од Порте да се сачини план противу Махмуд-паше и осујете га.¹³

Централна власт Порте је крајем 1792. године поново прогласила Махмуд-пашу за бунтовника. Противу њега је упутила војску и са Косова. Он се затворио у тврђаву Розафат са 400 својих бораца одакле је пружао енергичан отпор. Висока Порта немајући другог излаза поново је приступила помирењу са Махмуд-пашом, но Махмуд-паша је и даље тежио ка отцепљењу од централне власти. Поред охридског и елбасанског санџака он је 1795. године потчинио Косово,¹⁴ односно Призрен, Вучитрн и Ђаковицу и, заобишавши Пећ, вратио се натраг.¹⁵ Тада су Ротули побегли у Софију румелијском валији и, након смрти Кара Махмуд-паше 2. X 1796. године, измолили да им се додели Призренски санџак.¹⁶

Турска власт је морала да буде попустљива према догађајима у провинцијским областима Империје, јер након успеле Француске револуције читав низ преврата и револуција у

11. Опширније: *Друштво историчара Србије из историје Албанаца*, Зборник предавања, приручник за наставнике, Београд 1969, с. 75–102, упореди Stavri Nađi, *Pashaluku i Shkodres, nen sundimin e Bushatllijeve (1757–1796)*, Tirane 1964, стр. 323.

12. *Истџо*.

13. Stavri Nađi, *н. д.*, стр. 237.

14. АК, БВА, XX, но 2309к, 13093а, 13093д – преко Векослава А.Станковића, *Историјска улога њезренских ајана Роџула у њрвој њоловини 19 века*, магистарски рад, Призрен, 1978. стр. 124.

15. Хасан Калеши, Исмаил Ерен, н.д.с. 25.

16. *Истџо*.

Европи дали су посебно обележје „овој најновијој епохи”.¹⁷ У почетку су сви европски народи, жељни слободе, правде и једнакости, поздравили Француску револуцију.¹⁸ Под њеним утицајем, суочени са тешким унутрашњим друштвено-економским приликама, покорени балкански народи устају противу њиховог угњетача. Ту су Први српски устанак (1804), Други српски устанак (1815), Грчки устанак (1821) и још многи други. Али српски устанци по броју жртава надмашују све. Дати подробну анализу учешћа албанских ајана у овим оружаним устанцима покорене раје против Османске империје је врло тешко. Многи документи из цариградског „*Vasvekalet Arcivi*” нису доступни и проучени. Међутим, чињеница је да је од неокрњене власти и силе султанове зависио њихов опстанак и независност. Зато су сви одреда слали помоћ Султану у свим приликама када су потребе захтевале, и када је њихов опстанак био у питању. То је и условило њихову суровост у гушењу устанка.¹⁹

Централна турска власт чекајући погодан тренутак да побуњену рају прогласи бунтовницима, припремала је акт у виду цариградског сераскеријата и послала га је софијском мутесарифу Мустафа-бегу, скадарском паши коме је била потчињена софијска административна војна служба и осталим старешинама и становништву као наредба Порте за рат противу устаника.²⁰ Акт је послат 1805. године, а садржи податке о ширењу устанка око Крушевца, Ниша и Алексинца истичући „ако у руке бунтовника падне тврђава, створиће се за царевину доста несрећа и главобоља, можда ће угушивање тог устанка доцније бити немогуће. Устанак се може ширити свуда те се породити судбоносна катастрофа за царевину”.²¹ Стога је султанова влада решила да поступа строго и немилосрдно са побуњеном рајом. Издала је заповест да се убије сваки бунтов-

17. Едхем Бурбуловић, *Турци и развој њихове државе, са уводом у културу и политичку историју ислама*, Сарајево 1039, с.70

18. *Истио*, с. 72.

19. Векослав Станковић, н.д.с. 89.

20. Др Мирослав Ђорђевић, *Ослободилачки рати српских устаника 1804–1806*, Београд 1967, с. 192.

21. *Истио*.

ник ма где се ухватио „да би се у корену могла уништити клица устанка”²²

Она је 1806. године ангажовала на фронту према Морави под вођством скадарског везира Ибрахим-паше следеће албанске паше: лесковачког Решид пашу, пашу и бегове из Гусиња, Пећи, Ђаковице, Призрена, Приштине, Скопља, Врања, Вучитрна и др.²³

Укупно је било ангажовано 29.400 војника, односно Ибрахим паша је командовао са 6.000 људи, Решид –паша из Лесковца са 5.000 . Ибрахим-паша из Врања са 1.800, Малић –паша из Приштине са 1.600. Саит-паша²⁴ из Ђаковице са 1.400. Дервиш-паша из Призрена са 1.600. Мајдан-ага из Скопља са 2.000. људи,²⁵ Хазнадар Нишки са 3.000. војника.²⁶ Половину ове снаге сачињавала је коњица. Поред ових било је и јачих одреда код Гургусовца (Књажевца) за обезбеђење веза Ниша са Видином.²⁷ Војска је располагала са 20 топова и три хаубице. Намирнице су биле довезене из Софије, Перута, Пазарцика, Ђустендила, Самокова, Дубнице, Филибе, Врања, Лесковца и Искисигара.²⁸

Према бујултији и Саит-паша, мутесариф призренског санџака, именован је заједно са осталим пашама за предводника. Тако је и он активно учествовао у гушењу устанка и терору својственом турским башибозлуцима. Период његовог мутесарифовања од 1805. до 1806.²⁹ године био је период проведен већином на фронтима са устаницима,³⁰ јер су сви изгледи да је учествовао и у боју на Делиграду (1806)³¹, у тој веома значајној бици у

22. *Истио*.

23. Исмет Дрмаку, *Неки аспекти сарадње Србије и Албанаца у борби против турског феудализма од 1804-1868. године*, Приштина 1972, с. 238.

24. При проучавању дате материје нисмо наишли на Саит-пашу из Ђаковице. Вероватно се ради о Саит-паши из Призрена.

25. А.Ивић, *Списи бечких архива о Првом српском устанку*, књ. VI/1, Београд 1965, с. 220.

26. *Истио*.

27. Др Мирослав Ђорђевић, н.д.с. 305.

28. *Истио*.

29. Чеврен, Приштина, 1976, бр. 11, с. 76–77.

30. Др Мирослав Ђорђевић, н.д.с. 305

31. Мишљење је дато на основу народне песме *Бој на Делиграду – српске народне песме*, књ. 4, Београд, 1964, с. 199.

којој су устаници победили царску војску и где је још једном потврђено да се устаници боре до коначне победе.

Поражени Ибрахим-паша заједно са осталом војском и командантима, међу којима је био и Саит-паша, повукао се према Нишу и Софији. Годину 1806. побуњена Србија завршила је потпуном победом над турском војском на свим фронтovima. Ово је био врхунац успона српског устанка противу Турског царства.³²

Велике устаничке победе 1806. године и почетак рата са Русијом крајем те године, присиле су Турску царевину да преговара са устаницима. То је крајем 1806. године довело до Ичковог мира, названог по Петру Ичку, који га је у име побуњене Србије склопио са Турском царвином,³³ али до спровођења одредби овога мира није дошло.

У жељи да се добије пуна независност и ослобођење осталих Срба у Турској, устаници су прихватили руске понуде за борбу са Турском, раскинувши Ичков мир. Али убрзо током ратовања устаници су се уверили да је Турско царство још довољно јако и способно да задржи руску војску на Дунаву и да сломи сваки покушај Србије и Црне Горе да продру дубље у Царство или да дигну неке устанке.³⁴

Посебно је била тешка 1809. година јер је турска војска сломила последњи покушај Карађорђевог да се преко Новопазарског санџака повеже са Црном Гором и прошири устанак на Босну и Херцеговину. У лето ове исте 1809. године долази до познате битке на Каменици. Нишки командант Хуршид-паша са војском која је бројала око 60.000 бораца напао је устанике.³⁵ Најпре су напали на шанац код Каменице који је са 3.000 људи бранио ресавски кнез Стеван Синђелић.³⁶

Видевши да нема излаза из те тешке ситуације и да ће жив пасти у руке Турцима, Стеван Синђелић из пиштоља упали бурад с барутом, те с многим Турцима који бежаху ускочили у ша-

32. Др Васа Чубриловић, *Историја политичке мисли у Србији у 19 в.*, Београд, 1958, с.64.

33. *Исто*, с.64.

34. *Исто*, с.65.

35. Илија м. Браковић, *Порекло и владавина династије Карађорђевића*, Крушевац, 1938, с. 106.

36. Леополд Ранке, *Српска револуција*, Београд 1965.

нац и с оно Срба што бејаху око њега, одлети у ваздух.³⁷ Тако је пораз на Каменици обуставио напредовање на свим осталим фронтovima.

Завађене српске вође нису искрено сарађивали у заједничкој борби и изазвали су можда својом неслогом губитак важног српског шанца на Каменици и јуначку погибију Стевана Синђелића 19. V 1808. године. Сви су потом одмах морали да одступају на Делиград, а Карађорђе да прекине офанзиву у Новом Пазару.³⁸

Ангажоване албанске паше у гушењу устанка, Мустафа-паша Ђаковачки, Шахин-паша лесковачки, Гушанац Алија и Карафејза, Малић-паша приштински, заједно са њима Махмуд-паша Ротул,³⁹ као вође турске војске оправдали су поверење које им је било указано. Наследник Саид-паше, Махмуд-паша Ротул учествовао је у гушењу устанка у каменичкој бици заједно са Малић-пашом као и освајању Смедерева и Београда.⁴⁰ Његово учествовање у борбама за коначно угушење устанка заједно са осталим пашама било је праћено насиљем које се није разликовало од насиља осталих паша.

Академик Владимир Стојанчевић каже: „За зулумима Сулејман-паше по Србији нису изостајали ни босанско-херцеговачке паше, ајани и капетани, као ни пећки, призренски и тетовски паша. Тако је Махмуд-паша призренски послао око 300 српске деце у Цариград као поклон Портиним великодостојницима, а за себе задржао до тридесет душа жене и деце”,⁴¹ и даље наставља „само једног дана, 5. X у Београду је изложено на продају 1.800 жена и деце. Српско робље могло се наћи како у Смирни тако и у Александрији, Цариграду, Солуну и Јањини о чему постоје сачувани подаци. По једној импровизованој, али вероватној процени, из устанка Србије нестало је преко сто хиљада лица, што помрлих у заробљеништву, што одведених у друге кра-

37. Илија М. Браковић, н.д.с. 107.

38. Владимир Чоровић, *Историја Југославије*, Београд, 1933. с.436.

39. *Рајник* за јули 1909, с. 978, Панта Срећковић, *Синан-џаша*, Београд, 1863, Илија М. Браковић, н.д.с. 106.

40. И. С. Јастебов, *Подаци за историју српске Цркве, из њуиног зайиса*, Београд, 1879, с. 63.

41. В. Стојанчевић, *Милош Обреновић и његово доба*, Београд 1966, с. 47.

42. *Исто*.

јеве, не рачунајући оне који су побегли у Аустрију и Влашку. То је била цена у крви коју је српски народ платио после пропасти устанка.⁴²

Насупрот албанским пашама, почетком Првог српског устанка, његове вође поставиле су одмах широк план ослобођења свих крајева у којима су они сматрали да су живели и да живе Срби.⁴³ Српски устаници су били свесни да један део Албанаца преко својих паша и бегова служи у турској управи, али то није умањивало њихову жељу да их временом придобију за сарадњу.⁴⁴

Поводом овог питања веома је карактеристична Карађорђева наредба српским пограничним властима да се српским хајдучима забрани пљачкање албанских села у Турској и да слободно пуштају у Србију албанске сточаре који су из пограничних крајева Косова прелазили са својом стоком на пашњаке Копаоника и суседних планина. Ондашње постојање групе албанског становништва у Београду и у Смедереву доста потврђује ову политику. Већ 1807. године код Шапца и Београда биле су албанске групе на страни устаника, а и 1808. године налазимо неке Албанце и Грке добровољце.⁴⁵

Насупрот Албанцима муслиманима, Албанци католици другогачије су се постављали према српском устанку. Тако се Клименти још 1805. године боре заједно са Кучима, Пиперима и Белопавловићима против скадарског везира Ибрахим-паше.⁴⁶

Неки примери упућују нас на чињеницу да се део албанског становништва, подвргнут суровој експлоатацији од стране турског феудалног система, укључивао у заједничку борбу против Турака и на сарадњу са устаницима, желећи рушење њиховог вековног непријатеља. Што се тиче паша са Космета, они су као експоненти турске власти у оружаним устанцима покорених народа видели и сопствену опасност.⁴⁷

43. Исмет Дрмаку, н.д.с. 326.

44. *Истио*.

45. Лазар Арсенијевић, Батањака, *Историја српског устаника*, 1, 2, Београд, 1889–1899, с. 533–541.

46. Исмет Дрмаку, н.д.с. 238

47. Векослав А.Станковић, н.д.с. 95.

Поред тог Турско царство је у то време још било довољно јако и могло да се супротстави хтењима и жељама паша. Многе паше са Космета схватиле су ситуацију у којој су се и сами налазили па су се зато одазвали позиву и узимали учешћа у акцијама централне власти, јер у то време на Космету скоро и немамо сепаратистички покрет паша. Њихове повремене зађевице као отимања међусобних територија само су помогли централној турској власти у међусобном поравнању снага паша. То је ишло у прилог и чињеници да се у случају појаве сепаратистичких борби лакше угуше.⁴⁸

И Махмудбеговићи и Мустафа-паша Ђаковачки, Малић-паша приштински и Махмуд-паша призренски нису показивали своју тежњу за отцепљењем већ су учествовали у акцијама централне турске власти и тежили за проширењем својих територија легалним путем. Зато су играли улогу победника за очување Турског царства.⁴⁹

Учешће косовских ајана у гушењу Првог српског устанка, као и осталих устанака који су каснијих година избили на Балкану, доказ је њихове оданости централној турској власти. Они су доприносили лакшем гушењу свих покрета раје, свесни да је њихов опстанак једино у опстанку Империје.

Покушаји да се у одређеним приликама под разним изговорима ослободе обавеза, јесу само покушаји очувања снаге и моћи сопствене у односу на друге ајане. Сваки њихов војни губитак чинио их је беспомоћним у међусобним борбама за превласт. Њих је било доста. Зато је централна турска власт ту непослушност кажњавала. То је и условило да је крајем августа 1836., румелијски валија заједно са Фејзи-пашом скопским ушао са 40.000 војника у Призрен. Махмуд-паша је побегао у Љуму, а његов брат Емин-паша се предао. Валија га је дао оковати заједно са 24 најугледнијих сарадника Махмуд-паше.⁵⁰ На превару је био ухваћен и Махмуд-паша који је у интернацији у Анадолији задављен.⁵¹ „Тада су интернирани у Анадолију и

48. *Исто*.

49. *Исто*.

50. Данило Вуловић, н.д.с. 35.

51. Хасан Калеси, Исмаил Ерен, н.д.с. 35.

СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР

Аслан-паша пећки, многобројни ајани и наследници приштинских Ђинића. На тај начин је ликвидиран највећи број крупних паша, бегова и ајана и то је крај наследника кућа као што су Ротули у Призрену, Ђинићи у Приштини, укинута сва права пећких Махмудбеговића, затим наследних паша Тетова, Скопља, Врања, Лесковца, Дебра итд.⁵² Тако је тај историјски континуитет владавине познатих косовских ајана престао.

ДР ВЕКОСЛАВ А. СТАНКОВИЋ

52. Владимир Стојанчевић, н.д.с.220.

Албанске паше и грчки устанак

Године прве половине XIX века на Балкану су године националног буђења балканских народа противу Османске империје. То су године борбе за националну независност, борбе за стварање својих националних држава. Док је за угушење Првог српског устанка (1804) Турско царство ангажовало велике војне снаге, дотле је у Другом српском устанку (1815) његово вођство многа питања решавало дипломатским путем. Али, косовске паше нису измениле своје понашање у односу на покорену рају иако је Османска империја будно мотрила на догађаје и делимично прилазила њиховом решавању. Она је била свесна да су српски устаници дали подстрек за почетак борбе и код суседних народа на Балкану.¹ Тада су сви балкански народи на различите начине идејно политичким захтевима и програмима манифестовали своје незадовољство према Турској царевини и показивали тежњу за националним ослобођењем.² У Грчкој, то је револуција од 1821. године.³

Суочени са акцијама српске револуције на Балкану, охрабљени делимичним успесима у Другом српском устанку и они

1. Исмет Дрмаку, *Неки аспекти сарадње Србије и Албанаца у борби противу турског феудализма од 1804–1868. године*, Приштина, 1972, стр. 239.

2. Исто.

3. *Историја српског народа*, 5–1, Београд, 1981, стр. 233.

почетком XIX века у Одеси оснивају политичку организацију названу Хетерија филика која је обухватала Грке по Влашкој и Молдавији и раширила се међу Грцима по осталим грчким провинцијама. Хетерија је увукла и Карађорђа у своје коло и ангажовала га је да из Србије подигне устанак хришћана у Турској. Али, Карађорђе би при повратку у Србију убијен по наредби Милошевој 1817. године.⁴

На челу Хетерије стајао је ађутант Александар I Ипсиланти чију су чету Турци уништили, а он је након бекства у Аустрију био интерниран све до пред смрт 1828. године.

Устаници су успели да ослободе Мореју, а народна скупштина под председништвом А. Маурокордата је израдила нацрт устава 1822. године.⁵

У то време је обавеза албанских паша према Порти била да првенствено учествују у борбама на границама тзв. Арнаутлука. После избијања грчког устанка албанске паше добиле су задатак да учесвују у његовом угушењу.⁶ Међу њима је био и Махмуд-паша Ротул. О његовом учешћу у устанку документи различито говоре. Тако према петицији кадилука Новог Брда износи се да „Махмуд-паша коме је било наређено да иде у Мореју, у борбу противу побуњеника и одметника, није отишао, него је послао свога брата Емина-пашу”.⁷

Други изворни податак од 20. III 1824. године говори да је Махмуд-паша Ротул добио наређење да, с пролећа 1824. године буде преипремљен с војском за рат у Мореји, која ће заједничким напорима бити нападнута са три стране.

Румелијском валији и мутесарифу трикалијског санџака, селаскер Мехмед-паши, треба да се придружи сва војска из Румелије и Арнаутлука. Преко неког Халилаге, царског преставника, наредба је стигла и Махмуд-паши Ротулу са задатком да се прикључи румелијском валији Мехмед-паши са 1.500 војника.⁸

4. Васиљ Поповић, *Источно питање*, Сарајево, 1965, стр. 165.

5. *Исто*.

6. Хасан Калесхи и Исмаил Ерен, *Призренац Махмуд-паша Ротул и његове задужбине и вакуфнама, Старице Косова*, 6–7, Приштина 1972, стр. 31.

7. Омер Накичевић, *Петиција Новог Брда*, Приштина 1969, стр. 35.

8. Векослав А. Станковић, *н. д.* (Одбрањени магистарски рад на приштинском факултету у Приштини 1978), стр. 127.

Како је примљена ова царска наредба од стране Махмуд-паше Ротула најбоље се види из његовог одговора: „Ја и ако сам био увек одан прегалац за добро Османске државе и ја сам се све до данашњег дана залагао за њену добробит. Али Призренски санџак који је мени поверен састоји се од четири мала кадилука и његово становништво је веома сиромашно. До сада се из тог санџака тражило само 1.000 одабраних војника, чак и прошле године када је царским ферманом било затражено њихово учеће у војсци онда је половина од те војске настрадала, нешто у рату а нешто је помрло, што је познато царској држави. То је разлог каже он и наставља, „сада сам лично болестан па зато лично не могу да идем у Мореју. А ово је видео царски преставник Халил-ага тај што је дошао.” Зато он моли да се „из Призрена и других кадилука узме као и раније 500 одабраних војника”, а да се њему допусти да не иде у рат у Мореју због болести.⁹

Насупрот овом податку стоји податак обавештајца Милоша Обреновића да је Махмуд-паша Ротул учествовао у Грчком устанку. Тако Васа Поповић 29. VI 1824. године јавља Милошу Обреновићу из Карановца (Књажевац) да су Шкодра-паша, пећки Ниман-паша и Махмуд-паша Ротул имали велике губитке у Мореји код Мусолунга.¹⁰ Овај и други подаци упућују нас на тврдњу да су наведене албанске паше учествовале у гушењу Грчког устанка од 1822–1824. године. На ову тврдњу нас упућује и народна песма у којој се каже.

*Mahmud pasha, Mahmud Rotla,
shkoj me pushka er me topa.*

(Махмуд паша Махмуд Ротла,

Опшишао је с пушком дошао је с топом)¹¹

Рат је био дуг. Тешком муком је Турска савладала устанак у Мореји. Тек када је позвала Ибрахим-пашу, сина Мехмед Алије из Египта устанак је савладан. Тада су европске силе озбиљно пришле грчком питању. Грчки устанак је још 1820. године био предмет дискусије на два Петроградским конференцијама –

9. Исто.

10. Stavri Nađi, *Pashaluku i Shkodres*, Тирана, 1963, стр. 85.

11. Податке смо добили од Махмуд Ризе Беговића-Ротла.

1824. и 1825. године, али без неког нарочитог резултата. Тек када је Ибрахим-паша, син Мехмед Алије из Египта, по позиву Турске савладао устанике у Мореји и заузео Мисолунги, европске силе узеле су у озбиљнији претрес грчко питање.

Лондонским споразумом из 1827. године, Енглеска, Русија и Француска обавезале су се да натерају Турску да прими њихово посредовање у решавању грчког питања, а које се имало расправљати у оквиру грчке независности. Пошто је Порта одбила ово посредовање, удружена савезничка флота побеђује Турску код Наварина 1827. година. Потучена затим у рату са Русијом, Турска је морала миром у Једрену 1829. године признати независност Грчке.¹² А на конференцији у Лондону 1830. године Грчка је призната за самосталну краљевину.¹³ Тако је још једна провинцијска област Османске империје на Балкану добила своју независност и почела утирати пут борби свим покореним народима за ослобођење од турског ропства, доказујући да су услови сазрели за ослобођење од тог вековног непријатеља.

ДР ВЕКОСЛАВ А. СТАНКОВИЋ

12. Др Зоран Томић, *Камал Аџаџурк њворац нове Турске*, Београд 1939, стр. 16. *Ойћа енциклопедија југословенског лексикографског завода*, з. Ф-И, Загреб 1977, стр. 253. упореди *Мала енциклопедија Просвета*, А-Ј, 1, Београд, 1986, стр. 567.

13. Данило Вуловић, *Нахија Пожешка (1815–1839)*, Београд, 1893. стр. 35.

Интервју: Академик проф. др Дејан Медаковић

Карађорђе је почео да остварује визију о Српској држави*

Многе погледе на Карађорђев устанак треба преиспитати јер су преоптерећени ставовима из прошлости који често нису били на довољној научној висини. У свему томе треба пратити те велике историјске токове, а главни ток је српска револуција која обнавља српску државу

Сва збивања морају се гледати у једном ширем европском контексту. Мора се узети у обзир и то какав је био интерес европских сила за решење велике источне кризе. Балканско подручје било је тада под будном пажњом не само Енглеске, него и Француске, а на првом месту Аустрије и Русије. Велике силе вукле су неке своје konce, а имале су и своје људе у Србији међу устаницима.

Још мора доста да се ради на изучавању црквене историје из времена Првог и Другог српског устанка и година које су после уследиле

Из свега овога види се да је Одбор за прославу двестогодишњице Првог српског устанка прављен по политичком кључу

*Преузето из часописа „Православље” бр. 886 који је објављен 15. 2. 2004. године.

што је стара комунистичка метода. Такви су одбори онда гарнирају са неколико честитих људи којима ту није место, а који представљају некакав алиби. Такав Одбор није у стању да обави озбиљан задатак. Он једноставно није интелектуално способан да изнесе тако одговоран посао.

Прослава двестогодишњице Првог српског устанка је велика прилика да се резимирају пређени путеви политичког развоја модерне српске државе. Ту могућност нам пружа оно што историчари зову историјска дистанца. Сада о тим догађајима можемо просуђивати рационалније, хладне главе, што нам омогућавају и бројна новопронађена докумената. Многи истраживачи су допринели да се целовитије сагледа овај велики догађај који је, у крајњој линији, дао тај грандиозни резултат - а то је обнова модерне српске државе - рекао је академик, историчар уметности и књижевник Дејан Медаковић.

Истражујући српску уметност осамнаестог и деветнаестог века, и европски контекст у коме је она настајала, академик Медаковић се суочио са грађом која га је упућивала да се визија о српској националној територији јављала много пре Карађорђевог устанка. На тој визији дизани су устанци. Планове о стварању српске територије у којој би се бар у почетку живело у вазалним односима према Аустро-Угарској сновали су пре Карађорђа неки угледни војвођански Срби. Посебно се интересовао за онај прелазни период када је Први српски устанак из аграрне сељачке побуне прерастао у модерну револуцију. Бави се и деценијама које су потом уследиле пратећи процес стварања модерне српске државе у чему су допринос дали и неки његови преци. Ово су били разлози због којих смо се одлучили за разговор са академиком Дејаном Медаковићем.

Како са овога одстојања од два века гледате на Карађорђевог устанак? Је ли двовековна временска дистанца допринела да се сагледају неке нове вредности тога догађаја које до сада нису виђене?

Много тога о Првом српском устанку још није до краја истражено и до краја речено. Многе погледе на Карађорђевог устанак треба преиспитати јер су преоптерећени ставовима из прошлости који често нису били на довољној научној висини. У свему томе треба пратити те велике историјске токове, а

главни ток је српска револуција која обнавља српску државу. То је тековина са честим трагичним детаљима. Пре свега мислим на убиство Карађорђево и убиство још неких истакнутих устаничких првака, на понашање и деспотизам који се јављао код појединих војвода из времена Првог устанка, који су учествовали и у Другом устанку. Било је девијација, било је и емиграције, протеривања из Србије. Јављале су се пратеће појаве које су често биле трагичне, као уосталом и у другим револуцијама. У француској револуцији било је још крвавије, када је пало још више глава. Да не говоримо о октобарској и другим револуцијама где у променама долази до међусобних борби и трагичних исхода. Све је то успоравало постизање постављеног племенитог циља и визије да се после вишевековног страдања створи једна држава, која је на крају крајева на Берлинском конгресу 1878. године била призната. То је велика тековина Првог српског устанка.

Наша наука је обратила пажњу само на појединости, што је сасвим разумљиво. Тешко је међутим оно време разумети без разумевања идеологије устанка, без одговора на то шта је формирало тај прелаз од сељачке до једне модерне револуције са ослободилачким циљем. То је врло важан прелаз, који се већ уочава око 1806. године. Прво је то била аграрна буна која нема визију модерне револуције. У почетку су устаници били раја, која брани султана од његових отпадника, дахија. Тај бунт се убрзо идеолошки преусмерава и добија прави карактер и прави смисао. Мене је фасцинирао баш тај прелаз, та прекретница из сељачке у модерну револуцију. Нешто сам и писао о идеолошкој подлози која је условљавала таква преусмеравања. Ја би то краће формулисао - то је оно време када се јавља визија националне територије и слободне српске државе.

Не може се Карађорђевог устанак и Други српски устанак разумети без претходних таквих устанака и покушаја да се дође до територије, да се српски народ заокружи у свом етничком простору. Таквих устанака је било у прошлости. Поменуо бих Банатски устанак из 1594. године у коме је учествовало око стотину хиљада људи, што је за оно време огроман број, под вођством митрополита Теодора кога су Турци убили на свиреп начин, а устанак свирепо угушили.

Уследили су после покушаји грофа Ђорђа Бранковића који је почетком осамнаестог века настојао да формулише предлог да се Србима да територија, која би били у вазалном односу према Хабзбурзима. Тај покушај био је одбијен, а Бранковић је интерниран, а онда је и умро у интернацији. Али иза њега је остала та визија. Било је и других покушаја добијања и заокруживања српских територија. Поменуо би арадског племића Саву Текелију, који је такође маштао о вазалној територији српског народа.

Међу таквима је и митрополит карловачки Стефан Стратимировић који је у свом меморандуму упућеном руском цару Александру Првом износио планове о стварању српске државе. Око двора Карловачке митрополије већ се профилисала једна интелектуална групација која је била спремна да изнесе такву визију. Међу тим људима је и Доситеј Обрадовић који је одиграо важну улогу, поставши нека врста Стратимировићевог повереника у српској револуцији. Он два пута долази у Србију. Први пут као Стратимировићев изасланик прелази илегално Дунав код Смедерева. Сигурно је тада устаницима носио одређене поруке и савете. Када је други пут је коначно прешао у Србију, у њој је остао до смрти.

Сва та збивања морају се гледати у једном ширем европском контексту. Мора се узети у обзир то какав је био интерес европских сила за решење велике источне кризе. Балканско подручје било је тада под будном пажњом не само Енглеске, него и Француске, а на првом месту Аустрије и Русије. Велике силе вукле су неке своје конце, а имале су и своје људе у Србији међу устаницима. Не треба заборавити да је Карађорђе у неку руку био и аустријски војник, и да је војевао у Михајловићевом фрајкору, да је био аустријски подофицир. И Ненадовићи су имали неку везу са Аустријом, па чак и аустријске официрске чиновне. То је још једна неразјашњена енигма. Много тога још треба открити како би се јасно видело ко је све вукао конце, због чега Карађорђе устанак није имао француску подршку, зашто су се Напалеон и Французи залагали за Турску. Морала би се разјаснити и настојања да се сузбије руски утицај.

Као резултат свега тога - српско питање постаје балканско питање, а балканско питање постаје европско питање. Нешто слично као и данас.

Је ли се српска историографија одужила Првом српском устанку?

Српска историографија је много урадила. На првом месту бих истакао радове Алексе Ивића, који је истраживао бечке архиве. Он је прикупио много грађе коју је у неколико књига објавила Српска краљевска академија. Ивићеву грађу допуњава и наставља се на његова истраживања у Бечу др Славко Гавриловић, који је данас сигурно водећи научни истраживач који иде на изворе, који са извора проучава Први и Други српски устанак. Он је предрагоцен човек који је о та два устанка написао више драгоцених књига, не рачунајући историјску грађу коју је он прикупио. Ту су и други историчари који су историографији много дали. Међу њима је и др Михаило Гавриловић са опширном монографијом о кнезу Милошу у три тома, која је заснована на изворној грађи и која је и данас незаобилазна. Миленко Вукићевић је објавио сјајну монографију о Карађорђу. Не смемо изоставити изузетно значајну монографију академика Душана Пантелића о Београдском пашалуку пре Првог српског устанка. Од старијих аутора који су се бавили овом темом морамо поменути Гргура Јакшића који је данас потпуно заборављен, који је написао књигу Европа и васкрс Србије. И Слободан Јовановић је писао о кнезу Милошу и о каснијим појавама које су пратиле формирање државе.

Али ти историчари нису знали за многе изворе у руским архивама које су касније истраживане које су можда неисцрпне. Ми смо некад имали заједничке пројекте са руским научницима за истраживање тих архива. Пројекат је почео да се остварује, организовани су научни скупови, нешто се и објавило и онда је то све стало. Истраживане су и руско - црногорске везе. Ово је само један вид истраживања Првог српског устанка.

Питање црквене историје из тога времена слабије је обрађено. Мало је аутора који су се тиме бавили, а међу њима је и Стеван Димитријевић, ректор Призренске богословије и професор Богословског факултета који је објавио неке значајне архивске списе из тога времена. Он је објавио план митрополита Стратимировића о стварању српске државе који је нашао у руским архивима. Ту би се морало ићи на истраживања црквене организације.

Још мора доста да се ради на изучавању црквене историје из Првог и Другог српског устанка и времена које је после уследило. Требало би истражити прелаз када су фанариотске замениле домаће владике. Многи митрополити су помињани, али неке околности из њиховог живота нису до краја разјашњене, као ни смрт епископа Антима, затим долазак и смрт Меленитија Никшића за кога се сматра да га је Милош отровао, што све није до краја разјашњено. Велика личност је Петар Јовановић, који у Србију долази као Стратимировићев човек. Он 1859. године, због сукоба са кнезом Милошем, напушта Србију.

Како се историја уметности одужила овом догађају?

Све до средине деветнаестог века историја уметности занемарила је уметност Карађорђево Србије. Сва она уметничка дела настала у то време у трајању од пола века нису се узимала у обзир. Тај пропуст исправљен је после Другог светског рата. Као пионире тога посла поменуо бих професора Павла Васића, затим свакако професора Миодрага Коларића, који је обавио врло значајна истраживања. Све је то наткрилио, обављајући најсавеснија истраживања на терену, професор Бранко Вујовић који је написао једну књигу капиталног значаја о уметности тога периода. Приређиване су и неке изложбе које су показале уметничке вредности дела насталих у том времену. Највећа важност тих истраживања је у томе што су она указала на континуитет између српске уметности осамнаестог и деветнаестог века. До тих истраживања зјапила је велика провалија која је премошћена теренским истраживањима и радовима Бранка Вујовића.

Шта мислите о јесу ли Срби на mudar начин искористили све оне плодове које им је донео Први српски устанак?

Незадовољство постигнутим је нормално психичко стање. На то питање се не може лако одговорити, а да би се у том одговору садржао поуздан научни став. Морамо имати пред очима целокупни развој Србије, њену модернизацију и, како је то данас модерно рећи, њену европеизацију. Раст Србије био је очигледан поред свих тих супротности, пре свега политичких, које су се јавиле у друштву, као што су формирање и сукоби политичких партија, сукоби са централном влашћу, са самовољом кнеза. Све се то пренело од кнеза Михаила, преко кнеза, па онда краља Милана. Јављају се сукоби напредњака, либерала, ка-

сније се појављују на сцени радикали. Краљ улази у сукобе са њима. Све је то Србију на неки начин вукло назад. У време владавине кнеза, а касније и краља Милана може се пронаћи много промашаја, од којих су неки личне природе, као што су нерешени породични односи, сукоб и развод са женом краљицом Наталијом и њен прогон из Србије. То ружно дешавало се у малом Београду, у том малом двору где се све знало шта ко ради и шта ко руча. Није то, дакле, био неки велики двор као што је француски или енглески, где су се непријатне породичне ствари могле сакрити од јавности. Посебна трагедија задесила је последњег Обреновића, краља Александра, који се заљубио у жену која је од њега била старија десет година. То је нажалост било фатално за Србију.

Упркос свим тим ексцесима, ништа није могло да заустави раст Србије као једне модерне државе. Прелом који се десио 1900. године био је огроман. Србија са својим павиљоном учествује на једној светској изложби у Паризу. Србија има сјајну штампу када се 1904. године оснива Политика. Али стоји чињеница да су у том обреновићевском периоду до 1903. године саграђене најлепше зграде Србији, најлепше касарне, окружна начелства, судови, најлепше школе. Тада је урађена Крагујевачка гимназија, београдске гимназије. Постоје у том времену паралелни токови од којих су неки вукли надоле, а други нагоре. Такви процеси се смењују, негде долази до застоја, смењују се успони и падови.

У време Обреновића уведена је стајаћа војска која је припремана за ослобађање неослобођених крајева. Та војска је дело краља Милана. Сви српски официри који су се касније прославили у време Балканских ратова и Првог светског рата - све су то Миланови питомци које је он слао на школовање. Мишића је слао у Берлин, друге у француски Сен-Сир. Био је то високопрофесионални школовани официрски кадар. Србија се припремала за ослободилачке ратове. У свему томе било је неког система.

У то време у успону је српска књижевност када се јавља цела плејада великих писаца као што је један Стеван Сремац или Радоје Домановић, Бранислав Нушић. Да не говоримо о науци. Када је прерастајући из Велике школе 1905. године формиран Београдски универзитет, он је имао 22 или 23 постављена на-

ставника, доцената, ванредна и редовна професора. Сваки од тих професора био је горостас. Ту је Цвијић, Скерлић, Богдан и Павле Поповић. Ту су математичари као што је Михаило Петровић Алас, Милутин Миланковић. Србија је у првој прилици која јој се пружила показала изузетни квалитет.

Били сте сведок обележавања Првог српског устанка који је пре педесет година организовала ондашња комунистичка југословенска држава? Како је тада обележен тај јубилеј? Може ли се он поредити са прославом коју је сада припремила српска влада?

Морам да кажем да је прослава стопедесетгодишњице Карађорђевог буне дала трајнија решења и обележја. Пре свега отворена је једна велика изложба о Првом српском устанку у Милошевом конаку у Топчидеру коју је припремио Историјски музеј и која је изузетно успела. Морам подсетити тада на то да је Добрица Ћосић, који је тада био посланик Скупштине Србије, предложио у Скупштини да се обележи прослава устанка не споменицима, него скупштинском одлуком да се подигне Народна библиотека у част Првог устанка. Национална библиотека српског народа изгорела је у немачком бомбардовању 1941. године. Обновљени фонд Народне библиотеке био је у нужном смештају у згради где се данас налази Библиотека града Београда.

На тој скупштинској одлуци заснована је и реализована идеја изградње садашњег здања Народне библиотеке Србије, што је након великих мука и остварено. Пређутана је међутим чињеница да је идеју за изградњу садашње зграде Народне библиотеке дао Добрица Ћосић.

У време обележавања стопедесетогодишњице изашле су и неке врло корисне књиге о Првом српском устанку. Тако је тај велики историјски датум српског народа обележен у комунистичкој ери.

Шта мислите о политичким, културним и научним манифестацијама које је припремила српска влада да обележи овај велики датум из српске историје?

Ова садашња досовска власт направила је један државни одбор за прославу двестогодишњице Првог српског устанка који је тада, после оснивања имао једну седницу. Недавно су се поново састали и огласили. Тај одбор је направљен на нивоу Владе.

За њега је непосредно био задужен потпредседник српске Владе Жарко Кораћ, који је иначе доцент на Филозофском факултету. Тај одбор су скројили људи који апсолутно немају никакве везе са Првим српским устанком.

Истина у том одбору било је неколико људи који су ту узети из чисто декоративних разлога. У одбор је ушао Добрица Ћосић, академик Чедомир Попов, затим Божидар Ковачек, председник Матице српске. У одбору Српску православну цркву заступа владика Лаврентије. Тај одбор је себи дозволио да у свом саставу нема шумадијског владика Јована, а на територији Шумадијске епархије је дигнут устанак. Високо ценим владика Лаврентија, али уз њега би морао да буде и Јован, владика шумадијски, јер цела прича о устанку почиње у Орашцу.

Знам да су господин Чедомир Попов и Божидар Ковачек дали оставке и да нису у том одбору. Најчудније је да у том одбору данас не постоји ни једно лице које се мериторно бавило Првим и Другим српским устанком. У том одбору није дакле др Славко Гавриловић који је написао целу библиотеку књига о Првом српском устанку. Нема ни академика Василија Крестића који је, такође, много писао о овом догађају. У овом одбору није академик Владимир Стојанчевић који је, такође, специјалиста за ту епоху. Међу њима нема еминентних истраживача Првог српског устанка.

Најгоре је што у том одбору седе људи који имају мундијалистички приступ историји и који нерадо изговарају реч национално и који су све учинили да целу прославу скрену у некакаво фолклорно славље. У одбору су неки као што је госпођа Латинка Перовић чији политички иступи су благо речено врло дискутабилни. Она нема никакве везе са Првим српским устанком. Има доста чланова тога одбора који ништа не раде.

Чуо сам, да ће свечани концерт бити у Центру Сава на коме ће свирати неки мађарски оркестар који долази из Будимпеште. Немам ништа против мађарског оркестра, уколико би Београдска филхармонија свирала на прослави мађарске револуције из 1848. године. Али то се, сигурно је, неће догодити.

Из свега овога види се да је Одбор прављен по једном политичком кључу што је стара комунистичка метода. Такви су одбори онда гарнирају са неколико честитих људи којима ту није

место, а који представљају некакав алиби. Тако Добрица Ћосић није учествовао ни на једној седници, он званично није иступио из овог одбора што је штета.

Овакав приступ обележавању ове значајне годишњице је недопустив. Наравно да такав Одбор није у стању да обави озбиљан задатак. Он једноставно није интелектуално способан да изнесе тако одговоран посао. Верујем да ће прослава бити збрзана јер се изгубила година дана драгоценог времена. Ту се још губи време.

Чланови одбора који је предложила Српска православна црква, који су пристали да припреме црквену прославу овога значајног историјског датума српског народа још нису добили ни решења Светог синода којим се потврђује њихов избор.

Бојим се да јубилеј неће бити обележен како доликује, та прослава иза себе неће оставити неке значајне последице, као што су научни скупови иза којих би остале дебеле књиге. Предлагао сам да се Филипу Вишњићу у Београду постави биста. Предложио сам да то буде изврстан рад Сретена Стојановића која није нигде постављена.

Коју деценију после Карађорђевог буне, као покретачи националне духовне енергије јавила су се и двојица Медаковића, Ваших предака - Данило и Милорад, обезбедивши место у српској културној историји. Придружио им се и Ваш деда др Богдан Медаковић, вођа Срба из Хрватске. Ви сте, ако се не варамо, четврти Медаковић који делује на истој духовној вертикали. Осећате ли да се Ваше стваралаштво ослања, и на неки начин надграђује дело Данила и Милорада и Богдана Медаковића?

- Данило је мој прадеда, а Милорад је рођени Данилов брат, а др Богдан Медаковић, председник Хрватског сабора, вођа Срба у Хрватској у време Аустро-Угарске био је мој деда. Њихово дело оставило је трага на мом духовном формирању. Мој живот је имао занимљиву путању, боравио сам у иностранству. Једно време био сам у Бечу и Швајцарској, на Корчули. Завршио сам више разреде гимназије у Сремским Карловцима у центру Карловачке митрополије. Ја сам врло рано био свестан дела својих предака, али сам рано схватио да не могу живети од њихове славе. Та њихова слава ме је само опомињала да их не обркам,

да треба да наставим свој пут и да славу сам зарадим без ослонаца на њих. У то време они нису били живи па нису ни могли да ме помогну сем духовно.

Ту везу са својим прецима стално сам осећао готово на сваком кораку. У мојим истраживањима деветнаестог и почетка двадесетог века наилазио сам на трагове њиховог делања где год се формирала српска свест. Мој прадеда Данило Медаковић је већ 1832. године био у Крагујевцу где ступа у службу кнеза Милоша. Био је секретар кнегиње Љубице. Пратио је кнеза у емиграцију. Он 1948. године у Сремским Карловцима уређује лист Напредак, прве новине штапане Вуковим правописом. Био је једно време и васпитач младог кнеза Михаила. Докторирао је чисту филозофију при чему су га материјално помогли Обреновићи. Уређивао је Србски дневник, новине које су за оно време имале високи тираж. Било су то у оно време једине српске новине које су проносиле српску идеју колико им је цензура дозвољавала.

Рођени брат Данилов, Милорад био је Његошев секретар, па државни секретар Црне Горе, иако није био Црногорац, ми смо пореклом Личани. Његош га је много волео и посветио му једну песму, а одликовао га је Обилића медаљом, првим одликовањем које је Црна Гора устројила. Од књаза Данила добио је војводски чин. Био је и преговарач који је заступао Црну Гору у Паризу на преговорима који су се водили после Кримског рата. Он је умро у Београду, као службеник Руског посланства. Није се женио, а кућу и целу имовину оставио је београдској сиротињи. Много је писао углавном о Црној Гори.

Мој деда др Богдан Медаковић био је јединац син мога прадеде Данила. Био је представник Самосталне демократске странке, вођа Срба у Хрватској, председник Хрватско - српске коалиције, основане 1905. године, председник Хрватског сабора од 1908. до 1918. године. Он је у Хрватском сабору прогласио распад Аустро-Угарске монархије. У држави која је потом створена није играо неку политичку улогу, повукао се. Био је разочаран.

Ја сам дакле четврти Медаковић који настављам ту духовну вертикалу.

Разговор водио ЈОВО БАЈИЋ

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

Пасивни теизам

Ојасности за Цркву

Појам „пасивни” теизам у себи скрива парадокс свакодневног живљења већине, формално, верног народа. Ма колико на први поглед био нелогичан и неприметан, непостојећи, „пасивни” теизам у ствари представља појаву толико присутну да је ми свештеници као проблем у свом апостолском раду и не примећујемо, јер нас она са свих страна окружује баш као и ваздух.

Простије речено, појму „пасивни” теизам, када је реч о, по форми, верном народу, најбоље одговара израз суштинска незаинтересованост за веру и стварна отуђеност верног народа од саборног, подвижничко-литургијског начина живљења у Цркви.

Највећи део верног народа свој живот у Цркви зснива и испуњава на нивоу фолклорно-историјског односа у коме је довољно знати када је крсна слава коју су славили наши дедови, када је прва недеља поста, када ваља да се не једе мрсна храна да би се причестило, јер се ваља. Затим је довољно, по истом принципу, знати када је Божић, Велики петак и Васкрс, са свим пропратним народним обичајима. Даље, неопходно је обратити пажњу и на дане када се славе велики Срби светитељи нпр. Свети Сава или Видовдан. Посматрано кроз призму фолклорно-историјског односа према вери, такође се и све молитве као

и само Свето Причешће схвата као, иако најсветији, ипак само народни обичај, народна традиција.

Празници постају изговори за чисто световна празновања и весеља, без жеље да се дубље уђе у њихов спасењски смисао, и молитвено саживљење са Христом Богочовеком кроз њих, Који је темељ свега.

Пост је код једног дела народа схваћен не као време покајања, већ као форма неопходна за одржавање телесног здравља, попут дијете, на чијем крају стоји Причешће као гест човекове добре воље према Богу. Само се у трговима може наћи свест да је кршење поста грех и то само у питању поста непосредно пре Причешћа.

Нема жеље да се истраје у преумљењу већ се само задовољава форма ради оправдавања весеља без Бога. У не тако давној прошлости у већини случајева свадбено весеље је било ради венчања, сада је обрнуто па је венчање само леп украс на породичном весељу. Украс који се по сили обичаја мора испоштовати. Тако је добрим делом и код крштења, опела, парастоса и крсних слава. Форма обичаја и закона је задовољена, тако да многи од нас свештеника, задивљени спољашњим сјајем транспарентне побожности, у већини случајева касно приметимо монструма који чучи иза маске побожности, која нам се показује.

Догађа нам се да у цркви венчавамо пагане, и да за људе потпуно туђе благодати Духа Светог и заједници светих певамо „Са светима упокој”. То је отуда што се живот у Цркви схвата и доживљава као нешто што може бити остварено у потпуности и без стварне вере у Христа Богочовека, мимо Цркве као Његовог Богочовечанског организма. То само доказује да је у наше време доминантна свеопшта секуларизација (посветовњачење), о којој у својим делима говори митрополит Јеротеј Валхос проналазећи узрок истој у запостављању духовно-терапеутског метода Цркве, тј. искуства очишћења, просветљења ума и обожења, као ступњева духовног живота.¹

На тај начин формално верујући, пасивни теисти, себи одузимају могућност избављења од греха и смрти, јер се своде на

1. Видети дело митрополита Јеротеја Влахоса: *Православна психотерапија – наука Свештих Отаца*, Београд, 1998. г.

границе времена и простора, без Христа Који једини победи смрт. Учешће у Господњој победи над смрћу подразумева исцелитељско очишћење човека од страсти, тј. од многоциљне бесциљности којом је човек у овом свету од демона заогрнут. У оваквом (палом) времену и простору: „То очишћење и исцељење јесте дело Цркве. Када Хришћанин учествује у богослужењима, а да њредходно није прошао кроз живољворно очишћење (а богослужења имају за циљ и човеково очишћење), онда он не живи истински унутар Цркве”². Истински живети у Цркви подразумева сарадњу са Духом Светим Који Цркву остварује као Тело Христово у времену и простору, а то значи подвиг. Подвиг сваког од нас по дару службе кроз коју се остварујемо, по дару Христовом, у Цркви као делатни сарадници Духа Светога. На крају тог подвига јесте Свето Причешће јер: „Свето Причешће је оно чиме се аскејизам (љодвижниљтво) Православне Цркве разликује од сваког другог „аскејизма”. Смаљрам га нељходним за човеков духовни живољ и његово сљасење. Мељуљим, да би се човек удољстољо заједнице са Светим Телом и Крвљу Христовом, захљевају се ѡредходне ѡриљреме које су са ѡим ѡвезане.”³ Управо је у том погледу улога свештенства занемарена, јер поједини од нас покушавају да своју свештеничку службу у Цркви осмисле кроз нешто друго уместо да народ припремају за сусрет и живот сада и овде у Господу Христу.

Имајући у виду све напред речено долазимо до једног болног али тачног закључка: намеће нам се чињеница да је у нашој Српској Цркви, богочовечанском организму, који у свету објављује Христа Спаса, Који осмишљава све видљиво и невидљиво, у великој мери занемарена унутрашња мисионарска делатност. Очигледна незаинтересованост верних за дубље упознавање Православне вере, у великој мери има корена у недостатку неопходног знања⁴ и воље код самих свештеника да им покажу личним примером како је могуће сада и овде живети пуним

2. Митрополит Јеротеј Влахос, *Ibid*, стр. 28.

3. *Ibid*. стр. 21.

4. Знања не само академског већ оног које се више темељи на тајни узамног познања, тј. које је плод препознавања Бога и човека кроз сусрет у Телу Христовом тј. Цркви.

хришћанским животом. Уместо да будемо град који на гори стоји ми, нажалост само по називу, духовни пастири пре подсећамо на со која је обљутавела и изједначила се са сивилом свакодневице.

Формално вршење богослужења без осећаја за светост истога, уз многа скраћивања и прескакања молитви, нас свештенике са верним народом уместо да узводи ка молитвеном саживљењу са Христом и свима светима, низводи, у ствари, у прелест у којој се такво назови богослужење претвара у формализам. То је отуда јер нема осећаја, а понекад бојим се, и врло мало вере да је Христос ту са нама и у нама. Не ретко се *шребе* за потребе верних попут крштења, венчања, опела и др. од стране свештенства обављају и доживљавају као магијски чин, којим се испуњава форма неопходна за аутоматско деловање благодати на човеку, а свештеник за то добија материјалну надокнаду. Благодат која је неотуђива од сваког богослужбеног чина, *шребе*, остаје претрпана народним, често пута и чисто нехришћанским обичајима и ритуалима⁵, јер са њом не садејствује и свештеничка поука и објашњење које просветљује таму незнања код верних. Уместо да на сваком месту и тренутку народ уздижемо ка Христу, ми се често прећутно стапамо са оним што народна душа по инерцији чини тражећи Бога.

Речи проповеди у Цркви нам много пута, ако уопште има проповеди, звуче празно и личе на отаљавање посла, јер им не следује и пример личног живота. Не може се верни народ лечити од сујеверја, а да се при томе читају непостојеће молитве, које верни траже по налогу врача да им се читају у Цркви. Како је могуће указивати на светињу брака уколико се у приватном животу⁶ одобрава и афирмише предбрачно и ванбрачно саживљење мушкарца и жене?

Евидентна је незаинтересованост дела свештенства за стварање и одржавање дубљег духовног односа са парохијанима, преко Свете Тајне Исповести и Духовног очинства. Као да заборављамо на чињеницу да ћемо Христу Богочовеку положити ра-

5. То је нарочито присутно у обредима везаним за умрле, опела и парастосе.

6. Тако неки од нас свештеника називају свој породични живот „ван радног места Цркве”.

чун за сваку поверену нам душу. Основни позив на покајање и међусобну љубав и праштање, врло ретко се чује у нашим говорима по црквама и другде где као свештеници морамо и требамо бити. То не чуди будући да је и између нас свештеника Света Тајна Покајања и међусобног јединства у љубави Христовој мало заступљена као и послушност духовном Оцу, ако га макар и формално имамо. Света Тајна исповести претворена је у нешто резервисано за оне који не могу да умру, јер су може бити много грешни или пак за оне који немају паметнија посла.

Исто је и са Светим Причешћем које се са једне стране строго везује за одређене дане када је „једино дозвољено” причешћивати се, а са друге стране постоји схватање по коме се може причешћивати кад ко хоће, без обзира на евентуалну саблазан код оних других и обратно.⁷ Дозвољавамо себи луксуз да нам се верни деле на Павлове, Аполосове или Петрове, заборављајући да је Христос благовољењем Оца и силом Духа Светога једини животодавац за покајане људске душе. Као да не постоји свест о потреби и стварна жеља да верне приведемо Христу и као да нам је благодат свештенства наметнуто бреме које је тешко носити. И јесте тешко, не зато што Христов јарам није лак, већ зато што најпре не иштемо Царство Небеско да би нам се све остало додало. Најчешће радимо супротно, али Бог је милостив и дуго трпи не желећи на силу да нас приводи к себи, без обзира што понекад испада да човек живи само о хлебу.

Искушења у свакодневном животу су велика и са свих страна салећу и саплићу нас свештенике у *идвижничко-литургијском сведочењу* Христа. Демон нам нуди на хиљаде оправдања и изговора за малодушност, за гомилање чисто земаљског блага⁸ и за међусобна трвења и незаинтересованост за верне. Међутим, неопходно је не само веровати у Бога но и веровати Богу, да је реално и увек са нама, баш као што су то чинили и Апостоли и Свети Оци, јер иста је благодат на нама као и непријатељ пред нама, као и у њихово време. Непријатељ који је побеђен и немоћан уколико смо ми моћни у вери Христовој. По речима

7. На овом примеру можда најбоље али и најпогубније долази до израза магијски или скоро магијски однос према Светом Причешћу.

8. Где мољак и рђа тј. смрт царује.

Светог Симеона Новог Богослова највећи јеретик је онај који говори да је немогуће живети животом Светих Отаца и у овом времену, имајући при томе у виду стварно и стално Христово присуство и дејство са нама у све дане до свршетка века.

Да ли смо ми са Христом или мимо Њега то од нас зависи, баш као што од нас зависи неше одређење да ли ћемо бити и остати борци за пуноћу раста човековог у Христу или ћемо себе претворити у генераторе пасивности и мртвила форме и обичаја. Сама форма без суштинског проницања у разлоге постојања човека и света не представља ништа. Да би прошли дубину рајског стања, надишли тренутак и самог стварања света и човека, и као слободни богови по благодати Христовој стали пред престо Оца нашег вођени Духом Светим Господом Животворним, неопходно је да својим подвигом, речима и делима претекнемо крила и глас анђела у слављењу Господа. Само на тај начин моћи ћемо да будемо мало мањи од анђела⁹ славом и чашћу овенчани. Свештеник у овом свету није градитељ и утврдитељ светског поретка, већ рушитељ и уништитељ света без Бога, свеоружјем Христове Љубави коју поседује Пастир Добри ради свих и за све нас.

Само унушарцирквено покаяње, али прво код нас свешћеника, може од верних у Цркви отерати пасивност и незаинтересованост за спасење од греха и смрти. Другог нам пута осим пута смрти за грех и горду самодовољност нема, уколико желимо да сами себе и једни друге са свима светима Христу Богу предамо, јер је Он Једини Пут, Истина и Живот.

ЈЕРЕЈ БОБАН МИЛЕНКОВИЋ

9. Интересантно је видети како ово место у Псалмима (*Псалам 8,6*), преводи Предраг Самарцић у свом преводу Псалтира са јеврејског језика. Самарцић уместо именице израза „мало мањим од анђела” преводи ово место са „Учини си га мало мањим од Бога, славом и чашћу венчао си га.”, *Псалтир – јеврејско-српски*, превод Предраг Самарцић, Београд, 2003.

Архимандрит Рафаил Карелин

Зашто је монаштво све ослабљеније?

У чему је узрок ослабљености савременог монаштва?

Не тако давно манастире су рушили а монахе слали у тамнице и убијали их. Сада се манастири поново отварају, али монаштво је постало налик болеснику који умире на неким перинама.

Раније су монаси, добри или рђави, били – монаси. Данас се, међутим, појавило много људи који ни сами не знају тачно шта заправо желе и шта ишту у монаштву. Какав хаос влада у њиховим срцима и главама под тим свиленим расама и крaсним камилавкама! Свети Григорије Богослов изразио је саму суштину монаштва речима: „Нека ми свет одузме све, а остави само једно — Христа.” Та духовна убогост, којој је остало само једно — љубав према Христу — постала је несхватљива савременом монаштву. Оно се плаши свесажижуће љубави и не жели да напусти свет, и свет продужава да живи у дубини његове душе под видом служења људима, проповедања хришћанства, помагања беднима и болеснима, зидања нових манастира и конака... Монаси као да се плаше да из метежа и стрке око бескрајних послова изађу на чистину (умно)срдачног тиховања, где дух човечји осећа дисање вечности и присуство Божанства.

Ми не говоримо овде о лицемерима који свесно служе својим страстима. Није реч о њима, него о нечему много важнијем. Зашто дух монаштва катастрофално слаби? Зашто су монаси почели да се разликују од мирјана само безбрачношћу, молитвеним правилом и другачијом одећом? Имамо монахе-градитеље, проповеднике, богослове, лекаре, васпитаче итд. управо зато што те делатности попуњавају духовни вакуум који се појавио у срцу савременог монаштва. Говоре да су данас друга времена, но свет ни раније није схватао монаштво, а ни монаштво није тражило да га свет разуме и прихвати; оно се одвајало од њега не толико манастирским зидинама и пустињским песком колико оним главним — усмерењем свог духа, самоодрицањем. „Ја се разапех свету, и свет се разапел мени” (Гал. 6, 14), рекао је о овом самоодрицању ап. Павле. Монаштво је подвиг непрестаног обраћања ума и срца Богу и очишћење душе од помисли и представа (слика) овог света, под којима се скривају страсти. Монах је онај чије срце, ослобођено од сенки и привида овог света, живи и дише именом Исуса Христа.

Један од древних хришћанских писаца је, можда и не сасвим тачно, али сликовито, рекао: „Када дух одврати око ума од Бога, онда душа постаје сурова и хладна.” Исто тако, када се ум монаха окреће земаљским стварима а представе овог света испуне његово срце, он постаје мртав за Бога и непотребан људима, светлост његовог духа се гаси.

Монаштво је — умеће непрестане Исусове молитве, коју свети Оци називају уметношћу над уметностима и науком над наукама. Само та унутарња, у срцу творена и свету непозната молитва може пресуштаствити монаха, начинити га другим бићем. Древни Оци учили су своје ученике Исусовој молитви; њу су сматрали најважнијим делом монаха, а све остало — само припремом за њу.

Послови овог света, ма колико сами по себи били корисни и часни, представљају за монаха туђу област, земљу коју је он напустио. Ти послови отварају врата душе читавом буљуку помисли, сећања, планова, слика, мислених разговора, за којима у душу нахрупљују гнев, бојазан, сујета, похота и друге страсти. Молитва постаје спољашња и површна, човек је се међу световним пословима присећа као нечег другостепеног. Чак и

ако буде улагао напор да не изгуби молитву у метежу тих полова, она ће се од живе буктиње претворити у притуљену, чадећу светиљку.

Тек када умре за свет, затворивши своја чула за њега, монах може да се бави Исусовом молитвом као духовном уметношћу; и тек бавећи се Исусовом молитвом може он чувати своје срце од помисли, може видети помисли у самом њиховом заметку, разбијати их о камен Исусовог имена и чувати душу у безобличју – слободну од слика и представа, у безмислију – слободну од помисли, и у тишини – слободну од чувствености. У тиховању и молитви распламсава се његов дух и душа постаје огњена и мека, попут растопљеног воска. Тада он види своје грехе и плаче од туге што гневи Бога и од радости што га Бог не напушта; тада благодат посећује душу: испрва као топлина срца, а потом као светлост ума, и човек почиње да себе и свет види преобразене; тада он поима тајну монаштва као тајну љубави и радује се више него да су га крунисали за цара.

У поређењу са благодаћу, све чему свет стреми и чиме се горди изгледа као прах и пепео. Господ не ослобађа монахе страдања; штавише, они често преживљавају невоље и искушења кудикамо страшнија неголи људи у свету; но, у самим тим страдањима они имају велику утеху и неисцрпну радост срца. Монаштво даје човеку пуноту живота као пуноту љубави. Васцели свет не може да испуни бездан човечјег срца, али име Исуса Христа, необујмиво као небеска дубина, обуима га и испуњава. Зато монах безмолвно седи у својој келији, и она му изгледа као предворје раја. Исак Сиријац, велики учитељ монахујућих, пише да ће се сâм Бог старати о монаху ако се овај буде бавио својим послом и пребивао у безмолвју. И преподобни Исаија говори: „Не излази из своје келије, твори молитву, чини метаније и не питај ко ће те нахранити — Бог све то зна и послаће оно што ти је потребно.” И преподобни ава Доротеј учи: „Ако Бог хоће да помогне човеку, ставиће и Сарацену у срце да му учини милост.” Пророк и псалмопојац Давид је рекао: „Не видех праведника напуштеног нити потомке његове да просе хлеб” (Пс. 36, 25). Овде „праведник” означава онога ко се бави својим делом: молитвом, тиховањем и рукодељем, односно оним радом који је неопходан. Такав неће гладовати ни духовно ни телесно,

а „потомци” његови, тј. његови ученици, стекавши умеће молитве и будући истог духа са њим (учитељем), неће тражити себи покровитеља међу људима из света.

Као што вели преподобни Исак: „Ако ти будеш истински монах и будеш служио само Богу, свет ће доћи к теби као роб и лежаће код твојих ногу.” И ако монах, ради очувања својих завета и ради одрицања од света, буде подносио искушења и сиромаштво, гоњења и клевете, прогоне и остављеност од свих, и све то буде истрпео до краја, Господ ће му дати двоструку награду: овде на земљи, у страдањима — особиту духовну утеху, а у вечности — венац мученика за Христа.

превео са руског: РОДОЉУБ ЛАЗИЋ

Архимандрит Рафаил Карелин

„Није добро узети хлеб од деце...”

Господ је изговорио речи које нам изгледају као сурово испитивање вере: „Није добро узети хлеб од деце и бацити псима” (*Мтл. 15, 26*).

Хананејка је издржала овај испит и њена молба је била испуњена. Но, можемо ли ми у овим речима наћи и неки други смисао, који наша душа треба да разуме и да прихвати са Хананејкином покорношћу?

Хлеб, намењен деци — јесте време нашег земаљског живота; богорођено дете је — човеков дух, а пси — наша спољашња дела, или душевни живот уопште, оно што је окренуто земаљском и што припада земљи. Ми непрестано отимамо хлеб од нашег детета, духа, остављајући га да малтене умре од глади, и бацамо ту храну ненаситим псима — оземљеним чувствима и страстима. Бриге и немири нас окружују као пси, и час нам се умиљавају, а час забадају у нас своје очњаке; тај ненасити чопор нас стално прати и ми смо увек на губитку, у стању својеврсног духовног банкротства. Никад немамо довољно времена и стално покушавамо да успокојимо своју душу речима: „Само да мало доведем у ред своје послове, па ћу онда почети да се бавим духовним животом.” Али ти се послови не завршавају него се

само умножавају. Један подвижник је имао виђење: човек није могао да подигне на плећа нарамак дрва, али је додавао још дрва и поново покушавао да их подигне. Кажу да ће магаре, ако човек, седећи на њему, држи испред њега свежањ траве, трчати за њом да би је дохватило, не схватајући зашто му трава истом брзином измиче.

Овај трк најчешће траје целог живота, и човек тек пред смрт схвати да га је свет обмануо, тачније да му је он сам помогао да га обмане и покраде...

Из Спаситељевих речи можемо извући веома важну поуку: није добро снагу и време посветити у потпуности само ономе што је спољашње, заборављајући оно што је главно, што чини саму основу човекове личности — његов бесмртни дух. Треба се чешће сећати ових речи: „Није добро узети хлеб од деце и бацити псима”.

Шта нам је чинити да бисмо се избавили из ове лепљиве паучине света у којој се човек беспомоћно батрга?

Обично нас уче како би ваљало да, сачињавајући план за одређени дан, прибележимо шта треба да учинимо. Но, ваљало би да се научимо да питање постављамо другачије: шта треба да не учинимо? Већи део свог времена и своје енергије трошимо на мање важне послове које бисмо, да хоћемо, могли избећи; осим тога, један непотребан посао повлачи за собом још друга два, и бриге се увећавају као грудва снега која се котрља низ падину. Зато онај ко хоће да отпочне духовни живот, треба чврсто и непоколебиво да одреди шта може да избегне, а шта је оно што је неопходно, и колико времена може да одвоји за то.

Хананејка је одговорила Господу да „и пси једу од мрва које падају са трпезе” (*Мтш.* 15, 27). Пошто живимо на земљи, ми не можемо да игноришемо реалности земаљског живота, јер би то била некаква горда спиритуалистичка илузија. Али нека се пси — земаљске бриге — хране мрвама које падају са трпезе духа, а не да дух пабирчи огриске који остају иза паса: оне минуте који му после свих послова остају слободни за молитву, при чему и тада, по некаквој инерцији, продужава да размишља о земаљским стварима. Треба ослобађати време од својих страсти и од света, као што се ослобађа територија коју је непријатељ запосео.

Господ је рекао: „Блажени сиромашни духом” (*Мтл.* 5, 3). Ово сиромаштво јесте оскудевање у ономе што свет сматра богатством, сиромаштво које човеку пружа могућност да задобије вечно благо. Постоји пословица: „Ко пружа у право време, пружа двоструко”.

Време када можемо дати, тј. обратити срце Богу, јесте оно време када нас Господ призива кроз благодат. Духовни живот ваља почети одмах, јер када нас напусти благодат — тај призив Божји, то ново стање срца — тада ће душа поново охладнети, и биће јој тешко, као и стинутом воску да добије други облик. Зато је апостол Павле писао: „Духа не гасите” (*1 Сол.* 5, 19).

Постоји прича о томе како је један младић хтео да оде у шуму да живи с отшелницима. Имао је виђење: видео је дрвеће на којем је лишће било златно, а над шумом — светлосни облак. Но, он је решио да се најпре врати у свет и да се опрости од родитеља и да затим поново пође тамо. Када се други пут приближио шуми у којој су живели отшелници, видео је да је лишће на гранама сада сребрно и већ проређено. И поново су га почеле мучити помисли: „Вратићу се, позавршаваћу послове које имам у свету, уредићу све што треба око своје имовине, а онда ћу започети подвижнички живот.” Поново се вратио у свет, а када је опет дошао до шуме, видео је да је она постала мрачна и суморна, а лишће на дрвећу – као од гвожђа и олова. Тада је он застао у недоумици и упитао се: „Куда сам то кренуо и зашто? Шта ћу ја овде, на овом мрачном месту? Боље да се што пре вратим у свет, међу своје пријатеље.”

Ако не послушамо одмах глас благодати – макар у томе да, оставивши све спољашње бриге и унутарње помисли, почнемо да се молимо, док нам срце још пламти – онда ћемо, кад благодат одступи, изгубити праву радост духовног живота и он ће нам изгледати као тешко бреме и мучан јарам.

Наше духовно стање може се изразити речима првомученика и архиђакона Стефана: „Ви се свагда противите Духу Светом” (*Дел. Ай.* 7, 51). И ми се противимо Богу, скривајући се од Њега, као оно Адам у жбуњу, у нашим земаљским пословима и бригама, одговарајући на Његове позиве: „Касније, касније...”.

превео са руског: РОДОЉУБ ЛАЗИЋ

ХРОНИКА ЕПАРХИЈЕ

Архипастирске активности

СЛАВА КРАЉЕВСКЕ ПОРОДИЦЕ КАРАЂОРЂЕВИЋ

Празник св. Андреја Првозваног, ученика Господњег, по вековној традицији и ове године прослављен је у србском краљевском дому Карађорђевића. Поред многих званица овогодишњу крсну славу породице Карађорђевић увеличало је присуство патријарха србског господина Павла и осталих четрнаест архијереја СПЦ, међу којима је био и епископ рашко-призренски и косовско-метохијски Артемије. Чин резања славског колача обавио је Патријарх Павле у капели посвећеној поменутом апостолау, која је, иначе, саставни део Старог Двора на Дедињу, где тренутно резидира престолонаследник Александар са породицом.

Након чина резања славског колача уследио је традиционални славски ручак у трпезарији Старог Двора, у којој су сви присутни били удостојени гостопримства краљевске породице.

ДЕВИЧ

Овогодишње празновање међу Србима великог Божијег угодника св. Јоаникија Девичког, протекло је у веома побожној атмосфери, за ове услове, великог броја верника. Највећи број присутних је дошао из Београда и то два аутобуса, ту су били и верници из разних места на Косову. Поред надлежног архијереја, епи-

Митрополић Амфилохије и епископ Артемије у манастиру Девич.

скопа Артемија, присутан је био и митрополит црногорско-приморски Амфилохије Радовић, који је и началствовао на светој литургији.

И поред неодољивог утиска угрожености, о чему говори велики број присутних војника КФОР-а, традиционалну атмосферу црквено-народних сабора унео је културно уметнички програм деце из села Гојбуље.

И поред велике одсечености и угрожености ове велике србске светиње манастира Девич, и овом приликом јасно су се виделе јаке духовне споне, којима наш народ остаје чврсто везан за своје православно духовно и историјско наслеђе, што улива наду да нисмо превршили меру својих грехова и нисмо до краја прогневили Бога.

НИКОЉДАН

Дан празновања великог Божијег угодника св. Николаја, епископа мирликијског и чудотворца, представља свеправославни славопој Богу кроз поменутог његовог угодника. Ово празновање није изостало ни у овим нашим немирним крајевима, особито у новом седишту рашко-призренске епархије у Грачаници. Поред великог броја верних, који су овога дана празно-

вали св. Николаја, један од свечара био је и сам епископ ове страдалне епархије – владика Артемије.

Поред великог броја, махом политичких званица као гост на крсној слави епископа Артемија био је и епископ тимочки Јустин, као и игумани и братија и сестре неких од манастира рашко-призренске епархије. Након св. Литургије и резања славског колача предложена је и богата славска трпеза, на којој су почашћени сви пристигли гости, углавном званичници, и прост народ, да би сутрадан славска трпеза била поновљена за свештенство и монаштво наше епархије, по већ устаљеној традицији.

Епископ Јустин пресекао је славски колач.

ПОСЕТА РУСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Исказујући своју братску љубав и бригу о страдајућој српској браћи на Косову и Метохији, једна делегација од тридесет Руса посетила је у току Божићних празника и ове наше страдалне и помало заборављене крајеве српске земље. Ову делегацију чинили су чланови хуманитарне организације „Свети Андреј Првозвани”, чланови Думе, као и новинари водећих ТВ и радио станица Русије.

На Косово су стигли уочи Бадњег дана, обревши се најпре у Пећкој Патријаршији, да би сутрадан кренули пут манастира

Грачаница. Тамо су се сусрели са епископом рашко-призренским и косовско-метохијским г. Артемијем, обавивши са њим разговор о владајућој ситуацији на овим просторима. Након овога руска делегација је отпутовала за Велику Хочу. Преноћивши у Великој Хочи у кућама гостољубивих домаћина овог српског места, свој пут су наставили стигавши до манастира Високи Дечани. Главни повод посете овог манастира био је велики хришћански празник Божић, који су прославили заједно са браћом ове обитељи, присуствовавши празничној Литургији и трпези. Уједно овом приликом догодио се састанак ове делегације са шефом цивилне мисије Уједињених Нација на Косову и Метохији, г. Хари Холкеријем, и његовим сарадницима. Велика непријатност десила у истоименом селу при повратку (Дечани), када је аутобус са члановима делегације био жестоко каменован од стране албанског живља овог села.

Овај немили догађај разбио је све илузије о некаквом миру на овим просторима, о коме говоре неки од страних званичника, и нехотице потврдио речи епископа Артемија, којима је претходног дана описивао стање на Косову и Метохији.

И поред тога чежња поробљеног и великим делом протераног српског народа за истинским миром у својој вековној отаџбини не престаје, као ни нада у његово остварење у што скоритој будућности.

БОЖИЋ

Ево, по Божијем допуштењу, Срби у крајевима Косова и Метохије већ пети Божић заредом прослављају окружени мржњом својих некадашњих комшија и непоузданим обезбеђењем снагама КФОР-а. Но и поред тешких околности радост овог великог празника није заобишла душе Богу верних људи. По познатој традицији српског народа и у манастиру Грачаница извршено је паљење бадњака. Тим чином руководио је архипастир ове страдалне епархије епископ Артемије, уз присуство свештенства, монаштва и верног народа. Сутрадан, на сами дан празника, одслужена је и света Литургија нешто раније од уобичајеног празничног термина око 7 часова изјутра.

У току литургије прочитана је и божићна посланица Његове Светости Патријарха Павла. Други дан Божића владика Артемије провео је у манастиру Сопоћани, одслуживши тамо свету архијерејску Литургију. Трећег дана, настављајући обилазак своје епархије, свету Литургију служио је у манастиру Соколица, по већ устаљеној традицији, пререзавши и колач у част овог архиђакона Стефана, крсне славе монахиње Антонине, сестре ове свете обитељи.

СЛАВА КАНЦЕЛАРИЈЕ НВО „ГЛАС КОСОВА И МЕТОХИЈЕ”

Седиште ове канцеларије налази се у Београду. Она представља скуп свих оних делатности којима би се на сваки начин могло помоћи српском народу са Косова и Метохије. Под овим делатностима на првом месту подразумева се хуманитарна делатност у виду организовања разних материјалних помоћи народу овог краја, што значи онима који су остали да живе на овим просторима, лицима расељеним са ових простора, као и онима који би од њих желели да се врате из избеглиштва.

Делатност ове канцеларије пружа се и у информативном смислу, особито у виду новина *Гласник Косова и Метохије*, који бележи сва дешавања на овим просторима. Као једна таква организација потекла из слојева црквене јерархије наше епархије, она има и своју крсну славу, светих 14000 Младенаца Витлејемских. Ове године славски колач у част овог празника пререзао је епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије у храму св. Марка у Београду у присуству ужег круга запослених у овој организацији и наших пријатеља: у његовом обраћању подвлачимо закључак да се ова слава треба славити и онда када на косовско-метохијским просторима завлада мир и када неће бити потребе за овом канцеларијом, како сва протекла страдања не бисмо заборавили.

ОРАШАЦ – ЈУБИЛЕЈ ДВЕСТАГОДИШЊИЦЕ I СРБСКОГ УСТАНКА

Недорастао изазовима садашњице наш обезбожени народ ових дана подсетио се на то како су изазовима и искушењима, који су Србе пристизали, одговарали наши преци бојећи се Бо-

га, а не људи. И овогодишња прослава двеста година од I Србског устанка, започета светом архијерејском Литургијом, показала је пут нашем народу, са којег смо скренули у суноврат. Литургију, уприличену под шатором, служио је Његова Светост Патријарх Србски г. Павле, уз саслуживање 15 архијереја Србске Православне Цркве, као и бројног свештенства. Посећеност је била велика јер је, упркос лошем времену, пристигао велики број родољуба и патриота из свих србских земаља.

Парасијос у Орашцу.

Након одслужене свете литургије одслужен је и мали помен свим пострадалим Србима у овом устанку. Читав сусрет је, потом, употпуњен откривањем споменика војду Карађорђу, којом приликом се присутнима обратио и потомак овог великана нашег народа – престолонаследник, принц Александар. У продужетку свечаности уприличен је и културно-уметнички програм под називом „Скела”, а скуп је окончан заједничким ручком у хотелу „Шумадија” у Аранђеловцу.

НОВЕ НЕВИНЕ ЖРТВЕ АЛБАНСКОГ ТЕРОРИЗМА

У четвртак 19. фебруара у вечерњим сатима, у близини Липљана, убијени су Златомир Костић (36) из Косова Поља и Милијана Марковић (24) из Старог Грацког. До убиства је дошло када су албански терористи на другом мосту од Старог Грацког ка Липљану, у близини ауто-отпада, из заседе отворили рафалну паљбу на аутомобил у коме су били Златомир и Милијана. Након педесетак метара аутомобил се зауставио са њиховим изрешетаним телима.

Три дана након убиства епископ рашко-призренски Артемије посетио је село Старо Грацко и породицу убијене Милија-

Епископ Артемије у посети породици пострадалих.

не Марковић, у пратњи парохијског свештеника поменутог села, протојереја Ранђела Денића и протосинђела Симеона.

Владика је поделио жалост са родитељима преневши им изразе саучешћа у име свештенства и монаштва Епархије рашко-призренске. „Заиста, немамо никога коме бисмо се обратили за помоћ, једино нас држи нада у Бога!“ изјавио је владика пред окупљеним мештанима, додавши да „немамо слободу зато што су сви злочинци који су чинили злодела над Србима и даље слободни“.

У име Епархије рашко-призренске владика Артемије је породици убијене Милијане Марковић дао новчану помоћ, изразивши наду да ће породица Марковић са осталим Србима из Старог Грацког и даље остати на својим огњиштима у овом мученичком селу.

ЈЕРОЋАКОН ВАРНАВА

Мисија мира и разумевања

Москва 20–25. јануар 2004.

Благословом Свјатјејшег Патријарха Московског и целе Русије Алексеја II 1992. године у Москви је основан Православни свето-Тихоновски богословски институт. Институт носи име по св. Тихону Патријарху московском и целе Русије, исповеднику, а састоји се од седам факултета из разних црквених области. На чело ове младе духовно-образовне установе, такође благословом патријарха Алексеја II, стао је протојереј Владимир Воробијев, са звањем ректора института.

Од самог почетка свога рада, Институт се не ограничава само на пружање голог академско-теолошког образовања својих студената, већ кроз разне активности и заједничким залагањем професора и студената активно учествује на буђењу православне свести у руском човеку данас. Једна, а засигурно највреднија од тих активности јесте вишегодишњи рад на прикупљању података о новомученицима и исповедницима руским за Христа, пострадалих у време за и после Револуције. Овај труд, који заиста заслужује вечну награду, окончан је и крунисан 20. августа 2000. г., када је у храму Христа Спаситеља у Москви извршен и свечани чин канонизације новомученика и исповедника руских.

Поред великог доприноса за канонизацију новомученика руских, оно што, такође, Свето-Тихоновски институт чини веома активном, познатом и угледном образовном установом, а уједно је и повод за писање овог текста, јесте одржавање Богословских конференција.

Испред Кремља.

На позив ректора Института, протојереја Владимира Воробијева, учешће на последњој XIV Богословској конференцији, одржаној од 22. до 24. јануара 2004. године у Москви, учешће је узео и Његово преосвештенство, епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије са предавањем на тему „Савремени положај Српске православне цркве на Косову и Метохији”. Сапутници владике Артемија на овој конференцији били су и др Љубиша Фолић, професор архитектуре на приштинском универзитету и други предавач из Србије на овој конференцији, као и јерођакон Варнава Димитријевић.

Конференција је отпочела са радом на Ломоносовом универзитету отварањем изложбе

фотографија посвећених новомученицима и исповедницима руским, да би потом у великом амфитеатру поменутог универзитета започео циклус предавања. После молитве „Царју Небесни” присутнима се обратио владика Евгеније из Тројице-Сергијеве Лавре, преневши благослове Свјатјејшег Патријарха Алексеја II и пожелевши свим учесницима Конференције успешан рад.

Затим је у име Свето-Тихоновског института учеснике поздравио ректор протојереј Владимир Воробијев и потом дао реч првом предавачу, епископу рашко-призренском и косовско-метохијском г. Артемију.

Владика је своје предавање изложио на руском језику и, како је сам на почетку излагања нагласио, говорио је језиком не хладно-научним и академским, већ је препустио чињеницама и бројкама да саме говоре и сведоче, „јер чињенице су неподмитљиве, бројке не знају да лажу. Њихов језик је искреност, а говор – истина”, рекао је у уводном слову епископ Артемије.

Наводећи конкретне примере рушења православних храмова и убиства незаштићеног српског живља, двораном су одледали звуци запрепашћења, бола, вапаја... што јасно показује да ни руска јавност, као уосталом и цео свет, не зна шта се заиста догађа у срцу Балкана (на Косову и Метохији) на крају двадесетог и почетком двадесет првог века.

Саслушавши пажљиво казивање владике Артемија о српској Голготи, присутнима се поново обратио ректор Владимир Воробијев, овог пута видно уплакан због свега што је чуо, изразивши своју тугу што Русија не може више да помогне своме, и по крви и по вери, братском српском народу, позивајући присутне да заједно отпевају молебан за спас српског народа на Косову и Метохији.

Следећи предавач је био Љубиша Фолић, такође на тему Косова и Метохије, где је на врло успешан начин, помоћу тех-

Донски манастир, испред кивота са мошћима патријарха Тихона.

нике, присутнима визуелно дочарао све оно што је владика Артемије говорио, приказавши на видео биму фотографије из фото публикације *Расцвето Косово*. Приказана је и сачувана косовско-метохијска баштина, бисери средњовековне архитектуре: Грачаница, Богородица Љевишка, Пећка Патријаршија, Дечани...

По завршетку излагања трећег предавача, професора Санкт Петербуршке Духовне Академије, протојереја Николаја, Богословска конференција је окончала своје свечано пленарно заседање. Наредна три дана рад конференције је настављен у просторијама института по разним секцијама. Упоредо са одржавањем XIV Богословске конференције, у Москви су текле још две духовне манифестације на највишем црквеном нивоу, на којима је трочлана делегација из Србије, предвођена преосвећеним владиком Артемијем, узела учешће.

Прва је свечана церемонија уручења награда за изузетан допринос на учвршћивању јединства православних народа. Организатор и покровитељ ове манифестације је „Међународни Фонд за јединство православних народа” на чијем челу је Његова Светост Патријарх Московски и целе Русије Алексеј II. Фонд је основан 1995. а добитници награда Фонда су најистакнутији црквени, државни и друштвено-политички посленици са источно-хришћанског поднебља. Овогодишњи добитници награда Фонда били су, између осталих, и Патријарх и Папа Александријски и целе Африке Петар VII, као и наш Богословски Факултет у Београду. Уручивање награда уприличено је у дворани Црквених Сабора, при храму Христа Спаситеља. Награде је уручио сам патријарх Алексеје II, а у име нашег факултета награду су примили декан протојереј Владан Перишић и професор факултета епископ браничевски Игњатије Мидић.

Сутрадан је био празник светога Филипа митрополита московског. У Успенском Сабору у Кремљу, где почивају мошти овог светитеља, Свету архијерејску литургију служили су двојица патријараха, уз саслуживање петнаест владика, међу којима су били и наши епископи Артемије и Игњатије, као и великог броја свештеника и ђакона. Торжество и благољепије, специфични за руско богослужење, засијали су и овог пута у свом потпуном сјају.

Други велики духовни догађај, који је тих дана у Москви привукао највећи број посетилаца, јесте православни сајам књига, икона, црквених предмета и много чега везаног за нашу православну веру, под називом „Православнаја Рус”.

Ово је највећи, најрепрезентативнији сајам овог типа, јер окупља издаваче из свих крајева Русије. Оно што је владикау Артемија и његове сапутнике посебно пријатно изненадило на овом сајму, јесте велики број дела св. Владике Николаја Жичког и Охридског, преведених на руски језик. Скоро да није било штанда без неке од књига Светога Владике.

Поред учешћа на званичним манифестацијама, епископ Артемије је имао и неколико личних сусрета. На првом месту то је био сусрет са представницима Фонда „Андреј Првозвани”, који су пре петнаестак дана посетили Косово и Метохију, у време

Николо-Кузњецки храм, Москва.

божићних празника. У вишечасовном разговору, вођеном у просторијама Фондације, договорено је и неколико конкретних пројеката, које ће Фонд финансирати, и на тај начин барем мало ублажити страдања Срба на Косову и Метохији.

У Министарству иностраних послова, владика се сусрео са Александром Николајевичем Алексејевим, замеником министра иностраних послова, задуженим за односе са Контакт групом. У веома пријатној атмосфери г. Алексејев је изразио спремност Русије да подржи било коју од опција за Косово и Метохију, за коју се Београд буде званично определио.

Боравак у Москви био је, уједно, и јединствена прилика да се посете неке од светиња овог древног царског града, кога многи називају и Трећим Римом. Посећен је, тако, Донски манастир и у њему се делегација поклонила моштима Патријарха Тихона, затим и моштима Василија Блаженог, у храму посвећеном овом Светом, потом и блаженој Матрони у Покровском манастиру. Посећена је и чувена Галерија Третјаковског, у којој се чувају неке од највећих светиња Русије – иконе Света Тројица, св. Андреја Рубљова и Владимирскаја Мајка Божија. На крају је посећен и Кремљ и у њему Успенски, Архангелски и Благовештенски Сабор, као и Оружана палата.

Света Архијерејска литургија, коју је служио епископ Артемије уз саслуживање ректора протојереја Владимира Воробијева и још петорице свештеника професора у Николо-Кузњецком храму при Институту, био је догађај којим је окончана XIV Богословска Конференција, а и посета владике Артемија Русији. Занимљиво је то да је на овој светој литургији певао грчки византијски хор, предвођен оцем Јоанисом Фотопулосом из Атине, иначе познатик и пријатељ владике Артемија и митрополита Амфилохија из Атине. После пуних тридесет и пет година срели су се, вољом Божијом, поново у Москви.

Петодневна мисија ове делегације ојачала је и учврстила духовне и културне везе руског и српског народа, уневши у руску јавност више светла и знања о трагичном положају Срба и Православне Цркве на распетом Косову и Метохији.

ЈЕРОБАКОН ВАРНАВА

Посета делегације СПЦ Сједињеним Америчким Државама

Четворочлана делегација Српске Православне Цркве у саставу: Еп. Артемије, Протос. Симеон, Јером. Василије и Проф. Мирољуб Јефтић посетила је САД у периоду 28. 1.–12. 2. 2004. године. У том периоду делегација је имала већи број контаката са високим званичницима америчке администрације, истичући при томе увек у први план податке о страдању и садашњем положају Срба на Косову и Метохији.

Циљ ове посете био је да се Косово и Метохија поново ставе у фокус интересовања и скрене пажња међународној заједници на услове у којима живе Срби већ пет година. У круговима међународне заједнице завладало је мишљење да је проблем Косова и Метохије решен доласком међународних снага на Косово и Метохију 1999. године, а нови проблеми који су се у међувремену појавили, Авганистан, Ирак, проблеми са међународним тероризмом, потпуно су скренули пажњу западних земаља са проблема Косова и преусмерили је на нова жаришта.

Стога је било потребно да се поново посете најутицајније институције које утичу на формирање светске политике, да им се предоче чињенице о већ петогодишњем непрекидном страдању Срба од стране албанских екстремиста, да се захтева промена курса који је међународна заједница до сада следила на Косо-

ву и Метохији штитећи и помажући скоро искључиво Албанце, те да заштити Србе од албанског терора, омогућавајући им истовремено нормалан и пристојан живот, достојан човека.

Посета је оцењена веома успешном, јер је делегација била примљена на високом нивоу, остварено је мноштво сусрета и разговора у Стејт Департменту, Конгресу, Сенату, као и са више Института који се баве међународном политиком.

Овде ћемо навести само неколико личности и институција где је Његово преосвештенство епископ Артемије, као вођа делегације, имао запажене наступе и предавања.

Посета делегације отворена је наступом у Western Policy Center, где је на Форуму под називом "Мултиетничко Косово: Дипломатски сан или Балканска реалност", епископ Артемије одржао предавање пред одабраном публиком од око 50 лица, сачињеном углавном од људи из разних института и државне администрације, који се баве питањима људских права и верских слобода. Након предавања уследила су питања из публике на која је Његово преосвештенство одговарао, појашњавајући додатно садашње стање и положај Срба на Косову и Метохији.

Запажен наступ био је у Institute of World Politics, где је на позив амбасадора Melady-а епископ Артемије у својој уводној

Епископ Артемије у Институту за светску политику.

речи изложио најпре какав је положај Срба на Косову и Метохији, а затим поново, пред изабраном публиком, веома надахнуто одговарао на њихова питања.

С обзиром да се са посетом наше делегације поклопила посета премијера Реџепа Вашингтону, када је он одржао предавање у Институту за мир и изложио своје виђење косовске стварности, били смо на више места суочени са питањима која су се односила на чињенице које је г. Реџепа изнео у своме наступу. Тако нам је на најбољи начин непосредно дата прилика да одмах одговоримо и демантујемо одређене неистине којима је г. Реџепа манипулисао у своме предавању, те да наше саговорнике аргументовано уверимо у трагичан положај српског народа данас на Косову и Метохији.

Значајан је био и сусрет у United states Institute of Peace са Данијелом Сервером и Harriet Hentges, извршним директором института.

Од више сусрета у Стејт департменту издвојићемо за ову прилику састанак са Џоном Хамфордом, амбасадором за међународна верска права и већом групом његових сарадника.

Не треба свакако пропустити ни Брифинг панел у Капитол хил клубу, где је Епископ Артемије излагао пред 20-ак угледних људи, званичника, као ни сусрет у ВАТ-у (тим за моралне вредности) са 40-ак угледних људи, сенатора и конгресмена, који се залажу за поштовање моралних вредности.

Сви претходно наведени разговори били су у Вашингтону, али је осим тога Његово преосвештенство имао предавање на Универзитету у Питсбургу, и дао је интервју за Plain Dealer, веома утицајан часопис у Кливленду.

*Епископ Артемије беседи на Литургији
(Кливленд).*

Епископ Артемије говори у Питтсбургу.

У Руској православној цркви једно вече било је посвећено Косову и Метохији, те је том приликом пред већим бројем присутних верника најпре одржано предавање епископа Артемија, а затим је након пројекције филма "Распето Косово" уследило одговарање Његовог преосвештенства на многобројна питања.

Осим претходно наведених сусрета издвојићемо овде и састанак у Freedom House са Нином Шеа, која је истовремено и у међународној комисији за људска права, као и састанак са сенатором Крисом Смитом, председником Хелсиншког комитета америчког Конгреса.

Поред састанака са америчким званичницима, делегација је остварила и значајне контакте са представницима српске и грчке дијаспоре у Америци.

Скоро свуда делегација је дочекана са великим расположењем и разумевањем, изражена је забринутост и осуда злочина које Албанци чине према Србима, као и спремност да се помогне. У том смислу, на више места је захтевано од делегације да достави допис у коме ће изнети конкретне кораке које би међународна заједница требало да што пре предузме, како би се положиј Срба поправио.

Један од непосредних резултата посете наше делегације Сједињеним Америчким Државама био је и сведочење г. Јосифа Грибоског, оснивача и председника веома утицајног Института за религију и јавну политику, пред америчким Конгресом о стању међународних верских и људских права. У свом излагању г. Грибоски је значајну пажњу посветио проблему Косова, односно страдању Срба на Косову након доласка међународних трупа 1999. године, износећи и конкретне податке о броју злочина који су се десили у присуству међународних снага. Истакао је

да Срби због свега тога сматрају да Америка допушта насиље и уништавање које чине Албанци, те да би Америка морала нешто да предузме како би се и на Косову и Метохији обезбедило функционисање демократских принципа и поштовање људских права и верских слобода.

У току разговора који су вођени приликом многобројних сусрета, велики број америчких званичника истицао је значај и улогу Стандарда у данашњем косовском друштву, неопходност њихове примене и достизања, као и потребу да их Срби прихвате и почну да раде на њиховом остваривању.

У Стејт Департменту је, у контексту инсистирања на важности Стандарда, истакнуто да је Резолуција 1244 покривала један међупериод, и да она у општим цртама описује друштво које треба успоставити на Косову и Метохији. Резолуција 1244 је сада на неки начин превазиђена, и њено место заузимају Стандарди који детаљно прецизирају одређене ствари (демократија, тржишна економија, владавина закона,...). Уколико се постигне прогрес у испуњавању Стандарда, сматрају у Стејт Департменту, Косово и Метохија ће постати боље место за све.

Епископ Архиепископа и г. Јосиф Грибоски.

У њосејџи код Крис Смиџа.

Ово је углавном био став многих наших саговорника, те смо тако на више места слушали уверавања да све стране на Косову и Метохији треба активно да узму учешће у примени и испуњавању Стандарда.

Владика Артемије је у више наврата истицао да уколико се не промени статус и положај Срба на Косову, њихово учествовање у институцијама биће доведено у питање и Срби ће изаћи из институција. Став наших саговорника је био да је учествовање Срба у институцијама једини начин да се нешто промени на боље. Излазак из институција би значао и губитак сваке перспективе за побољшање ситуације, као и отварање пута за стварање албанског Косова.

Такође је истакнуто да евентуално неучествовање Срба на предстојећим изборима на Косову у октобру ове године, неће укинути легитимитет Скупштине, јер она је легитимна због Резолуције 1244. Зато, по мишљењу наших саговорника, Срби треба да учествују на изборима у новембру 2004. г.

На више места нам је предочена чињеница да изванредан број политичара у Београду пледира за решење које би у себи садржало поделу Косова, те да такав став наших политичара не доприноси оном решењу косовског проблема које ми заступамо.

Уза све то, више пута нам је предочено да нестабилност власти у Београду и политички вакуум који већ извесно време постоји, никако не може ићи на корист Србима и позитивном решењу косовског питања, већ само погоршава ионако тешку политичку ситуацију косовских Срба.

Приликом неколико сусрета од стране наших саговорника била је наглашена потреба за учествовању у међурелигијском дијалогу. Наш став је био, и то је увек истицано, да је Православна Црква на Косову, у лику њеног првојерарха епископа Артемија, прихватала до сада неколико пута учешће у међурелигијском дијалогу, међутим никаквих позитивних резултата ни помака након тога није било. Током тих сусрета издавана су заједничка саопштења и декларације, али од тога па до примене договореног у пракси, никада није начињен квалитетан напредак. Став је епископа Артемија да би он као представник Православне Цркве поново учествовао у таквим сусретима, само ако би имао уверавања да ће то довести до побољшања ситуације Срба на Косову.

У разговорима који су вођени, више пута истицали смо потребу за покретање процеса децентрализације, што је и било обећано Србима уочи избора 2002. године, али након тога са реали-

Исјед хошла у Питсбургу.

зацијом децентрализације није никада започето. Стога смо на то поново подсетили изражавајући своје очекивање да ће међународна заједница учинити помак ка испуњењу датог обећања.

Особито смо наглашавали проблем уништавања културне баштине и потребу за њеним очувањем и обновом.

Један од приоритетних задатака међународне заједнице, и то смо свуда истицали, био би свакако хватање злочинаца, с обзиром да за ових пет година ниједан од починилаца злочина над Србима, њиховом имовином или баштином није ухваћен, изведен пред лице правде и праведно кажњен. Из разлога што се стотине или хиљаде злочинаца слободно крећу Косовом и Метохијом, знајући да за своја недела неће одговорати, онемогућено је слободно кретање Срба и њихов безбедан живот на територији Косова.

Стога од међународне заједнице очекујемо пре свега да омогући привођење правди и кажњавање свих оних који су злочине према Србима учинили, да би се на тај начин јасно показало како се такво понашање албанске популације неће више толерисати, што би уједно био и први корак ка прекидању ланца нових злочина и омогућавању слободног кретања за Србе.

Закључак који се намеће након ове посете јесте да свакако треба наставити са активностима усмереним у овом правцу, те да треба контактирати и друге центре светске моћи, као и развијати контакте који су остварени у Америци приликом недавне посете. На тај начин би се могла одшкринути врата и за другачије решење статуса Косова и Метохије, од онога који својом активношћу већ дуже време намеће међународна заједница, а то је независност Косова.

ПРОТОС. СИМЕОН

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Фотографије:
Николај Маљм

Тираж: 1000 примерака

Илустрација на корицама:

- 1) „Карађорђево освајање Београда 1806. год”,
графика непознатог аутора
- 2) Карађорђево портрет, рад сликара Уроша Кнежевића

Часопис излази четири пута годишње.
Дозвољено је прештампавање чланака
уз обавезно цитирање

Графичко обликовање
и припрема за штампу:

АТОС

Штампа:
Флеш, Земун

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
271.222 (497.11)

Свети Кнез Лазар/ главни и одговорни уред-
ник: Војислав Јовичић. - Год. 12, бр. 1 (2004) -. -
Призрен: Епархија рашко-призренска и косовско-
метохијска, 2004 - (Земун:Флеш). - 25 cm

Четири пута годишње
ISSN 0354-3927
COBISS.SR-ID 22568972

ХРОНИКА

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

